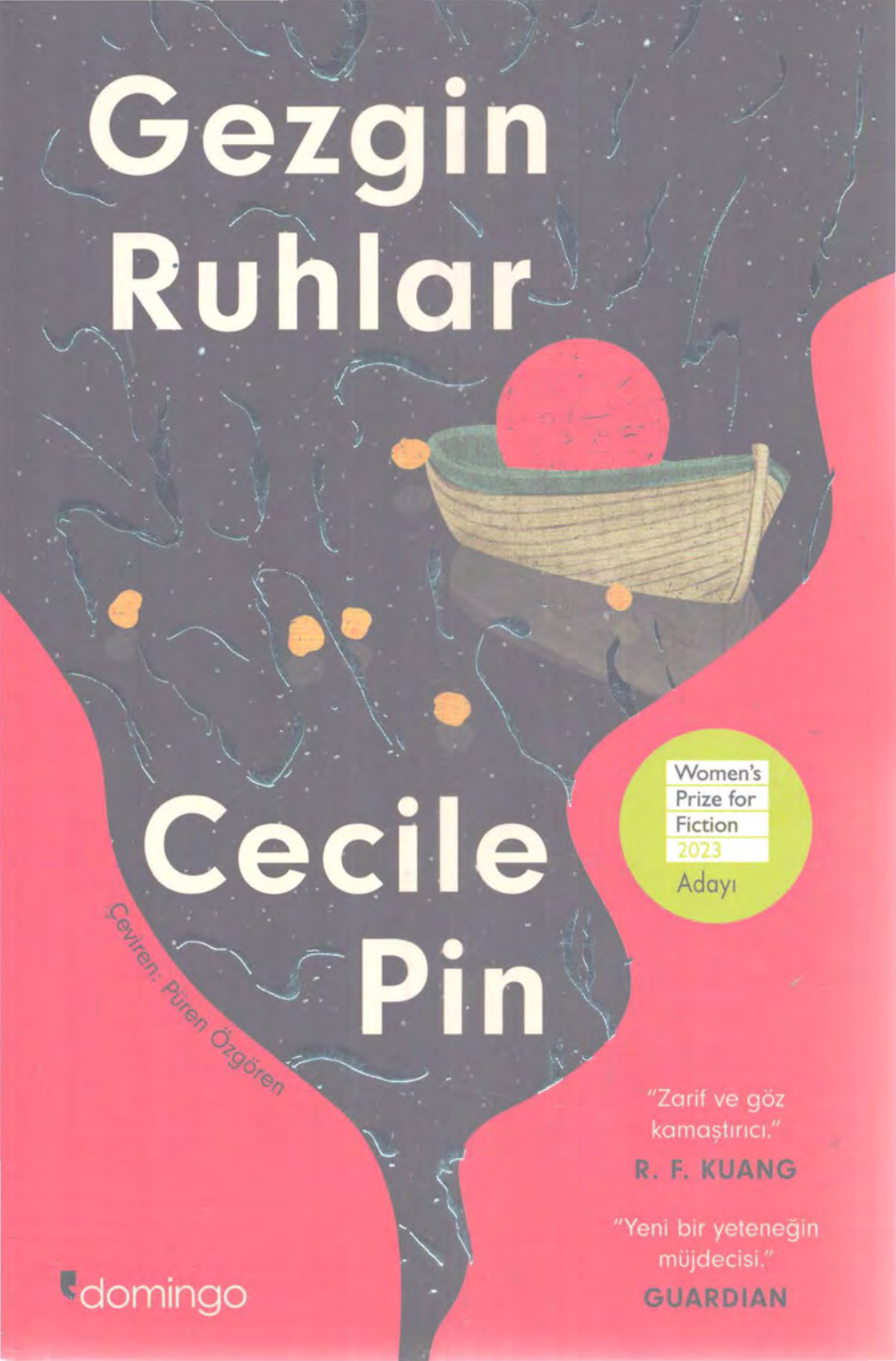
Gezgin Ruhlar

Women's Prize for Fiction 2023 Adayı

Cecile Pin

Çeviren: Püren Özgören

"Zarif ve göz kamaştırıcı."
R. F. KUANG

"Yeni bir yeteneğin müjdecisi."
GUARDIAN

domingo

Gezgin Ruhlar

YAZAR HAKKINDA

Paris ve New York'ta büyüyen Cecile Pin, 18 yaşında University College London'da felsefe okumak için Londra'ya taşındı ve ardından King's College'da yüksek lisansını tamamladı. *Bad Form Review*'da yazıyor, Young Writer's ödülüne aday oldu ve 2021'de London Writers Ödülü'nü kazandı.

Gezgin Ruhlar

Cecile Pin

Çeviri: Püren Özgören

domingo

domingo

GEZGİN RUHLAR
CECILE PIN

Özgün ismi: Wandering Souls
© 2023 Cecile Pin

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Rogers, Coleridge & White Ltd aracılığıyla alınmıştır.

© 2025 Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Domingo, Bkz Yayıncılık markasıdır.
Sertifika No: 46105

Çeviri: Püren Özgören
Editör: Emirhan Burak Aydın
Son okuma: Buse Olçay
Kapak illüstrasyon: Xuan Loc Xuan
Kapak tasarım: Emma Pidsley
Kapak ve sayfa uyarlama: Özkan Köse

ISBN: 978 605 198 371 4

Baskı: Şubat 2025
Pasifik Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 Haramidere Avcılar, İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00 • Sertifika No: 44451

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan, fotokopi yöntemi dahil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Harbiye Mah. Cumhuriyet Cad. Pak Apt. No: 30
Kat: 1 Daire: 3 Şişli İstanbul – Tel: (212) 245 08 39
e-posta: domingo@domingo.com.tr
www.domingo.com.tr

Sippora bir oğlan doğurdu. Musa, "Garibim
bu yabancı diyarda," diyerek çocuğa
Gerşom adını verdi.

Mısır'dan Çıkış, 2:22*

O ufacık gövdelere bakarken, acının böylesine küçük
canların neresine yerleşebildiğini merak ettim.

The Red Parts, Maggie Nelson

* Çeviri: Kutsalkitap.net

BİRİNCİ KISIM

1

Kasım 1978 – Vung Tham, Vietnam

Vedalar ediliyor, derken cesetler denizden toplanıyor – aradakilerin tamamı tahminden ibaret.

Sonraki yıllarda, Thi Anh bırakacak teknenin ve kampın acı verici anıları içinden damla damla akıp gitsin, ta ki geride bir fısıltıdan başka bir şey kalmayana dek. Ama o son akşama var gücüyle tutunacak; mutfaktaki buharı tüten pilavın kokusundan, onu son kez kucaklayan annesinin teninin temasına kadar.

Hatırlayacak, kızının en sevdiği yemeği, kısık ateşte esmerleştirilmiş domuz etiyle yumurtayı hazırlayan, bir yandan da mırıl mırıl Françoise Hardy'nin "Tous Les Garçons et Les Filles" şarkısını söyleyen annesini. Fransızlar Vietnam'dan ayrılalı yirmi beş yıl olmuştu ama müzikleri hâlâ oyalanıyor, yé-yé melodileri Vung Tham köyünün evlerini dolduruyordu.

Anh bitişikteki yatak odasında sırt çantasını hazırlıyor, neyi alması neyi bırakması gerektiğini tartıyordu. "Az eşya al," demişti babası. "Teknede fazla yer yoktur." Okul formasını kaldırıp göğsüne bastırdı, kareli etekle yenleri on altı yaşındaki kollarına çok kısa gelen beyaz gömleği çantasına koydu.

Erkek kardeşleri Thanh ile Minh tam karşıdaki odalarında eşyalarını karo zemine saçmış, aynı şeyi yapmaktaydılar; Anh tartıştıklarını duyabiliyordu. Bir çantayı paylaşmak

zorundaydılar, Thanh on yaşında olduğuna göre giysilerinin daha küçük olduğunu, dolayısıyla on üçündeki Minh'in daha az eşya alması gerektiğini öne sürüyordu. "Giysilerin çok yer kaplıyor. Benim senden fazla eşya almam daha adil." Gürültünün nedenini merak eden anneleri, kızaran etin kokusunu peşi sıra sürükleyerek oğlanların odasına girdi. Thanh sorunu açıklamaya girişince, kadının çileden çıkmış yüzü bu saçma sapan sorunu bastırdı, oğlanın sesi içine kaçtı. "Özür dilerim," diye mırıldandı, Minh ona muzaffer bir gülümsemeyle bakarken. "Neyse, önemli değil."

Anh açık kapısından bakınca, küçük kardeşi Dao'nun döşeğinin ucundan bu kavganın gelişimini izlediğini gördü. Battaniyesini asabice çekiştiriyordu, Thanh'tan kalma mavi tişört büyük geliyor, üstünden dökülüyordu. Abilerinin tartışmasından hiç hazzetmezdi, Anh biliyordu, taraf tutmak zorunda kalıp ikisinden birini sinirlendirmek onu ürkütürdü. Anh kardeşleri içinde en çok Dao için kaygılanıyordu. Onu Amerika'da bekleyen yaşam için, utangaçlığı yüzünden orada arkadaş edinmekte zorlanacağı için endişeleniyordu. Son birkaç ayı kardeşinin kabuğunu kırma çabasıyla geçirmiş, onu köyün öteki çocuklarıyla hintinciri ağacının altında Đánh bi ya da Đánh đáo oynamaya teşvik etmişti. "Yo, lütfen," derdi oğlan ablasının arkasına yarı gizlenerek. "Senin yanında kalayım." Anneleri onu yatağından almak için eğildi, oğlan ellerini uzattı, onunkilere yapıştı. "Hadi, Dao," dedi kadın onu kucaklarken. "Abilerinin toplanması lazım." Birlikte yatak odasından çıktılar, onun odasının önünden geçerken annesi Anh'a sordu: "Bitirdin mi? Yemeğe yardım etsen makbule geçer."

"Tabii, anne," dedi Anh yatağın üzerinde kalan giysileri sırt çantasına tıkıştırarak. Bitişikteki mutfağa giderlerken, annesi Dao'yu kucağından indirdi. "Ben de yardım edebilir miyim?" diye sordu çocuk. Annesi onun yüzündeki saçı tatlılıkla geriye sıvazladı. "Hayır, bu akşam küçüklere iş yok," dedi. "Oturma

odasına, babanın yanına gidebilirsin." Oğlan başını tamam anlamında salladı, hayal kırıklığına uğramıştı, yuvarlak gözleriyle Anh'a baktıktan sonra oturma odasına gitti. Anh'a kalırsa annesi mutfakta onunla baş başa kalmak, gitmeden önce en büyük kızıyla geçireceği bu değerli ânın tadını çıkarmak istemişti.

Henüz bebek olan kardeşi Hoang beşiğinde uyuyor, annesinin yemek pişirirken çıkardığı ritmik sesler, tıngırdayan tavalar ve cızırdayan yağlar ona ninni gibi geliyordu. Annesi lahana turşusunu küçük küçük doğrarken, Anh da ocaktaki domuz etini karıştırdı; eline bir titreme musallat olmuştu. Anne-kız bir sahne canlandırıyorlardı sanki; hafta arası, sıradan bir akşam, mutfak onların sahnesi, tencereler tavalar da dekorun parçaları. Ama o küçük mekânda dolanırken göz göze gelmekten kaçınıyorlardı, alışıldık gevezelikleri ara ara verilen talimatlara indirgenmişti: "Tavanın dibini kazımayı unutma", "Azıcık *nước chấm* ekle."* Anh annesinin defalarca konuşmak, kafasını meşgul eden bir düşünceyi söze dökmek istercesine ağzını açtığını gördü ama kadının ağzından çıkanlar yalnızca iç çekişler oldu.

Kız kardeşleri Mai ile Van sofrayı kuruyor, üst üste konmuş tabak ve kâse destelerini küçük elleriyle, dikkatle taşıyorlardı, uzun saçları peşleri sıra uçuşmakta, çıplak ayaklarının tıpırtısı zar zor duyulmaktaydı. Bir yandan da o gün derste öğrendiklerini yineliyorlardı. "Dört kere dört, on altı; dört kere beş, yirmi; dört kere altı, yirmi dört," diye ünlüyorlardı bir ağızdan şarkı söyler gibi; içlerinden biri ara ara hata yapıyor, diğeri onu düzeltiyordu. Van mutfağa dönerlerken, "Yirmi *sekiz*, yirmi *altı* değil," dedi Mai'ye. Anh domuz etini dumanı tüten tavadan alıp servis tabaklarına koydu, ikisine de birer tane verdi. Yemekleri sofraya taşımayı severlerdi, böylece yolda ucundan tadına bakabiliyorlardı ama beyaz atletlerine dökülen kırıntılar

* Vietnam mutfağında hem daldırma sosu olarak kullanılan hem de yemeğe eklenen, tuzlu, ekşi, baharatlı vs. çeşitli soslar. (*ç.n.*)

onları ele veriyordu. Gerçekten de, gözden yiter yitmez Anh, Mai'nin şöyle dediğini duydu, "O parça da biraz büyük oldu." Van onu susturmaya çalıştı.

Oturma odasının karşı ucunda babaları aile mihrabının karşısına çömelmişti, Dao ise yıpranmış deri kanepeden pürdikkat onu gözlüyordu. Mihrap dedeleriyle ninelerinin çerçeveli fotoğraflarıyla süslenmişti. Evlerinin önünde duran ve sert sert kameraya bakan *Ông nội* ile *Bà nội*;* yeni doğmuş Van kucaklarında. Arka planda komşularının tavukları görünüyordu, Vung Tham'ın kuru ve kara toprağında eşeleniyorlardı, mutfak penceresiyle yakındaki palmiyenin arasına gerilmiş ipte çamaşırları asılıydı. *Bà ngoại*'nin** de fotoğrafı vardı, kızının düğününde, gösterişli, oyma bir merdivende alçak topuklu ayakkabıları ve ensede topuz yapılmış saçıyla poz vermişti. *Ông ngoại*, yani annesinin babasıysa yakın çekim portresinde, bembeyaz dişleri ve yeni yeni kırlaşan saçlarıyla eski bir Hollywood yıldızını andırıyordu. Saygon düştükten ve son askerler de Amerika'ya döndükten sonraki üç yılda dördü de peş peşe ölmüştü; sert bir rüzgâr hızla azalan yaprakların arasına dalmış gibi. Artık yaşlı ve yorgundular, ölümleri sürpriz olmamıştı. Ama Anh böyle peş peşe, hızla gidişlerini düşündükçe merak ediyordu; savaşın bununla ilgisi var mıydı acaba? Umut belki de bir yaşama nedeniydi, ortadan kalkması ölümü çağırmış olabilirdi.

Anh'ın babası yeninin tersiyle annesinin portresindeki tozu aldı, çerçeveyi mum ışığına tutup inceledi. Temizliğinden emin olunca özenle diğerlerinin yanına yerleştirdi, bir tütsü yaktı. Dua ederken yanan tütsü çubuğunu elinde tuttu, az sonra Anh'ın annesi de mutfaktan çıkıp ona katıldı. Kadın bir kibrit çakıp kendi tütsüsünü yaktı, onlar birlikte dua ederlerken, Anh Thanh'la Minh'in yanı sıra onun adını da mırıldandıklarını,

* Baba tarafından dede ve nine. (*ç.n.*)

** Anneanne. (*ç.n.*)

sakin denizler ve sağ salim bir yolculuk için yakardıklarını duydu. Dao kanepeden kalkıp yanlarına gitti, annesinin gömleğini çekiştirdi. "Ben de alabilir miyim?" diye sorunca annesi ona tütsü çubuğunu verdi, kendisi için bir tane daha yaktı. Anh oğlanın çekingen sesinin anne babasının seslerine katılışını, diz çökmüş üçlüyü, onlara göz kulak olan atalarını izledi. Birkaç dakika sonra babası doğruldu, ellerini birleştirdi. "Yemek vakti," dedi.

Bu akşam yemeğini daima anımsayacak. Ay ışığı yumuşak ışıltısıyla odayı aydınlatıyor, buharda pişmiş lahananın dumanı tütsü kokusuna karışmış. Bebek Hoang'ın alçak horultuları beşiğinden yükseliyor, anneleri ara ara iskemlesinden kalkıp bir uyuyup bir uyanan bebeği kontrol etmekte. Normalde yüksek kahkahalarla ve bağrış çağırışla dolup taşan masa gergin bir sessizliğe bürünmüştü. Babalarının bitkin gözleri birkaç dakikada bir saatine gidiyordu. Anneleri Dao'nun etini iyice küçük parçalara kesti, yemek çubuklarını doğru düzgün kullanma zamanının geldiğini söyledi. "Bebek değilsin artık," dedi, başını utançla eğen oğlana. "Dert etme," diye fısıldadı Thanh ona. "İri parçalarda bazen ben de zorlanıyorum." Genellikle o gün okulda başlarından geçenleri coşkuyla anlatıp duran Mai ile Van tabaklarındaki yemeği sağa sola itip duruyor, hiçbir şey yemiyorlardı. Neler olup bittiğinden tam emin olamasalar da, anne babalarının gergin devinimleri bunun sıradışı ve kasvetli bir akşam olduğunu söylüyordu.

Anh sessizliği bozmak için babasından planı son bir kez yinelemesini istedi, Minh inledi. "*Yine mi?* Hepimiz çoktan ezberledik ya." Doğruydu. Babalarının defalarca anlattığı, kendisinin de uyumadan önce bir sınava hazırlanır gibi içinden tekrarladığı plan yalındı. O, Thanh ve Minh bu gece Da Nang'a gidecekler, orada bekleyen tekne onları Hong Kong'a götürecekti. "Orada bizim gibileri topladıkları kampta bir süre kalacaksınız," dedi babası; bu arada Dao yemek çubuklarını elinden geldiğince

düzgün kullanmaya çalışıyor, ancak et parçaları kâseyle ağzı arasında, yarı yolda çubuklardan düşüyordu. Anh'ın sayısız kez dinledikleri şeyden sıkılan kız kardeşleri dirseklerini masaya, başlarını da ellerine dayamıştı. Babaları teknecinin parasını çoktan ödemişti; her biri için on iki altın sikke. "Dolayısıyla bunu dert etmenize gerek yok," dedi. "Geri kalanımız birkaç hafta sonra kampta size katılacağız ve hep birlikte Amerika'ya gidip New Haven'da Nam Amcanızla buluşacağız."

Planı her seferinde sesinde kuşkunun zerresi olmaksızın anlatır, Anh da endişelerini gizliyor mu yoksa bu inanmışlığı gerçek mi merak ederdi. Babası aralarda domuz etiyle pilavından bir lokma alıp yolculuğu bir kez daha tarif eder, parmaklarıyla masada harita çizerken, Anh onun yüzüne baktı. Babasının yetkesini ya da bilgilerinin doğruluğunu sorgulamak aklına bile gelmemişti. Amerika'daki erkek kardeşinin ve kaçakçıların onu yalanlarla doldurmuş, sayısı da boyutu da artan risklerden hiç söz etmemiş olabileceği de öyle. Savaş bitmeden önce amcası Nam, karısı ve iki çocuğuyla aynı yolculuğu yaparak Anh'ın babasında Vietnam'dan ayrılma arzusunun kıvılcımını yakmıştı. Bu kıvılcım kısa sürede söndürülemez bir yangına dönüştü; Nam'ın yolladığı, Amerikan bayraklı damgaların süslediği, devasa süpermarketli, Ford ve Chevrolet arabalı, yeni savurgan yaşamının ayrıntılarıyla bezeli her mektupla daha da beslendi. Fikir bir takıntı olup çıktı, onu karısının kaygılarına sağır, yolculuğu kuşatan cefalara kör etti.

Anh, Minh ve Thanh en büyük çocuklar olduğundan, anne babaları aileyi ikiye bölerek onların başka bir tekneyle, önceden yola çıkmasına karar vermişti. Bu bölünmenin aslında tehlikenin ilk işareti olduğu, babasının bu iki yarıdan birinin yolculuğu tamamlayamama ihtimalini dikkate aldığına dair ilk ipucu olduğu, Anh'ın aklına bile gelmedi.

Hava kararınca Anh, Hoang'ı alnından öptü, gözlerinden uyku akan Mai, Van ve Dao'yla sarılarak vedalaştı. Keşke kardeşlerini daha uzun süre kucaklayabilseydi; göğsüne bastırıp öyle bir sıksaydı ki onlardan bir parçayı kalbine aktarabilseydi. Ama önlerinde uzun bir gece olduğunu, gecikirlerse Da Nang'daki teknenin onları beklemeyeceğini biliyordu; kardeşlerinden koptu, annesine döndü.

"Erkek kardeşlerine göz kulak ol," dedi annesi yemeğin kalanını koyduğu üç sefertasını uzatırken. Kızın öteki eline bir önceki Tết'te* komşunun çektiği küçük aile fotoğrafını tutuşturdu. Anh fotoğrafı aldı, yüzlerindeki sert ifadeyi inceledi. Hep birlikte oturma odasındaki kanepeye sığışmışlar, en iyi *áo dài*'lerini** giymişlerdi; Mai, Van ve Anh birbirine uyumlu pembeler, oğlanlar uçuk maviler. Anne ve babaları iki uçtaydı, annesi Hoang'a gebeliğinin son dönemlerindeydi, Mai'yle Van onların, Dao'ysa tam ortadaki Anh'ın kucağındaydı, ablasının suratını kapatmamak için başını yana kaydırmıştı. Onların iki yanında Thanh'la Minh oturuyordu, kollarını kız kardeşlerine dolamışlardı. Babalarının kıpırdamama ve göz kırpmama yakarılarına uymak için ellerinden geleni yapmış ama bir poz daha çektirmeyi beceremezmişlerdi. Anh yüzlerine tek tek, bütün dikkatiyle baktı, odağını yitirdiği an ağlamaktan korkuyordu. "Bir iki haftaya görüşeceğiz," dedi annesi, Anh gözlerini nihayet ayırdığı fotoğrafı sırt çantasına koyunca.

Anne babasına son bir kez sarıldı, Thanh'la Minh'in de aynısını yapmasını bekledi. Her birinin takındığı o itidalli tavrı hep anımsayacaktı; hepsi de o an en küçük bir duygu dışavurumunun onları nasıl birbirinden kopamaz hale getireceğini düşünüyordu. "Ne olursa olsun, birbirinizden asla ayrılmayın," dedi babası, Anh onun sesindeki ısrarı duydu, bunun bir

---

* Tết Nguyên Đán: Vietnam takvimine göre yeni yılın ilk günü. Vietnam kültüründeki en önemli kutlamadır. (*ç.n.*)

** Geleneksel Vietnam kıyafetinin modern hali. İpek pantolon üzerine giyilen uzun bir etek ya da tunikten oluşur. (*ç.n.*)

talimat değil, emir olduğunu anladı. Adam Minh'in omzunu son kez okşadı, Thanh'ın saçını tatlılıkla sıvazladı; en büyük iki oğluna onları ilk kez görüyormuş gibi bakıyor, yüz hatlarını özümsüyor, onları zihnine kazıyordu. "Ablanıza iyi davranın."

Dao bir eliyle annesinin koluna yapışmıştı, öteki elinin başparmağını emiyordu, Mai onlara ürkek ürkek el sallarken hafifçe esnedi. Van, "Korkuyor musun?" diye sordu Anh'a; kendisinden büyük üç kardeşini bekleyen geceye, yukarıdan köylerini gözleyen seyrek yıldızlara, ağaçların rüzgârda cırcırböceklerinin cıvıltısına uyarak ağır ağır dans eden yapraklarına kaygıyla ve kuşkuyla baktı. "Dışarısı öyle karanlık ki."

Anh bir an duraksadı. "Korkmuyorum," dedi. "Her şey yolunda gidecek, göreceksin." Ailesine söylediği son sözlerin yalan, sahte ve yararsız bir güvence olmasından hep pişmanlık duyacaktı. Annesiyle babasına bakıp başını son kez yukarı aşağı salladı, Thanh'la Minh'i ellerinden tuttu, hep birlikte evden çıktılar, tozlu yolda kuzeye doğru yürümeye koyuldular. Aile en büyük üç çocuğunun arkasından baktı, ta ki gecenin karanlığı onları tamamen yutana, geride bir tek Vung Tham'ın gölgeleri kalana dek.

Üç ay sonra Anh, Hong Kong'un güney sahilindeki bir kumsalda durdu; sabahın erken saatlerindeki esintiye karşın ayaklarının altındaki kum sıcaktı, subayın Anh'ın omzundaki eli davetsiz ama güven vericiydi. Bir doktor önlerinde yatan cesetleri örten çarşafları teker teker çekip açtı. Anh ortaya çıkan, kumda düzgün sıralanmış yüzleri inceledi, sonunda gözleri anne babasının ve kardeşlerinin suratlarında durdu. Subayla doktora bu bedenlerin ailesine ait olduğunu doğruladı. Daha sonraki yaşamında, bazen, ailesini denizden çıkarmalarına içerledi; ortada ceset bulunmaması sonsuz olasılıklar anlamına geliyordu; hayatta olma, kavuşma ve mutluluktan havalara uçma ihtimali var demekti.

Dao

Tekne tıklım tıkıştı ve leş gibi kokuyordu. Ben babamın kucağında oturuyordum. Denizden sıçrayan damlalar gözlerime girip kaşındırıyordu, giysilerim ıslaktı, derime yapışıyor, beni üşütüyordu. Ablalarım annemin iki yanındaydı, sıkı sıkı onun kollarını tutuyorlardı, annem de Hoang bebeği göğsüne bastırmıştı.

Vung Tham'dan dört gün önce zifiri karanlıkta ayrılmış, kuzeye doğru uzun yürüyüşümüze başlamıştık. Ertesi akşam Da Nang sahiline vardığımızda ayaklarımız kanıyordu, tabanlarımız su toplamıştı, öyle ki binince tekneyi kızıla boyadık.

Geçmişte, sağken bir sürü hayalet hikâyesi dinlemiştim elbette.

Dedemin, *Ông ngoại*'nin hayaleti vardı örneğin,

ona *mangostan* meyvesiyle

sigara bırakırdık

evdeki mihraba, portresinin ve yanan tütsünün yanına.

Sonra, köyün hayaleti Thần làng vardı,
yüzyıl önce onu yutan gölün yakınında oynayan çocuklar,

elbiselerinden damlayan suyu hâlâ duyabiliyordu.

Ama ben hep hayaletleri yaşlı, bilge, oyunbaz ruhlar diye tahayyül ederdim, sakalları upuzun, ciltleri kırış kırış. Yedi yaşında hayaletler olabileceği aklımın ucundan bile geçmezdi

ama işte, buradayım.

Ölümümden fazla bir şey anımsayamıyorum. Bir gece önce fırtına kopmuş, çarpan dalgalar tekneyi sallamış, bebek ağlamalarını güçlendirmişti. Ertesi günü anımsıyorum, teknenin kaptanı bize kıyıdan uzağa, güneye sürüklendiğimizi, Hainan'a varmamızın bir gün daha uzayacağını söyledi.

Balıkçıları hatırlıyorum,

yabancı bir dil konuşuyorlardı,

gün doğumunun ışığında

bıçakları parlıyordu.

Sonra, ağırlığım yok oldu. Bedenimden ayrılır, yerçekiminden kurtulurken etrafımı saran bembeyaz bir okyanusta sürüklenmeye başladım, ta ki erkek kardeşim ve babam, kız kardeşlerim ve annem bana katılana dek. Sonra beyazlık, gün ışığının yaklaştığını görünce bir sis gibi dağıldı

ve aşağıdaki tekneyi görebildim,

ama şimdi dalgaların altında kalmış, batmıştı

ve etrafında cesetler yüzüyordu.

2

Aralık 1978 – Güney Çin Denizi

Anh, Thanh ve Minh, Vung Tham'dan ayrıldıktan sekiz gün sonra içe göçmüş yanakları, çökmüş gözleri, bir gün önceki fırtına yüzünden ıslanıp lime lime olmuş giysileriyle Hainan'ın güney sahiline yanaştılar. Minh'in kolu hoyrat denizde sağa sola savrulmaktan kanıyordu, Anh bir tişörtten yırttığı bezi kardeşinin koluna sarmıştı. Öteki otuz yolcuyla birlikte tekneden indi, titremesini durdurmak için ılık kumlara uzanmadan önce sersem sepelek birkaç adım attı. Erkek kardeşleri yanına gelince, güneş yüzünü yalayınca, kıyıya dizilmiş palmiyeleri, daha bir gece önce az kaldı sonlarını getiren dingin, mavi suyu gördü. Yeşillikle kaplı ak yarlar ve dağlar ufuk çizgisini benekliyordu, kız çok güzel bir yere vardıklarını fark etti. "Çin'in böyle bir yer olduğunu bilmezdim," dedi Minh.

Karanın içlerinden, mataralar ve inşaat aletleri taşıyan bir düzine köylü çıktı. Tekne kaptanına koştular, adam da onlara Anh'ın altın sikkeyle dolu olduğunu tahmin ettiği bir kese verdi. Bunun üzerine köylülerden kimisi tamir etmek amacıyla tekneye bindi, diğerleri de yolculara su dağıttı. Anh'ın gözüne bir evin önünde duran, uzaktan üç çocuğu süzen yaşlı kadın ilişti. Kadın şefkatle bakıyordu, Anh kadına kimbilir nasıl göründüklerini düşündü; birbirine sokulmuş, yırtık pırtık giysileri

ve deniz suyundan kan çanağına dönmüş gözleriyle tir tir titreyen bir güruh. Kendini zorlayıp doğruldu, kuma oturdu, sırtını dikleştirip vakur bir duruş takındı ama bir daha baktığında kadın orada değildi.

Daha sonra, sızıp kalmış olan Anh omzuna hafifçe vurulunca uyandı. Yaşlı kadın elinde kırmızı, tropik *rambutan* meyvesiyle dolu bir kâse, tepesinde dikilmekteydi, kâseyi aynı müşfik yüz ifadesiyle ona uzattı. Anh'ın anlayamadığı bir şeyler mırıldandı ve aynı anda kardeşleriyle birlikte başardıkları, yabancı bir ülkeye vardıkları, evden hiç olmadığı kadar uzaklaştıkları Anh'ın kafasına dank etti. Köylü adamlarla yolcular tekneyi onarırken, sıla özleminin ilk belirtileri zehirli yılanlar misali içine sızdı. Kardeşleri kumda oturmuş meyvelerini yiyor, meyvenin suyu çenelerine akıyordu. Anh aile fotoğrafını sırt çantasından dikkatle çıkardı. Su kâğıda nüfuz etmiş, mürekkebin yarısıyla onun ve erkek kardeşlerinin yüzleri silinmişti, yerlerini fotoğrafı boydan boya kateden beyaz ve sarı çizgiler almıştı. Anne babası, Mai ve Van imgenin kalanını benekleyen kara lekelerin altında zar zor seçiliyordu. Biçimi bozulmuş yüz hatlarına uyuşuk, yeniden ortaya çıkabilirlermiş gibi, uzun uzun baktı, sonra ıslak fotoğrafı çantasına koydu, kenarlarının kıvrılmamasına özen gösterdi.

Meyveler bittiğinde, tamirat da tamamlanmıştı; iyi havadan istifade etmek isteyen kaptan, tekneye binmeleri için herkesi acele ettirmekteydi. Anh'ın etrafındaki yolcular kumdan kalktılar; umutları tazelenmiş, en kötü kısmı artık arkada kalmıştı. Anh babaların uyuyan çocukları kucaklayıp taşıdığını, bir annenin bebeğine kalan azıcık sütünü emzirirken alçak sesle ninni söylediğini gördü. Üç kardeş doğruldular, Anh tekneye binerken onlara iyilik eden yabancıya bakındıysa da onu göremedi. Veda edemeden ayrıldığına üzüldü.

Iki gün sonra Hong Kong kıyılarına vardılar, çürümeye, çatlamaya yüz tutmuş tekneleri zarafetten yoksun bir şekilde Lantau Adası'nın güney sahiline oturdu. Bir polis teknesi yaklaştı, güvertedeki görevliler bağırdı. "Nereden geliyorsunuz?" diye sordular kaptana. İngilizce konuşuyorlardı, babası Vung Tham'da İngilizce öğretmenliği yaptığından, Anh'ın kısmen anlayabildiği bir dildi. Birkaç cümle ettikten sonra, polisler ellerinde ilkyardım çantası, yolcuları kontrol ettiler. Biri Minh'in bandajını açtı, hali tavrı ne soğuktu ne de cana yakın, kesiğe Minh'in yüzünü acıyla buruşturmasına yol açan bir merhem sürdü. Sonra kolu temiz bir sargı beziyle bandajladı, üç kardeşe biraz bisküviyle bir karton süt verdi; lıkır lıkır içtiler.

Bir otobüse bindirildiler, üstü kapalı büyük bir tersaneye götürüldüler; yüksek kirişler gri muşambadan, delik deşik bir çatıyı destekliyor, gökyüzü aradaki deliklerden içeriye süzülüyordu. Anh kendini ağır bir ter ve pislik kokusuyla sarmalanmış insan yığınının ortasında buldu. Yeniden titremeye başladığını hissetti, içerinin rutubeti ve soğuğu iliklerine işliyordu. Her yaştan kadınla erkek, zemini kesif bir biçimde doldurmuş, eğreti şiltelere uzanmışlardı. Kimileri uyuyor kimileri iskambil oynuyor, başlarını kaldırıp yeni gelenlerin gürültüsüne bakıyorlardı. Doktorlar tersanede dört dönüyor, sığınmacıların ciğerlerini ve ağızlarını muayene ediyordu. Metal direklerin arasına çamaşır ipleri gerilmişti, bunlardan sırılsıklam giysiler sarkıyor, iri damlalar senfonik bir ritimle yere damlıyordu. Burada yüzden fazla insan vardı herhalde, buna rağmen ortama korkunç bir sessizlik egemendi, attıkları her adım boşlukta yankılanıyordu. Bir polis memuru Kanton lehçesiyle onlara bir şeyler haykırdı. Parmağıyla bir köşeyi gösterdi, sözcükleri yineledi, yavaşlaması anlamalarını sağlayabilirmiş gibi, her bir sözcüğü iyice uzatmıştı, hiçbiri yerinden kıpırdamayıp ona öylece, korkuyla bakınca gözlerini yuvarladı ve onları binanın gerisindeki bir duvara doğru itekledi.

Orada onları eski, yıpranmış bir şilte bekliyordu, Anh çantasını şilteye bıraktı. Yakında dört kişilik bir aile vardı, baba en küçüğü kucağında tutarken anne hıçkırarak ağlıyor, kızı da sessizce annesinin saçını okşuyordu. Öteki yanlarında otuzlarının başında, genç bir adam vardı. Şilteye yerleşmelerini, bu yeni çevreyi süzmelerini seyretti. Anh adamın onları gözlemlediğini hissedebiliyordu; gergin, asabi devinimlerini, döşeğe hafifçe, pat pat vurduktan sonra kenarına ilişmelerini. Polis geri geldi, ona anlayamadığı bazı sözler haykırdı.

"Nereden geldiğinizi soruyor," dedi bitişiğinde oturan genç adam. Anh ona döndü. Alnından kaşına uzanıp yüzünü ikiye bölen geniş yara izini gördü.

"Vung Tham," dedi. "Güney Merkez Vietnam."

Adam bunu tercüme edince polis başını tamam anlamında salladı, bir kâğıda bir şeyler karalayarak uzaklaştı.

Minh, "Kanton lehçesini konuşabiliyor musun?" diye sorunca adam güldü. "Elbette. Çoğumuz konuşuruz. Biz Hoa halkıyız."

"Neredeyiz?" diye sordu Anh, korkusunu saklamaya çalışarak.

"Karantinadayız," dedi adam. "İki hafta burada tutulacaksınız. Ondan sonrasını Tanrı bilir."

Dördü de suskunlaştı, erkek kardeşleri beklentiyle Anh'a baktılar, bir sonraki emri bekleyen askerler gibi. Ancak bu yeni bilgiyle ne yapacağını o da bilmiyordu. Anne babası bu kısımdan hiç bahsetmemişti, tersanelerden, döşeklerdeki dışkı lekelerinden, bir kalabalığın ortak sessizliğinin ne kadar sağır edici olduğundan. Etrafındaki insanları süzdü ve onlardan biri olup çıktığını ayrımsadı; evsiz olduğunu, koktuğunu, âcizleştiğini, artık bir hastalık taşıyıcısı, haşere, parazit gibi görüldüğünü. Bir kadın yanlarına geldi, saçlarına beyaz bir toz püskürttü, bu da onları öksürttü.

"Bitlere karşı," dedi kadın bir sonraki yeni gelenler grubuna geçerken.

"Bu kadar üzülmeye gerek yok," dedi genç adam Anh, Thanh ve Minh'in yüzlerindeki dehşeti görünce. "Kendinizi şanslı sayın. Bak, başardınız işte. Bazen teknelerimizin yanaşmasına bile izin vermezler." Kafasını kaşıdı, kepekler döküldü.

"İzin vermeyince ne oluyor?" diye sordu Thanh o tiz sesiyle. Adam omuz silkti, bakışlarını kaçırdı.

"Ta Vietnam'a onca yolu geri dönmek zorunda kalıyorlar."

Anh şiltenin ucundaki sarı lekeye baktı. Adam çocukları bir daha süzdü, bu kez daha merhametliydi, yüzünde belli belirsiz bir gülümseme belirdi.

"Her şey yoluna girecek," dedi. "Görevlilerin karşında sakın öksürmeyin yalnız. Ve kendinizi kötü hissederseniz, yaklaştıklarında şöyle yapın."

Yanaklarını çimdikledi, suratına sağlıklı bir pembelik geldi. Anh başını mı sallasa, gülse mi emin olamadı; bu şaka mıydı yoksa ölüm kalım meselesi mi? Solundaki anne yüksek, içe işleyen bir çığlık attı. Hepsi birden dönüp kadına baktılar. Kızı saçlarını okşamayı sürdürürken kocası kadını asabice susturdu, uyanık gözleri sağı solu tarıyordu.

"Neden ağlıyor?" diye sordu Thanh, pembe yanakları solmaya başlamış adama.

Adam huzursuzlandı. "Bebekleri dün gece öldü," dedi. Bakışlarını öne eğdi, parmakları kıpır kıpırdı. Şiltesinde arkasını döndü; sohbet bitmişti.

Minh, Anh'a iyice sokuldu, Thanh duymasın diye kulağına fısıldadı. "Ya annemle babamın teknesine izin vermezlerse?"

Kız onun kolunu tuttu, bandajın altındaki yaranın durumunu kontrol etti.

"İzin verecekler," dedi. Bir anlığına duraksadı. Ardından kardeşinden çok, kendisi için bir kez daha söyledi. "İzin verecekler."

Minh belki de istediği yanıtı aldığı için, onun bu iddiasını sorgulamadı; akıl yürütmek gereksizdi. Tersanedeki manzarayı incelediler, anne hâlâ ağlıyor, polisler içeride devriye geziyor,

ara ara yabancı sözcükler haykırıyordu. Yanlarına bir görevli yaklaştı, diğerlerinden daha kibardı. Kucağındaki giysi öbeğini Anh'a verdi. "Al," dedi, "sizi sıcak tutar."

"Teşekkür ederim," diye fısıldadı Anh giysileri alırken. Bir erkek ceketini Minh'in omuzlarına yerleştirdi, kaşındıran bir kazağı Thanh'a uzattı.

"Uyumamız lazım," dedi, gri bir hırkayı giyerken. "Teknede pek uyuyamadık."

Anh kardeşlerinin korkusunu, içerinin harap hali duygularını altüst ederken nasıl bu tersanede anne babalarını ve kardeşlerini bekleyerek iki hafta yaşamayı becereceklerini onların da merak ettiğini görebiliyordu. Thanh başını Anh'ın guruldayan karnına bıraktı, Minh de ellerini onun koluna doladı. Çok geçmeden üçü de sızıp kaldılar.

Koh Kra Adası, Tayland – 22 Kasım 1979

TAYLAND'DAKİ ADADAN KURTARILAN VİETNAMLI SIĞINMACILAR

JACK BARNES, KIDEMLİ MUHABİR

Aralarında çocukların da bulunduğu Vietnamlı 17 mültecinin Tayland Körfezi'ndeki Koh Kra Adası'nda balıkçılar tarafından öldürüldüğü bilgisine ulaştık. Taylandlı 500 balıkçının Koh Kra'da o ayın 22 günü boyunca 37 kadına tecavüz eylemine karıştığı iddia ediliyor. Kadınlar balıkçılar tarafından dört farklı tekneden alınıp adaya getirilmiş; adamlar kaçmalarını önlemek için, kendi tekneleriyle mülteci teknelerine çarpıp onları batırmışlar. Batan teknelerden çekici buldukları kadınlarla kızları toplayıp kaçırmışlar. Yolcuların kalanı denizde dalgalar tarafından yutulmaya terk edilmiş, erkekler eşleriyle kızlarını kurtarmaya yeltendiyse de çoğu bu süreçte boğulmuş. Kaçırılan kadınlar Koh Kra Adası'na getirilmiş, bulundukları tekne, kıyıya yakın sularda süzülen erkek, kadın ve çocuk cesetlerini yararak ilerlemiş.

Bazı kadınlar buldukları mağaralara saklanmış; bele kadar suyun içinde, bacaklarının etini kemiren yengeçlerin arasında.

Kurtulanlardan biri, bir balıkçının çalılığı ateşe verdiğini, orada saklanan kadınların alevler içinde, haykırarak kaçıştığını bildirdi.

Kadınların en güzel, çekicilerinin balıkçılar tarafından adadan alındığı, daha sonra Tayland'ın güneyindeki genelevlere satıldığı ya da balıkçılarla birlikte yolculuk edip tekneler arasında takasa zorlandığı ileri sürülüyor.

Bu cehennem adasında geçirilen 22 günün ardından sağ kalan, en küçükleri 12 yaşında olan 156 kadın, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'ne ait bir gemi tarafından kurtarıldı, Güney Tayland'daki Songkhala Mülteci Kampı'na getirildi. Polis, şüpheli 7 balıkçıyı gözaltına aldı. Koh Kra hakkında sorgulanan kadınlar, esaretleri boyunca erkeklerin adaya gelip gittiğini, gece gündüz onların bedenlerini kullandığını anlattılar.

Songkhala Mülteci Kampı'nda çalışan bir işçinin daha sonra açıkladığına göre, kamptaki 10 ile 50 yaş arasındaki kadınların ezici bir çoğunluğu cinsel taciz kurbanı olmuş.

3

Aralık 1978 – Hong Kong

"Aa de," dedi doktor, Minh'in boğazına bir çubuk sokarken.

Minh söyleneni yaptı ama öğürmekten kendini alamadı. Doktor elindeki forma bir şeyler çiziktirdi, tek kelime etmeden, oğlanın yüzüne bile bakmadan bir sonraki aileye geçti.

Artık iki haftadır tersanedeydiler. Hastalık, rutubet ve pislikle, onları sorgulayan polisler ve sığır sürüsüymüşler gibi her gün muayene eden doktorlarla geçen on dört gün. Geldikleri gün hemen yanlarında oturan genç adamla aile gitmiş, yerlerini bu yeni ortama henüz alışamamış, denizin tuzu hâlâ saçlarında ve tenlerinde, genç bir çiftle bir ana-oğul almıştı.

"Bizi buradan ne zaman alacaklar?" diye sordu sırtını esnetmek için ayağa kalkan Minh.

Bugün sıra onlardaydı. Tüm tıbbi testlerden geçmiş, öksürüklerini bastırıp polislerin homurdandığı buyruklara anında uymuş, dağıtılan kâselerdeki soğuk ve az pişmiş pilavı hiç yakınmadan yemişlerdi. Karantinadaki son günlerine yaklaşırlarken, Anh tersanedeki havayı bir dakika daha soluduğu takdirde infilak edip bin parçaya ayrılacağı duygusuna kapıldı.

"Genellikle öğleden sonra geliyorlar. Sabırlı ol," dedi Minh'e.

Thanh şiltenin kenarına kıvrılmış uyukluyordu, bir ay öncesine, yolculuklarının hemen başına göre çok daha zayıftı.

Anh onun çelimsiz siluetini, soluk alıp verdikçe kabarıp büzülen karnını süzdü ve tamamen yok olmasının, geride bir tek kemiklerinin kalmasının ne kadar süreceğini merak etti. Daha önce hiç duymadığı bir ses kasvetli düşüncelerini böldü.

"Anh, Thanh ve Minh?" dedi ses.

Anh başını kaldırıp kadına baktı, çabucak doğruldu, aynısını yapması için dirseğiyle Thanh'ı dürttü.

"Evet," dedi. "Biziz."

Kadın gülümsedi.

"Ben Isabel," dedi. "Sizi Kai Tak'a, şimdilik kalacağınız kampa götürmeye geldim. Tüm eşyalarınızı toplar mısınız lütfen."

"Tabii," dedi Anh. "Hemen toplanıyoruz."

Isabel yine gülümsedi. "Güzel. Hemen dönerim," dedikten sonra yakındaki bir başka gruba yöneldi; Anh ve kardeşleriyle aynı gün gelmişlerdi.

"Gidiyor muyuz?" diye sordu Thanh. "Gerçekten mi?"

"Evet," dedi Minh, paçavraya dönmüş giysilerini sırt çantasına sokuştururken. "Hadi, acele edin, toplayın eşyalarınızı."

Bir düzine sığınmacıyla birlikte Isabel'in peşinden tersaneden çıkınca gün ışığı gözlerini kör etti. Anh derin bir soluk aldı, dışarının on dört gündür solumadığı, benzin ve deniz kokan havasını içine çekti.

"Hadi bakalım," dedi Isabel, Anh'ın sırtını hafifçe tıpışlayarak. "Otobüs limanın hemen solunda."

Kamp, Hong Kong Uluslararası Havalimanı'nın yakınında, tersaneden bir saat uzaktaydı. Otobüsten inince onları çok yüksek, madeni bir kapıyla onu koruyan iki silahlı adam karşıladı, gözleri içeriye giren yeni grubu takip ediyordu. Anh neyle karşılaşacağını bilmiyordu. Babasının planı kampın içini değil, sadece oraya nasıl gidileceğini kapsıyordu. Dolayısıyla, hemen

arkasındaki Thanh ve Minh'le birlikte kapıdan geçip de karşısında tersanenin meşum görünüşünden hayli uzak bir dünya bulunca rahat bir soluk aldı. Vung Tham'ın kahverengi toprağına benzer araziye metal çatılı, beyaz, dört köşe kulübecikler sıralanmıştı. Sığınmacılar kulübelerle yollar arasında gidip geliyor, çocuklarını ya da su kovalarını taşıyordu. Anh onların Güney ve Kuzey aksanlarıyla karışık Vietnamca konuştuklarını duydu. "*Devasa* yahu," dedi Thanh.

Isabel onları beyaz kulübelerden birine soktu, dışarıdan asla tahmin edilemeyecek genişliğini görünce Anh şaşırdı. İçeriye üç katlı ranzalar sıralanmıştı, hepsi de iyi kötü bir mahremiyet sağlama amacıyla perdeliydi, en üst kat tavandan yalnızca beş on santim aşağıdaydı. Kulübede yirmi kadar sığınmacı vardı, yeni barınaklarına giren kardeşlere kuşkuyla baktılar. Onlarla yaşıt çocuklar da vardı, nine ve dedeler, genç kadınlar, erkekler, hamile kadınlar da. Tersanedeki kir ve ter kokusu buraya da sinmişti, oradaki kadar yoğun olmasa da odada ilerleyen Anh'ın suratını hafifçe buruşturmasına yetti.

"İşte," dedi Isabel. "Siz şu en üstteki ranzadasınız. Şimdilik bir yatağı paylaşacaksınız."

"Anne babamızla kardeşlerimiz de yakında geliyor," dedi Anh. "Önümüzdeki iki hafta içinde falan burada olurlar." Isabel dönüp ona bir daha baktı; henüz bir çocuk olduğunu yeni fark etmiş gibiydi.

"Çok güzel," dedi. "Onlar da gelince hep birlikte aynı kulübede kalırsınız. Bu arada hakkınızda daha çok şey öğrenmek için sizi yeniden iskân bürosunda görüşmeye alacağız."

Başka seçenekleri olmadığından, Kai Tak Kuzey Kampı'ndaki yeni yaşamlarına çabucak uyum sağladılar. Kıyıya yanaşan tekne seslerinin, tersanedeyken alıştıkları bu gürültünün yerine

şimdi inen ve kalkan, geride usul usul bulutlara karışan beyaz izler bırakan uçakların kükremesi günlerini kesintiye uğratıyordu. Kampta geçirdikleri ilk haftalardan sonra kendiliğinden bir rutin oluştu. Her gün saat sekizde, paylaştıkları ranzada uyanıyorlardı. Yatakhane arkadaşlarının yanında, vücutlarını becerebildiklerince saklamaya çalışarak giyiniyor, kahvaltıda bir tane meyve yiyorlardı; portakal, muşmula ya da muz.

Sonra doğruca İngilizce derslerine koşuyorlardı, öğretmenleri koyu bir İngiliz aksanıyla konuşan Bayan Jones'tu; Anh daha sonra buna "sosyetik" İngilizce dendiğini öğrendi. Dershane, Vung Tham'daki sınıflarına şaşılacak derecede benziyordu – çocuk resimleriyle kaplı beyaz duvarlar, büyük, tozlu bir karatahta ve küçük, tahta sıralar. Onları orta sınıfa aldılar, "*İki kardeşim var*", "*hava bugün kapalı*", "*pazara, balık almaya gidiyorum*" gibi cümleler ezberliyor, geceleri bunları birbirlerine tekrarlarken dudaklarından dökülen yabancı sözcüklere kıkır kıkır gülüyorlardı. İçlerinde aksanı en iyi olan Thanh'dı, dili yeni bir lisana uyum sağlayacak kadar esnekti henüz; Anh'la Minh'se hâlâ "R", "S" ve "Z"lerle boğuşmaktaydı.

Öğlenleri kırmızı plastik kâselerini alıp yemek kuyruğuna giriyorlardı. Yemek genellikle pirincin haşlandığı suya karıştırılmış birkaç sebzeden ibaret, yavan ve ılık bir lapaydı; bebeklerle yaşlılar da rahat yiyebilsin diye yumuşak, peltemsi bir şey. "Her gün bunu mu yiyeceğiz yani?" diye sormuştu Minh ilk öğlen, kaşığından kayıp giden lapaya bakarak. "Evet," diye fısıldadı Anh. "Lütfen yakınmayı kes, seni duyabilirler."

Birleşmiş Milletler Yüksek Mülteci Komisyonu kampı denetliyor, Kızıl Haç'tan Isabel, Selamet Ordusu ve Çocukları Kurtarın gibi örgütlerin saha hizmetlileri ellerinde ilkyardım çantaları ya da kontrol listeleri, bütün gün etrafta dört dönüyordu. Onları izlerken kampın bir araf yeri, eski ile yeni yaşamları arasındaki geçiş alanı olduğu Anh'ın kafasına dank

etti. Yeniden iskân bürosunun görevlileri ara ara belli bir aileyi ya da grubu çağırıyor, onları topraklarına kabul eden ülkenin adını bildiriyordu. Tüm kamp sakinleri, kulübeleriyle kaderlerini tayin edecek görevlilerin bulunduğu kulübe arasındaki kısa yolu kateden komşularını nefeslerini tutarak seyrederdi.

Ofisten çıktıklarında, kimileri sevinçten coşar, dua etmek için yere diz çöker, şükranlarını ve vefat eden sevdiklerinin adlarını mırıldanırken kollarını aşağı yukarı sallardı. Kimileri oradan beti benzi atmış bir halde çıkar, gözyaşlarına boğulmamak için kendini tutardı; bunun anlamı, artık memleketim diyecekleri ülkeyi ya hiç tanımıyor ya da sevmiyor olmalarıydı.

Bu iskân olayı bir piyangoydu, onlar da kazananlar ve kaybedenler. Amerika Birleşik Devletleri en çok gidilmek istenen yerdi; Özgürlükler Ülkesi, kovboyların ve Elvis'in vatanı; mültecilerin çoğu günlerini oradaki yaşamın, işadamı ve lokanta sahibi olmanın, doktorlar ve mühendislerden oluşan bir soy yaratmanın hayaliyle geçiriyordu. Almanya ya da İtalya teselli mükâfatıydı, onlara çok yabancı gelen, lisanlarına dillerinin dönmediği ülkelerdi; özlemini çektikleri, çocuklarına uyumadan önce birer masal gibi anlattıkları, kendi yataklarında yatarken de hayalini kurdukları, belki de bir ömür boyu acı çekecekleri diyarlar. Anh onlardan farklı değildi; kampa vardığından beri Özgürlükler Ülkesi'nde hayata sil baştan başlamakla ya da babalarının köyde sofrada gözleri ışıl ışıl söylediği gibi, *Amerikan Rüyası*'na adım atmakla ilgili fanteziler kurup duruyordu.

Kardeşler kamp hayatına giderek alışırken, günlerinin büyük kısmı ailelerini beklemekle geçiyordu. Thanh'la Minh bir otobüsün yaklaştığını duyar duymaz telle bağlanmış kapıya koşarlar, Anh onları yavaşlatmaya çalışsa da aynı hevesle peşlerinden giderdi. Her seferinde araçtan inen yolcuların yüzlerini tarar, ailelerini

göremeyince her seferinde hüsrana uğrar, bozguna uğramış bir halde kulübelerine dönerlerdi. Aradan üç hafta geçti, ama ne anne babaları ne de kardeşleri göründü. "Ne zaman gelecekler?" diye sorup duruyordu Thanh. "Yakında," diye yanıtlıyordu Anh. "Her gün olabilir." Ancak midesindeki o yıkıcı, yolunda gitmeyen bir şeyler var duygusu her geçen saat büyüyordu. Yüreğinin bir parçası o duygudan etkilenmemeye çalışıyor, zihninin bir parçası ona üçü birlikte dayandıkları, günü sağ salim atlattıkları sürece kötü bir şey olmayacağını, ailelerinin yokluğuna hayıflanıp durmanın felaketi çağırmaktan başka işe yaramayacağını söylüyordu. Bir ay sonra kuşkular bir başına zaptedemeyeceği kadar büyüdü, öğle yemeğinden sonra, kardeşleri okuldayken Isabel'in ofisine gitti. "Ailemin gerisi hâlâ gelmedi," dedi kadına. "Çoktan gelmiş olmalıydılar." Isabel ona baktı, sakin ve kendinden emindi; bu sözleri daha önce defalarca duymuş gibi.

"Onları bana tarif edebilir misin lütfen?" dedi önüne bir kâğıt çekerken.

Anh babasının uzun boyunu, iri cüssesini, annesinin sağ gözünün üstüne ebediyen konmuş bir gölgeyi andıran beni anlattı. Mai ile Van'ın göğse dökülen, siyah, dalgalı saçlarını. Dao'nun sol dizindeki minik doğum lekesini. Hoang bebeğin küçük, çelimsiz bedenini. Isabel notlar aldı, dolmakalemi sayfada pürüzsüzce kayıyordu.

"Merak etme," dedi Anh'a kapıyı açarken. "Çok yakında burada olacaklarından eminim."

Ocakta hava soğudu, kamptaki meşguliyetler arttı. Anh kulübenin önünde kardeşlerinin çamaşırlarını yıkarken, Isabel'in ona doğru koştuğunu gördü.

"Anh," dedi kadın. "Benimle gelir misin lütfen? Hemen."

Anh kadının telaşlı sesinden ve koşturmasından, onu neyin beklediğini idrak edemese de bir terslik olduğunu anladı. Birlikte Isabel'in ofisine gittiler, daha bir hafta önce oturduğu, Isabel'e anne babasını ve kardeşlerini titizlikle, sevgiyle tarif ettiği iskemlede bir adam oturuyordu. Adam kendini tanıttı, Anh'la tokalaştı, bu arada Isabel de adamın konuştuğu Kantoncayı tercüme etti. "Kendisi deniz subayı," dedi. "Sahilde bazı... cesetler bulmuşlar, kimisi ailene ve eşyalarına dair verdiğin tanımlara uyuyor."

Gerisi bir pusun içinde olup bitti. Isabel diz çökmüş, Anh'ı kollarından tutuyor, doğrudan gözlerine bakıyordu. Anh kusma ihtiyacı duydu, bu sabahki lapa genzine doğru yükseldi. "Mecbur değilsin," diyordu Isabel, "buna mecbur değilsin." Hayır, mecburdu, cesetleri teşhis etmek zorundaydı. Bilmemek çok daha kötü olacaktı, gözünle görmekten katbekat kötü. Isabel'in avuçlarına bıraktığı elleri cansızdı. Başını hayır anlamında salladı. "Onları görmem gerek," dedi Anh.

Subayla birlikte güney kıyısındaki kumsala gittiler, aile üyeleri kayıp olan diğer kamp sakinleri de yanlarındaydı, bunaltıcı sıcakta güneş tepelerine vuruyordu. Doktor her cesedin üzerindeki çarşafı sırayla açtı, Anh içlerinden iki yetişkini, üç çocuğu ve bir bebeği seçti; artık can taşımayan yüzleri hem öyle tanıdık hem de öyle yabancıydı ki.

Kai Tak yakınındaki bir mezarlığa, karaya sağ salim ulaşamayan diğer Vietnamlıların yanına gömüldüler. Mezarlar kazılırken ve tabutlar indirilirken Anh'la erkek kardeşleri uzaktan baktılar. Yaklaşmayı reddettiler; Isabel öne doğru ilerlemelerini istediği zaman bile. "Veda etmek istemediğinizden emin misiniz?" diye sordu kadın ama onlar başlarını hayır dercesine salladılar. Bu ânın anısının bulanık olmasını, zihinlerinde bir daha asla açık seçik canlandıramayacakları, zamanla Anh'ın

çantasındaki fotoğraf gibi bozulacak, muğlak bir şeye dönüşmesini istiyorlardı.

Aile üyelerinin adları, dua odasında asılı tahta levhaya kazındı. Yanında bir levha daha vardı, onun yanında bir tane daha; can veren Vietnamlıların isimlerinin hakkedildiği tabelalar duvarları boydan boya, yerden tavana kaplıyordu. Anh kendi adının da nasıl kolay bu duvarda yer alabileceğini, kız ve erkek kardeşlerinin yerinde kendisinin olabileceğini düşündü.

Cenazeden sonra Isabel onları arabasıyla kampa geri götürdü, dikiz aynasından üçüne sık sık, gerginlikle göz atıyordu. Anh'ın kardeşleri her iki yandaki camlardan dışarıya bakıyorlardı, burunlarını çektikleri duyulabiliyordu. Anh artık bu üç kişilik küçük ailenin en büyüğü olduğunu yavaş yavaş idrak etmeye başlamıştı. Kardeşleri onun başlıca sorumluluğu ve derdiydi. Hayatları onun cılız ellerindeydi.

"Dönünce ellerinizi mutlaka yıkayın," dedi, annem olsaydı muhtemelen aynen böyle söylerdi, diye düşünerek.

4

Nisan 1979 – Kai Tak Mülteci Kampı, Hong Kong

Thanh'la Minh komşu çocuklarıyla birlikte futbol oynuyor, topu demir kulübelerle seyircilerin arasında kayarcasına sürüyorlardı. Her öğleden sonra oğlanlar birbirlerine pas verir, boş su şişeleriyle belirlenmiş, eğreti kale direklerinin arasından topu geçirirken, haykırışları ve çığlıkları kampın dört bir yanında yankılanırdı. Anh endişeyle izler, kardeşlerinin yaralanmasından korkardı. Başka anneler de sık sık onunla birlikte maçı seyrederdi; genç kızı kanatlarının altına almışlardı. Bulundukları bölümden fazla uzaklaşıp Kai Tak'ın daha korkutucu mahallelerine girmemesine ya da duş tesisini tek başına kullanmamasına dikkat eder, sesi yeterince sert çıkmadığında erkek kardeşlerini onun namına hizaya sokarlardı.

Kamp Anh'la kardeşlerinin küçük dünyaları, Vietnam'ın minyatür bir çeşitlemesi olup çıkmıştı. Her ne kadar içinde on bin kişi yaşıyorsa da kendi kulübesinden uzaklaşanların sayısı pek azdı; kısa sürede yüzler tanındı, isimler öğrenildi ve sohbetler başladı. Isabel, Anh'ın kampın dışındaki bir konfeksiyon atölyesinde iş bulmasını sağladı, kız haftada üç gün orada çalışıyor, elli Hong Kong doları yevmiye kazanıyordu. Kardeşleri okulda matematik, coğrafya, el sanatları öğrenirken, o diğer işçilerle birlikte, hurdası çıkmış bir otobüsle Lantau Adası'nın

güney sahilindeki devasa, soğuk ardiyeye yollanıyordu. Eve kardeşlerinin dersleri bittikten epey sonra dönüyor, onları yalnız bırakmaktan hiç hoşlanmıyordu. Thanh'la Minh'in sağa sola amaçsız sürüklendiğini, karanlık, tekinsiz tiplerin onları ayartıp kötü yola düşürdüğünü tahayyül ediyordu. Bir gün eve dönünce kapıda başını eğmiş, yanında Anh'ın çok iyi anımsadığı deniz subayıyla onu bekleyen Isabel'i bulmaktan ödü kopuyordu.

Ne var ki paraya ihtiyaçları vardı; kampta verilen yiyecekler gelişme sürecindeki bedenleri için yetersizdi. Çalışma saatleri uzun, maaş düşüktü ama Anh'ın manavdan ekstra sebzeyle meyve, kulübelerin yakınındaki Vietnamlı seyyar satıcının tezgâhından *bánh cuốn** almasına, yaşamlarına bir zerre de olsa memleket havası katmasına olanak sağlıyordu. Satıcı onların köyünden fazla uzak olmayan bir köydendi, sattığı yiyecekler annelerinin pişirdiklerini andırıyordu. Bir lokma alınca Vung Tham'ın hatıraları hücum ederdi: Okuldan dönüp annelerinin domuz etini ve ağaç kulağı denen mantarları kıyan bıçağının tok sesini duymak; onu öpmek ve matematik, Fransızca ya da fen ödevlerini yapmak üzere masada toplanmak. Anh okuldan doğruca kulübeye dönmelerini tembihleyerek, diğer annelerden onlara göz kulak olmalarını rica ederek kardeşlerini bırakıyor, işe gidiyordu; kadınlar da keskin gözlerini memnuniyetle kullanarak bu görevi yerine getiriyordu.

Annesi ona dikiş dikmeyi öğretmişti, her cumartesi sabahını yemek masasında Anh'la ve *Bà ngoại*'yle beraber çocukların yıpranmış giysilerini yamalayarak, küçük nakışlarla süsleyerek geçirirdi. Gevşek düğmeleri sıkılar, oğlanların gömleklerindeki yırtıkları diker, bir yandan da köydeki son dedikodulardan, genellikle de henüz çok genç olduğu için Anh'ın tam anlayamadığı, sorunlu evlilik hikâyelerinden bahsederlerdi – gözü dışarıda olan bir komşu ya da bir arkadaşın arkadaşının, evlenmeden

* Daha çok pirinç unundan, ince bir krep şeklinde hazırlanıp içine tavuk, karides, et gibi malzemelerin konduğu, lezzetli bir dürüm çeşidi. (*ç.n.*)

gebe kalan kızı. Anh bu keyfe keder dikiş deneyimine dayanarak, fabrikada zorlanmayacağını düşünmüştü. Ama ilk gün, herkesin nasıl bir tempoda çalıştığını görünce yanıldığını anladı. Elleri, kapasitesini aşan bir hızda çalışarak parmaklarına batırıp durduğu iğneler yüzünden haftalarca kanadı. Öteki dikişçiler onun farkında bile değildi, araya mesafe koyma konusunda ağız birliği etmiş gibiydiler, öğle aralarını geniş atölyenin farklı köşelerinde, sessizce geçiriyorlardı. Bir anda, göz açıp kapayana dek kovulabileceklerini, yerlerini daha randımanlı birinin alabileceğini biliyorlardı; işverenin bu amansız, kestirip atan tavrı onların davranışlarına yansıyordu.

Anh bu iş için hiçbir zaman yeterince iyi olamamaktan endişeleniyordu; bu işi layığıyla kıvıramazsa hiçbir işi kıvıramazdı. Paniğe kapıldı, annesinin rehberliği olmaksızın, tek başına ayakta kalmayı beceremeyeceğini düşündü. Oysa tek başına değildi, bakması gereken kardeşleri vardı; ona bağımlıydılar. Kendisi için değilse bile onlar için çabalamak zorundaydı, böylece sebat etti, kısa süre sonra da orada yıllardır çalışan terzilerle aynı hızda masa örtüleri ve perdeler, tişörtler ve pantolonlar diker oldu.

Anh, Kai Tak'a döneceği otobüse bindiğinde hava kararmıştı. Yeniyle camı silip pusun arasından kenti hayranlıkla seyretmekten hoşlanırdı; sokak lambaları, hızla giden motosikletler, sarhoş yayalar, bir an önce eve dönmeye çalışan yorgun işadamları. Vung Tham'dan öylesine farklı bir görüntüydü ki; capcanlı ve hareketli, hummalı; otobüsün camı bir ekrandı, o da film izliyordu sanki. Kent onu kuşatıyor ama bir yandan da uzak, ulaşılmaz geliyordu; gördüğü fakat henüz kavrayamadığı koskoca bir âlem; kapısı ona açılanlar bir tek kampla fabrikaydı. Günün sonunda bitap bir halde, elleri kramplar içinde kulübeye döndüğünde kardeşlerini uykulu, yatmaya hazırlanırken bulurdu.

"Gününüz nasıldı?" diye sorardı onlara. Genellikle Minh omuz silker, "İyi," derdi; Thanh ise, "Bak, bugün ne yaptık," diye çığırır, ablasına sıkıştırılmış kâğıttan yaptığı son kâseyi ya da renkli haritayı gururla gösterirdi. Ona gününü sormak akıllarına gelmezdi. Anh artık onların Kuzey Yıldızı, yaşamlarındaki en somut, sağlam varlıktı, dolayısıyla iyi olmak, onları da buna inandırmak zorundaydı.

Ailelerinin ölümü ne pahasına olursa olsun, derhal değiştirilmesi gereken, yasak bir konuydu; ondan söz etmek başlarına bir uğursuzluk getirecekti sanki. Ancak yine de, ölümün anısı Anh'ın tepesinde sabit bir bulut misali dolanıyor, düşüncelerini ele geçirip geceleri uyutmuyor, ailesinin şişmiş, durağan yüzleri karşısında belirip duruyordu. Dışarıdan sakin görünmek, itidalini korumak, kardeşlerinin yaşamını altüst eden hortumun dingin merkezi olmak için elinden geleni yapıyordu.

Kardeşlerinin yasla, acıyla boğuştuğunu görebiliyordu ama yaşları küçük olduğundan bunu ara ara yinelenen öfke ve ağlama nöbetleriyle dışavuruyorlardı. Thanh en küçük aksilikte patlıyordu; fazla soğumuş bir yemek ya da futbolda yenilgiye uğramak karşısındakilere yumruk savurmasına yeterdi. Anh onu tozlu sahadan çekerek uzaklaştırmaya, kulübeye sürüklemeye çalışırken, oğlan "Haksızlık bu!" diye haykırırdı. Minh tam tersine, saatlerce, saatlerce çıt çıkarmadan, çatık kaşları ve büzülmüş dudaklarıyla kulübenin önünde volta atar, daireler çizerdi. "Babam nasıl bu kadar gerzeklik edebildi? Planının işe yaramayacağı ortadaydı," derdi elleri ceplerinde toprağı tekmelerken. Anh her seferinde, komşuların ve kamptaki saha görevlilerinin dikkatini çekmesin, göze batmasın diye onu yatıştırmak zorunda kalırdı. Onu teselli edemiyordu, çünkü bu oğlanı daha da sinirlendiriyordu. Onun yerine dikkatini

dağıtmayı deniyor, öfkesi geçene dek ya bir şey almaya gönderiyor ya da çamaşırlara yardım etmesini istiyordu.

Her şeyden çok amcalarına kızgındılar. Yargılarında merhametli ve adil olmak için kendini zorlayan Anh bile içinde titreşen nefret kıvılcımını bastıramıyordu; sonunda adam onun gözünde bir cani olup çıktı. Çektikleri sefalet yüzünden, Vung Tham'da ayrılma fikrini babasının kafasına soktuğu ve aileyi artık onarılamaz biçimde parçaladığı için onu suçluyordu. Anne babasıyla kardeşlerinin toprağa verilmesinden ve bu düşüncelerin zihnine sızmasından birkaç gün sonra, Isabel nazikçe ona yaklaştı.

"Yeniden iskân bürosu seninle ilk görüşmeyi yapmak istiyor." Bunları söylerken, Anh'ın kapıldığı korkuyu fark etti. "Endişelenme. Yalnızca hakkınızda birkaç kolay soru soracaklar, iskân başvurun için." Anh'a peşinden gelmesini işaret etti, birlikte iskân bürosuna yollandılar. Anh kendinden emin adımlar atmaya, babasının yaptığı gibi, aile reisi rolünü hakkıyla üstlenmeye çalışıyordu.

"Kaybın için çok, çok üzgünüz, Anh. Sana ve erkek kardeşlerine baş sağlığı diliyorum," dedi BM görevlisi Bay Barnett, oturmasını işaret ederken. "Mümkün olan en iyi yaşama erişmenizi istiyoruz."

Anh başını öne eğdi, sesini kesti; ağzını açtığı an kaçacak hıçkırıklardan korkuyordu.

"Sen ailenin en büyüğü, kardeşlerinin hamisisin, onun için de sana bazı sorular soracağım. Tamam mı?" diye sürdürdü görevli sözünü. "Isabel'e Amerika'ya gitmek istediğinizi söylemişsin, doğru mu? Biraz İngilizce biliyorsun, öyle mi? Baban savaş sırasında öğretmenmiş?"

Anh başını mekanik bir biçimde yukarı aşağı salladı, adamın sözcüklerini özümsedi: *ailenin büyüğü*, sağ kalanların en büyüğü.

"Bu çok iyi. İngilizce konuşman yararlı. Yurtdışında hiç akraban var mı? Varsa başvuruna katkısı olur. Amerikalı yetkililer orada yaşayan bir ailen olduğunu bilirse sana kucak açmaya daha istekli olabilir. Orada kefilin, maddi destekçin var demektir."

Anh kefilliğin ne demek olduğunu bilmiyordu. Ailesinin yanında olmasından, bu soruları onun yerine babasının yanıtlamasından başka ne istediğini bilmiyordu. *Yurtdışındaki akrabalar.* Babasının söylediği şeyi anımsadı: New Haven'a varır varmaz, yengesinin manikür dükkânında çalışmaya başlayacaktı. Şu an bu fikir onu dehşete düşürdü. Onların yaşamının bir parçası olmak, kuzenlerinin okuldan döndüğünü, annelerinin onları sarılarak karşıladığını, babalarının bisiklet sürmeyi öğrettiğini görmek, bu adamın onlara, hepsine çektirdiği acıyı hatırlamak istemiyordu. Amcasının elinden aldığı, onu yoksun bıraktığı, ama kendisinin doyasıya sürdürdüğü aile saadetinden nefret ediyordu. Hayır, onlara ihtiyacı yoktu; başvuru formunda amcasının adı olsa da olmasa da Amerika onları kabul edecek, onlar da oraya ayak basar basmaz kendi elleriyle kendilerine bir hayat kuracaklardı. Böylece, Bay Barnett'in ona kalemi havada, formun üstünde, dikkatle baktığı kısa bir suskunluğun ardından, "Hayır," dedi, "kimsemiz yok."

Görevli formdaki bir kutucuğu işaretledi, başkaca soru sormadı.

"Tamam, teşekkürler. Size vatanımız diyebileceğiniz güvenli bir ülke bulacağız," dedi ayağa kalkıp Anh'ın elini sıkarken; sonra onu uğurladı.

Bir ay sonra, futbol sahasında öteki çocuklarla koşuşturan kardeşlerini izlerken, "Kimsemiz yok," demekle doğrusunu yapıp yapmadığı hâlâ içini kemirmekteydi; görevlinin işaretlediği kutucuğun, Amerika'ya yerleştirilmelerinde bir etkisi olur muydu acaba? Bunu ani bir dürtüyle söylemişti, farkındaydı, çocukça davranışların bir kalıntısıydı. Şimdiyse bu fevri tepkinin kötü bir sonuca yol açıp açmayacağını merak etmekteydi.

"Gol!" diye çığırdı Thanh.

Kardeşinin başarısını alkışladı, etrafındaki anneler de dönüp onu kutladılar.

Koh Kra'yı öğrendikten sonra üç gün uyuyamadım, kendime bir kez daha sordum: *Neden yapmak istiyorum bunu?*

Sanırım bu bir istekten çok bir ihtiyaç.

Her şeyi öğrenmek istiyorum.

Geçmişin bu kısmını zihnimde capcanlı tutmak istiyorum.

Ve bilgimle kavrayışım arttıkça, aktarma zorunluluğu hissediyorum; bu öyküyü miras almışım gibi; artık benim sorumluluğum ve vecibem gibi.

Solup gitmesine izin veremem; ölmeye bırakamam.

5

Ağustos 2022 – Koh Kra Adası, Tayland

Su ve gökyüzü masmavi. Bir motorlu tekne adaya son sürat yaklaşıyor, içinde Avustralyalı bir çiftle üç küçük çocukları var. Bir rehber onlara eşlik etmekte. Adam günde dört beş kez Ko Chang'daki lüks otellerden aldığı turistleri, Koh Kra'nın ve çevresindeki adacıkların yakınındaki sığ kayalıklara, şnorkelle dalmaya getiriyor.

Anneyle baba balıklara ve mercanlara hayretle bakan çocuklarını gözlerken, başka aileler de kendi tekneleriyle onlara katılıyor. Hoşbeş ediliyor, *nerelisiniz–hangi-otelde-kalıyorsunuz–bu-Tayland'a-ilk-gelişiniz-mi?* Bir oğlan gelip seyrettiği balığa bakmaları için anne babasını dürtüyor, bir başkası ağlamakta çünkü bacağını bir şeyin ısırdığını hissetti. Ergen bir kız suyun soğukluğundan yakınıyor ama bir iki dakika sonra okyanus sırlarını onlara açmaya başlayınca sızlanması şaşkınlığa dönüşüyor.

Teknedeki babanın gözüne adanın batı kıyısında, terk edilmiş bir deniz fenerinin kalıntısına benzeyen bir şey ilişiyor. "Şunu görmeye gidebilir miyiz?" diye soruyor ama rehber başını hızla hayır anlamında sallıyor. "Yo, hayır, yasak bölge. Fazla tehlikeli. Fazla eski." Baba ısrar etmiyor, onun yerine bir fotoğraf çekiyor, sudaki, ön taraftaki çocukları kahkahalar atıyor. O akşam otele dönünce fotoğrafı sosyal medyada

paylaşacak –Instagram, Facebook, Twitter– ve şöyle bir başlık atacak: *Şnorkelle ilk dalış!* Arkadaşlarından ve akrabalarından aldığı beğenilerle zevklenecek, çocuklar özel yaşamlarının böyle izinsiz sergilenmesinden biraz utanacaklar, cılız itirazları ve surat asmaları, babalarının küçük ekrana kilitlenmiş gözlerinden kaçacak.

Öğlen olunca rehber, Ko Chang'a dönmek üzere aileyi kibarlıkla harekete geçiriyor. Motoru çalıştırmadan önce çocuklara iyi vakit geçirdiniz mi diye soruyor, onlar da bir ağızdan evet diyor. Anne babaları da bir baş sallama ve tebessümle bunu onaylıyor. Otelde zengin ve hak edilmiş bir öğle yemeği onları beklemekte; karidesli tatlı ekşi *tom yum* çorbası, tavuklu, erişteli *pad Thai,* çıtır parmak tavuk ve kızarmış patates. Çocuklar kolluklarıyla yakındaki havuzda oynar, etrafa su sıçratıp küçük dalgalar yaratırken, anneyle baba güneşleniyor.

Koh Kra'daki harabe deniz fenerinin içinde, turistlerden ve istenmeyen ziyaretçilerden özenle korunan yerde, duvardan duvara uzanan ahşap kirişler var. Her ne kadar çürümüş, delik deşik ve örümcek ağıyla kaplı olsalar da üzerlerine kabaca kazınmış Vietnamca sözcüklerin bazısı hâlâ okunabilir.

Kadınlar, hemen saklanacak bir yer bulun.
Saçlarınızı kesin, erkekmiş gibi yapın.

6

Mayıs 1979 – Kai Tak Mülteci Kampı, Hong Kong

"Meşrubat alabilir miyiz, lütfen?" diye sordu Thanh kampın bakkalından haftalık alışverişlerini yaparlarken; yaşlıca bir kamp sakininin işlettiği, odundan bir yapıydı. Anh cüzdanına baktı. Haftalığını hâlâ almamıştı, cüzdanda yalnızca bir avuç bozukluk vardı.

"Sadece bir tane," dedi. "Bölüşürsünüz."

Minh bir kutu Coca-Cola'yı kapıp sepetlerine, pirinç keklerinin ve mangoların yanına koydu. "Köyümüze gelen Amerikan askerlerinin içtiğinin aynısı," dedi Thanh.

Dükkân sahibi Cola kutusunu kasadan geçirdi, aldıkları diğer bakkaliyeyle ilgilenmeden önce Minh'e uzattı. "Okul nasıl?" diye sordu. "İyi," dedi Thanh. "İngilizce yüze kadar sayabiliyorum artık," diye ekleyince bakkal başparmaklarını aferin anlamında kaldırdı.

Eve doğru yürürlerken güneş pusa karışıp batmaya yüz tuttu; Anh'la Minh öndeydi, Thanh arkada oyalanıyor, yerdeki çakıltaşlarını tekmeliyordu. Anh acele etmesini söylemek için ona dönmüştü ki ansızın bir çığlık duydular, bunu çığlığa doğru koşan insanların, çocukların, yoldan çeken kadınların karmaşası izledi. Kampta şiddetli kavgaların patlaması yaygındı. Kuzeyli, Güneyli Vietnamlılar ile Hoa halkı arasında her gün

hırgür çıkardı; bazen siyasi görüş farklılıkları yüzünden, bazen de incir çekirdeğini doldurmayacak şeylerden – soğuk bir bakış, fazla uzayan bir duş gibi. Anh kardeşlerine bu sürtüşmelerden uzak durmalarını, kavga çıktığını görünce hemen aksi yöne koşmalarını tembihlemişti. Ama bu kez, belki hep birlikte olduklarından, belki de çığlık atan sesin tanıdık gelmesinden, merakına yenik düştü; üçü birlikte yavaş yavaş, uzaktan seyretme niyetiyle yaklaştılar.

Adamın şişmiş ve morarmış gözleri sımsıkı kapalıydı, burnuyla dudakları karman çorman, kıpkırmızı bir yumruydu ama yerde yatanın kimliği yadsınamazdı. Tersanede iki hafta boyunca yan yana oturdukları adamı anında tanıdılar; onlara karantinadan ve kamplardan ilk söz eden, yanaklarını çimdiklemelerini, öksürüklerini bastırmalarını tavsiye eden adamdı. Saldırganlar çoktan kaçışmıştı, adam çamurlu zeminde baygın yatıyor, iki kadın ıslak havlularla yaralarını siliyordu. Thanh yaklaşmaya yeltendiyse de Anh onu omuzlarından tuttu. Birkaç metre uzaktan, bir kulübenin duvarına yarı gizlenip dikizlediler.

"Öldü mü sence?" diye fısıldadı Minh. Kız dönüp ona baktı, yüzündeki korkuyu gördü; her ne kadar bir savaşı, anne babasının ve kardeşlerinin ölümünü yaşamış olsa da vahşi bir ölüme kendi gözleriyle hiç tanık olmamıştı. Anh sesini çıkarmadı. Yanıttan emin değildi. İki sağlıkçı göründü, adamı sedyeye yatırıp götürdüler; Anh bunun onu son görüşleri olduğunu sezdi; akıllarında kalacak son imge, adamın toprakta kıpırtısız yatan narin bedeni olacaktı.

"Hadi," dedi başka yana bakarak. "Gidelim."

Kulübelerine doğru yürümeye koyuldular, Thanh'la Minh teneke kutuyu her yudumdan sonra birbirlerine veriyor, meşrubatı sessizce içiyor, az önce gördüklerini sindirmeye çalışıyorlardı.

Kız tam kulübenin kapısını açarken, "Anh!" diye seslendi onlara doğru koşan Isabel. "Üçünüz hemen iskân bürosuna gidebilir misiniz? Bay Barnett sizinle konuşmak istiyor."

Aldıklarını içeriye bıraktılar, doğruca büroya seğirttiler. Anh ne bekleyeceğini bilemiyordu, en kötüsü başlarına gelmişti zaten. Kapıyı çaldı, Bay Barnett yüzünde geniş bir gülümsemeyle kapıyı açtı. "Girin," dedi.

Karşısındaki tahta iskemlelere oturdular; Thanh'ın boyu önlerindeki yazı masasına zor yetişiyordu, Minh iskemlenin ucuna ilişmişti.

"Hem iyi hem kötü haberlerim var," dedi görevli. "Kötü haber, Birleşik Devletler başvurunuzu kabul edemiyor. Sığınmacı alımını şimdilik kısıtlıyorlar." Durdu, çocukların tepkisini bekledi ama onlar dikkat kesilmiş gözleriyle bakmaya devam ettiler, adam da sözünü sürdürdü. "İyi haberse üç hafta sonra Birleşik Krallık'a doğru yola çıkacaksınız. Başvurunuz kabul edildi."

Anh gülümsemedi, iskemlenin kolçaklarını kavradı, dudağını ısırdı; kafa karışıklığı artar, öfke içinde hızla yükselirken solukları tıkandıkça tıkandı. Birleşik Krallık planda yoktu. Anne babalarının onlar için tasarladığı yaşama dahil değildi. Zihni deli gibi çalışırken, Bay Barnett'e Amerika'daki amcasından söz etmeye yanaşmadığını anımsadı. "Hayır, bir tek biziz," demiş, formdaki kutucukta kayan kalemin sesini duymuştu. Bay Barnett konuşuyor ama Anh onu dinleyemiyordu. Kardeşlerinin ona baktığını doğru dürüst fark etmedi bile; afallamışlardı, Anh'ın bir yanlışlık olduğunu açıklamasını, gidebilecekleri tek yerin Amerika, sadece Amerika olduğunu söylemesini bekliyorlardı. Kız zar zor duyulan bir teşekkür mırıldandı, iskemlesinden kalkıp dışarıya çıktı; kardeşleri de peşinden.

7

Mayıs 1979, Kai Tak Mülteci Kampı, Hong Kong

Thanh kulübenin önüne, toprağa oturdu, başını avuçlarının arasına aldı. Ablasıyla abisi içeride eşyalarını topluyorlardı, ne kadar az giysileri kaldığı düşünülecek olursa uzun sürmeyecekti. Anh, Kızıl Haç dükkânından küçük bir bavul alabilecek parayı biriktirmişti. Kulübenin diğer sakinleri bu gidiş ve yeni başlangıç simgesine gıptayla baktılar; kendisinin ve kardeşlerinin sırt çantalarını boşaltıp içindekileri bavula dolduran kızı seyrederken, kimilerinin yüzü hasetle, hınçla doluydu. Thanh yardım etmek istemiş, boşaltmak amacıyla Anh'ın çantasına soktuğu eli, dipteki buruşuk kâğıt parçasına değmişti. Ailenin son Tết'te çektirdiği fotoğrafı çekip çıkardı; oturma odasındaki kanepede dip dibe oturuyorlardı, renkler artık bulanıklaşmış, yüzlerindeki anlamlar seçilmez olmuştu. Bütün dikkatiyle onlara baktı, lekelerin altından yüzlerini azıcık da olsa seçmeye çalıştı ama nafile. Fotoğrafı paramparça etti, öfke yaşları suratından sel gibi akıyordu; yatakhane arkadaşları hayretle ona baktılar.

Yırttığı parçaları yere atıp, "Neden ıslanmasını önlemedin?" diye haykırdı Anh'a.

"Okyanusun ortasındaydık," diye yakındı Anh kâğıt parçalarını toplarken; Minh ona yardıma geldi. "Ne yapsaydım yani?"

"Daha çok çabalasaydın, kurtarabilirdin," dedi oğlan bir hışım kulübeden çıkarken; Anh karşılık verecek vakti bulamadı.

İçten içe ablasının haklı olduğunu, ondan imkânsızı istediğini biliyordu. Yine de öfkelenmek istiyordu. Yok olan ailesinin bu son, somut yadigârı yüzünden suçlayacak birini arıyordu.

Yarın yine tersaneye dönecek, ülkeden ayrılana dek karantinada kalacaklardı; Kai Tak tüm mikroorganizmaların toplandığı merkez, Hong Kong'un kalanından çok daha habis bir yerdi sanki. Sefaletin o geniş mekâna işlemiş soğuk, kokuşmuş havasına, ciğerlerini ve bademciklerini her gün muayene eden, boğazına onu öğürten tahta bir çubuk sokan doktorlara dönmek Thanh'ı dehşete düşürüyordu. Öte yandan, böyle kısa denebilecek bir sürede bilinmeyene atlamaktansa tanıdık topraklarda biraz daha vakit geçireceği için rahatlamıştı da. On beş gün sonra uçakla Bournemouth'a gideceklerdi. "Bulutların arasında uçacaksınız," dedi Bayan Jones; bu düşünce Thanh'ı hem korkuyla hem de beklentiyle dolduruyordu. Sabah sınıf arkadaşlarıyla vedalaşmışlar, hiçbirinin paylaşacak bir adresi ya da telefon numarası olmasa da birbirlerine irtibatı kesmeme sözü vermişlerdi. Öğretmen yerleştirilecekleri ülkeyi öğrenir öğrenmez, onlara vatanını övmeye koyulmuştu. "Orada İngilizce konuşabileceksiniz," dedi Thanh'a. "Öğrettiğim tüm deyişleri, cümleleri yerli yerinde kullanabileceksiniz."

"*Hava bugün pek gri*, gibi mi?" dedi oğlan, derslerini çok iyi anımsadığını göstermek için.

"Evet," diyerek güldü kadın. "Bak ona sık sık ihtiyacın olacak."

Belki, terbiyeli davranırlarsa, Londra'ya gezi yapabileceklerini, Buckingham Sarayı'nda Kraliçe'yi ve saatlerce kıpırdamadan duran, kürk kalpaklı, kırmızı üniformalı muhafızları

görebileceklerini ekledi. Bunları söylerken yanaklarındaki yaşları sildi; sözcükleri inandırıcı değildi.

Thanh yeniden iskân bürosundaki o kader gününden sonra ablasını hiç bu kadar sıkkın, endişeli görmediğini düşündü. Anh kulübeye dönünceye kadar ve yemek boyunca hiç ses çıkarmamış, Minh'le ikisi bu içi boş kabuğa bitmek bilmez sorular yöneltirken, hep suskun kalmıştı. Amcalarını, New Haven'ı merak ettiler, asık suratını kâsesindeki sebzeli lapaya eğmiş kıza sordular: "Sopley nedir?", "Nerede bu Sopley?" Ertesi gün kız onları her zamankinden erken uyandırdı, aceleyle kapıdan çıkarıp iskân bürosuna götürdü. Kapıya üç kez vuruldu, "girin" beklendi, sonra yine o küçük, tahta iskemlelere sıralanıldı. Thanh masanın gerisinde Bay Barnett'i görmeyi bekliyordu ama yerinde başka, yalnızca birkaç kez yolda rastladığı bir kadın görevli oturmaktaydı. Anh yine de çekingen, yalvaran bir sesle ona derdini anlatmayı denedi, bu sabırlı kadına Amerika'daki amcalarından, New Haven'da onları bekleyen yaşamdan söz etti. Ama kadın elindeki dosyaya bir göz atıp başını olumsuz anlamda salladı.

"Burada, yurtdışında aileniz olmadığı yazıyor." Durdu. "Bak, şu an kamptan mülteci kabul etmiyorlar, madem fırsat çıkmış, derhal gitmelisiniz." İçini çekti, gözlerini ona dikmiş, umutlarını ona bağlamış olan üç kardeşi tek tek süzdü. Ses tonunu yumuşatınca, Thanh onun az önceki haşin tavrından pişman olduğunu anladı. "Burada çok fazla kalmanız sizin için iyi değil, anne babanız olmadan... Anlıyor musunuz? İngiltere'de her şeye baştan başlayabilecek, hayatınıza devam edebileceksiniz. Orada yalnız olmayacaksınız. Biz varız, Kızıl Haç ve Britanya Mültecilere Yardım Komisyonu var, uyum sağlamanıza yardım edecek, sizi destekleyecekler." Anh minicik bir baş sallamayla durumu kabullendi. Başı öne eğikti, Thanh onun

dudağını ısırdığını gördü. Ailelerini gömdükleri günden beri ablasının ağladığını görmemişti ve buna bir kez daha tanık olmak istemiyordu. Anh'tan her şeyin yolunda gideceğini, ister İngiltere'de olsun ister Birleşik Devletler'de ya da Mars'ta, hep birlikte yuvarlanıp gitmenin bir yolunu bulacaklarını duymak istiyordu. Anh mırıldanarak teşekkür etti, çıkmak üzere ayaklandı, Thanh'la Minh kampa gün doğarken ablalarını izlediler.

Thanh hedefin baştan beri Kai Tak'tan çıkmak olduğunu biliyordu; kampın amacı da buydu zaten. Abisiyle ablasına karşı cesur bir surat takınıyor, onların da aynısını yaptığını anlayabiliyordu. Ama içten içe merak ediyordu; onlar da aynı kaygıları taşıyorlar mıydı, onların bir parçası da burada, Bayan Jones'un okuluna, Anh'ın da işe gittiği, öteki çocuklarla futbol oynadıkları, kulübenin yakınındaki satıcıdan Vietnam yemekleri aldıkları yerde kalmak istiyor muydu? Az uzaktaki toprakta mışıl mışıl uyuyan anne babasıyla kardeşlerini, buradan gidince aralarına girecek okyanusu düşündü. Tozlu toprakta oturmuş, tişörtlerini ve çoraplarını valize sokuşturan Minh'le Anh'ın çıkardığı sesleri dinlerken, buradan ayrılmanın aynı zamanda ailelerini geride bırakmak anlamına geldiği, onları arkada bırakmanın da onları er geç unutturacağı sonucuna vardı.

Ailesini son görüşünün üstünden altı ay geçmişti ve yüzlerini gözünün önüne getirmekte daha şimdiden zorlanıyordu. Geceleri yattığı yerde onları gözünde canlandırmaya çalışırdı. Ses perdelerini duymak, bedenlerinin evde oradan oraya devinme biçimini anımsamak için kendini zorlardı. Bazen onları rüyasında gördüğü de oluyordu; bu yalın sahneler anılarına karışıp bulanık bir seraba dönüşüyor, o da hatırladığı bir olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığını çıkaramaz oluyordu. Irmak kıyısında Dao'yla oynamak. Mai ve Van'la birlikte tavukları yemlemek. Annesinin bebeği uyutmasına yardım etmek. Babasıyla masal okumak. Her seferinde, Minh'le Anh'ın ılık bedenlerinin arasında sıçrayarak, kendini hem huzurlu hem de

kederli hissederek uyanır, rüyalar bir anda sona ererdi. Puslu sahneleri zihninde yeniden oynatır, boşlukları hayal gücüyle doldururdu, sonra yeniden uyuyup rüyalara kaldığı yerden devam etmeyi denese de hiç beceremezdi.

Kulübenin kapısı açıldı, kulübe sakinlerinden biri gelip yanına oturdu. Akşamın başında Thanh'ın aile fotoğrafını parçaladığını ve utançtan yanaklarının kızardığını gören adamdı bu.

"Yarın gidiyorsunuz, ha?" diye sordu adam. Elinde gitar vardı, geçen ay Amerika'daki akrabalarından biri hediye olarak yollamış, bulundukları mıntıkada büyük bir heyecan yaratmıştı. Cumartesi akşamları ezberindeki parçaları çalardı; ninnilerden "Tóc Mai Sợi Vắn Sợi Dài"ye, "Aline"den "Love Me Tender"a kadar. İnsanlar onun çalışını izlemek için kulübelerinden çıkar ya da ezgileri içeriye süzülsün diye kapılarını açmakla yetinirdi. Batı müziğinin muhalefet sayıldığı savaş sırasında ve sonrasında yasaklanan bu şarkıları böyle uluorta dinlemek insanları zevkten ürpertiyordu. Herkes bu şarkıları evinde, âdeta duyulamayacak kadar alçak sesle mırıldanırdı, tıpkı annesinin pişirdiği yemeklerin ayrılmaz bir parçası olan yé-yé şarkıları gibi.

Thanh başını evet anlamında salladı.

"Nereye?"

"İngiltere," yanıtını verdi Thanh ayaklarına bakarak.

"Ah! Çok şanslısınız!" Adam gitarını tıngırdattı, Thanh'ın daha önce hiç duymadığı bir ezgi çalmaya koyuldu.

Şarkı söylemeye başladı, Thanh sözleri kısmen anlayabiliyordu, doğan güneşle ilgili bir şeydi. "Beatles," dedi adam. "Tanıyor musun?"

Thanh bu grubun adını duymuştu, ama onları Amerikalı sanıyordu, çünkü ona göre iyi müzik sadece Amerika'dan çıkardı. Bu şarkıyı bilmiyordu, melodi onu anında cezbetti; daha

iyi günlerin vaadiyle dolu, yalın bir parçaydı. Komşusu sadece ilk birkaç dizeyi biliyordu, az sonra "Yesterday"e, oradan da "Hey Jude"a geçti; bildiği Beatles parçaları bitince Thanh'a beklemesini söyleyip kulübeye girdi. Birkaç dakika sonra üzerine İngilizce bir şeyler karaladığı bir kâğıt parçasıyla çıktı; Thanh bazı sözcüklerin anlamından habersizdi: Pink Floyd, Led Zeppelin, Fleetwood Mac.

"İngiltere'ye varınca ne yap et bunların plaklarını bul," dedi adam.

Anh, Thanh'ı içeriye çağırdı, o da adama çabucak teşekkür etti. Kâğıdı özenle katlayıp cebine soktu, günün kalanında hatta uçuş boyunca hâlâ orada olduğundan emin olmak için habire eliyle yokladı. Babasının onlar için istediği Amerikan Rüyası'nı yaşayamayacaktı ama Beatles'ın, Stones'un, Bowie'nin ve Queen'in ülkesinde olacaktı. Oradaki ilk yıllarında yavaş yavaş adamın verdiği listeyi tamamladı, müzikleri oğlana bir sığınak sundu. Şarkıları dinler, henüz uzanamadığı bu ülkeye, Sopley'deki kampın ve genç yaşının sınırlarının ötesindeki İngiltere'ye ucundan göz atmış olurdu – bir gün bütün dünyası olup çıkacak olan İngiltere'ye.

Söyleyecek daha çok şeyim olduğunun farkındayım.

İnsanlara tecavüzleri, cinayetleri anlatabilirim; yamyamlığa ilişkin fısıltıları.

İfadeler, kitaplar, belgeler, ansiklopediler okudum ve biriken bütün bu bilgi benim yüküm, yükümlülüğüm oldu. İyi ama kitaba ne kadarını dahil etmeliyim?

Bazen öteki yöne de gitme dürtüsü duyuyorum; geçmişi yeniden yazarak düzeltmek aklımı çeliyor. Belki şöyle bir şey yazabilirim:

> *Hong Kong'a vardılar, birkaç hafta sonra da anne babalarıyla kardeşleri geldi, bebek Hoang annesinin kucağındaki uzun uykusundan uyandı. Dao abileri ve öteki çocuklarla kampta futbol oynadı, anneleri oturduğu tahta sıradan onları izledi. Her zamanki ayrılmaz ikili, Mai ile Van, sınıf arkadaşları ve Bayan Jones hakkında fısıldaşıp kıkır kıkır güldü. Ve kamptaki kısa bir sürenin ardından hep birlikte, dostça karşılandıkları Amerika'ya uçtular.*

Evet, bu, yani onlara mutlu bir son vermek akıl çelici.

Belki daha da ileriye gidebilirim. Gerilimi artıracak girdaplar, virajlar eklerim. Duygusal inişler çıkışlar, savrulmalar yazabilirim. O tekneyi biraz daha irdeleyebilirim örneğin. Evet, sanırım bunu yapmalıyım.

Ya da belki bir şeyleri, birilerini sorumlu tutarım. Uygulanan politikaları yererim. Savaşı, yoksulluğu, korsanları, denizi, fırtınayı suçlarım.

Ama yazmayı sürdürdükçe, suçlanacak hiçbir şeyin olmadığını ve her şeyin suçlanabileceğini daha çok fark ediyorum; her şey bir neden ve sonuç, tarih ve doğa kördüğümünde birbirine karışmış, iç içe geçmiş.

Dehşet ile peri masalının arasına bir hikâye oymaya çalışıyorum ki küçücük de olsa gerçeğin ışıltısı görünebilsin.

8

Kasım 1978 – Deniz

Güneş yüzlerini kavuruyordu. Anh'ın birkaç saat önce Hainan'da yediği *rambutan* meyveleri midesini ekşitiyor, sıcak hava ve tekneyi beşik gibi sallayan dalgalar midesini bulandırıyor, takatini kesiyordu. Erkek kardeşleri başlarını onun iki omzuna yaslamıştı. Karşısındaki kadının kucağında uyuyan, kıvırcık sarı saçlı küçük oğlana baktı; annesinden ve diğerlerinden öylesine farklıydı ki sadece güneşten yanmış teninde ve gözlerinin biçiminde belli belirsiz bir benzerlik seçiliyordu, o kadar. Denizden gelen bir ses Anh'ın dikkatini çekti, dönüp bakınca onlara doğru gelen tekneyi gördü. Başta pek önemsemedi, aklına bir şey gelseydi bile, yanılma olasılığı, utangaçlık ve korku onu birilerini uyarmaktan alıkoyardı. Ancak araç yaklaşır, kuşkuları da artarken, öteki yolcuların huzursuzlandığını, telaşla fısıldaştığını duydu, yüzlerindeki şaşkınlığı gördü. "Belki yalnızca balıkçı ya da bizim gibi mültecilerdir," dedi biri. "Sakin olun!" Talimat verirken kaptanın sesi titriyordu. Rota değiştirmeyi denediyse de teknesi taşıdığı kalabalık yüzünden, yaklaşan tekneden çok daha yavaştı. Anh'ın burnuna sidik kokusu çarptı. Thanh'la Minh uyandılar, neler olduğunu sordular. Anh içgüdüsel olarak, "Bir şey yok, merak etmeyin," dedi. "Uyuyun hadi."

Öteki tekne şimdi bir iki metre uzaktaydı, içinde üç adam bulunduğunu gördü Anh. Gençtiler, muhtemelen onunla aynı

yaşlardaydılar ve yolcular kadar korkmuş görünüyorlardı. Liderleri olduğu anlaşılan, tekneyi kullanan adamın bile sert, gaddar görünüşünün altından hafif bir panik seziliyordu, çatık kaşlarıyla ara ara güç almak istercesine iki yoldaşına göz atıyordu. Ama Anh korkunun kötülüğü engellemediğini hatta onu kışkırtabildiğini biliyordu. Ellerindeki bıçakları, giderek yaklaşırken suratlarına takındıkları ifadeleri fark etti; artık iyice, onların teknesine atlayacak kadar yakındaydılar. O zaman kendisi de öyle bir dehşete kapıldı ki zihni boşalıverdi. Kardeşlerine sarıldı, yüzlerini göğsüne bastırdı. Bir dua mırıltısı teknedekileri yaladı, çalkantılı denizin uğultusu tarafından yutuldu. Bir anne çıkardığı sebze bıçağıyla kızının saçlarını kesiyor, ses çıkarmamasını söylüyordu. Anh babaların, oğulların ağladığını, ninelerin elleriyle torunlarının gözlerini kapadığını gördü. Teknesinin kenarına tırmanan liderin suratındaki ölümü, yolculara doğru tuttuğu keskin bıçağı, yenleri sökülmüş beyaz gömleğini, ıslak pantolonunu gördü. Adam tam tekneye atlamak üzereyken, kaptanın yanındaki bir şey dikkatini çekti. Yüzündeki yırtıcı ifade yerini yavaş yavaş korkuya, sonra da utanca benzer bir şeye bıraktı. Zamanı bütünüyle kapsamışa benzeyen birkaç saniye boyunca hareketsiz kaldı; bıçağı öndeydi. Sonunda bakışlarını kendi teknesine çevirdi, afallayan yoldaşlarına anlaşılmaz bir şeyler homurdandı. Adamlar müstakbel kurbanlarına bir daha hiç bakmadan geri çekildiler, yerlerine yerleştiler ve basıp gittiler.

Hâlâ hayatta oldukları, zarar görmedikleri kafalarına dank ederken, yolcular suskundu. Kaptan, adamın gözlerini diktiği noktaya eğildi, sırıttı ve Gautama Buda'nın çerçeveli bir fotoğrafını çıkardı. Güldü; gözyaşlarıyla karışık, bütün tekneye yayılan, rahatlamayla ve inanmazlıkla dolu kahkahalardı. Dua mırıltıları yeniden başladı; minneti dile getiren, hayata coşkulu şükürler eden dualar edildi. "Gördünüz mü, bir şey yok demiştim," dedi Anh kardeşlerine. Ama Hong Kong'a ulaşana, nihayet karaya ayak basana dek onları bırakmadı.

Dao

Sonra, Bay Barnett'in "Birleşik Krallık," dediğini duydum,

Bu krallığın adını daha öne hiç duymamıştım.

Orada şövalyeler ve prensler var mıydı

ya da İmparatorlar, Saraylar ve Şatolar?

Orada çeltik tarlaları da var mıydı peki,

Vung Tham'ın civarındaki, hani güneşin

her sabah doğduğu tepelerdeki tarlalardan?

Bu krallığı ne birleştiriyordu peki?

Bir sicimle ya da zincirle mi bağlıydı,

yoksa içindeki halkların birleşik olduğu,

savaşın insanları bölmediği bir krallık mıydı?

Yükseldim,

yükseldim

daha da yükseldim.

Öyle yukarıya çıktım ki, ortalık karardı.

Etrafımda sessizlikten başka bir şey yoktu ve yıldızlardan.

Biraz daha yükseldim

böylece yeryüzünün tamamını görebildim.

Bir bulut katmanı gezegenin etrafında
yavaşça dönüyordu.

Ama suları ve karaları
hâlâ seçebiliyordum.

Onlara vatan olacak bu krallığı görebilmek için

biraz daha yükseldim.

İKİNCİ KISIM

9

1967 – Gezgin Ruhlar Operasyonu: 1. Kısım – Vietnam

Er Jackson ile Kıdemli Er Miller adını hâlâ bilmedikleri cangılın içinde, tüfeklerinin namlusuyla dalları ayırarak, ağır ağır ilerlemekteler. Yüzleri sivilce dolu; henüz ergenlikten çıkmamış ciltlerinin sıcağa verdiği tepki bu. Miller'ın parmağı tetikte, en küçük sıradışı seste, bir soluğun fısıltısı ya da onlara ait olmayan bir postalın hışırtısında çekmeye hazır. Sırtlar kamburlaşmış, sinirler gergin, gözler fıldır fıldır; mideler gurulduyor, sırtlar terliyor.

Ağzını, "İyi misin?" der gibi oynatıyor Jackson.

Miller başıyla evet diyor, her ne kadar derin soluklarının ve alnından damlayan terin onu ele verdiğinin farkında olsa da. Kucağında portatif bir kasetçalarla hoparlör taşıyor; ona kalırsa bir bebek fil kadar ağır.

İkisi de bunun ahmakça olduğunu düşünüyor.

Teğmen Smith o sabah onları görmeye gelmişti, kahvaltı ediyorlardı – doğranmış jambon, yumurta ve süttozu. "Evlat, tam size göre bir görev var," dedi sırıtarak, buysa Teğmen Smith söz konusuysa hayra alamet değildi.

Hoparlörü verdi, parmağıyla ormanı gösterdi. "Oraya girecek, kamptan fazlaca uzaklaşmadan bunu yere bırakacak ve çalıştırma düğmesine basacaksınız." Cebinden bir kaset çıkardı, sırtındaki etikette "*Hayalet Kaseti No.10*" yazıyordu. Smith kaseti teybe yerleştirdi, erlere bakıp şaşkınlıklarına güldü.

"Gezgin Ruhlar Operasyonu," dedi. "Amaç bu sarı çıyanların ödünü bokuna karıştırmak." Bu düşüncenin teğmenlerini zevklendirdiğini görebiliyorlardı.

Miller'la Jackson soru sorulamayacağını biliyorlardı, emre uydular.

Sonunda kasetçalarla hoparlörü devrilme tehlikesi olmadan koyabilecekleri, düz bir yer buluyorlar. "Tamam mı?" diye soruyor Er Miller titreyen sesiyle. Er Jackson elleriyle kulaklarını örtüyor.

Er Miller oynat tuşuna basıyor, kasetten neyin yükseleceğini bilmediğinden, suratını buruşturuyor. Hoparlörden tuhaf, ürkütücü sesler, çığlıklar, feryatlar yayılıyor, tüylerini ürpertiyor. Askerlerin Vietnamcası çat pat ama çığlıkların arasından birkaç sözcüğü çözebiliyorlar: "ölüm... cehennem... vatan..."

Tepki anında geliyor. Makineli tüfek sesleri ormandan bir senfoni gibi yükseliyor. Askerler birbirine bakıyor, dehşet içindeler, tabana kuvvet üslerine dönüyorlar. Vietkong* askerlerinin uzaktan uzağa duyulan haykırışları teypten yayılan çığlıklara karışıyor, öyle ki artık hangileri gerçek hangileri değil çıkaramıyorlar.

Teğmen Smith çadırın önünde duruyor, onları böyle son sürat koşarken görünce kahkahayı basıyor; gülüşü zalim ve kaba. Başparmaklarını sorgularcasına kaldırıyor, askerler de

* Güney Vietnamlı komünizm yanlısı gerilla savaşçılar. (*ç.n.*)

aynı jestle karşılık veriyor; ikisi de korku içinde, soluk soluğa. "Aferin," diyor Teğmen Smith. "Şimdi gidip temizlenin. İkiniz de bok gibi görünüyorsunuz."

Miller'la Jackson bir kova su kapıyor, silah sesleri hâlâ kulaklarında çınlarken postallarındaki çamuru elden geldiğince temizliyorlar.

10

Mayıs 1979 – Sopley Mülteci Kampı, Hampshire

Anh'la Thanh uçakta kustular. Minh, Sopley'ye kadar olan on dakikalık yola dek kendini tutmayı başardı, sonra uçakta verilen sosislerle yumurtaları kardeşlerinin üstüne başına ve arabanın koltuğuna boşalttı. Onları havalimanından alan saha görevlisi Sophie oğlanı yatıştırmaya çalıştı. "Önemli değil, cidden. Siz asıl geçen hafta gelen aileyi görecektiniz." Yavaş, tane tane konuşmasına karşın söylediği her şeyi anlamıyorlardı, ama neyse ki yanında bir tercüman vardı; Vietnamcası arada, hafiften İngilizceye çalan, Duong adında bir adam. Üç kardeşi birlikte karşılamış, sarınmaları için battaniye vermişlerdi ama İngiltere'nin ısıran soğuğuna alışık olmayan üçlü hâlâ üşüyordu. Arabayı Sophie sürüyordu, Anh camdan dışarıya baktı ve yanlarından akıp giden yemyeşil tarlaları, çayırda hareketsiz duran koyunlarla atları, artık onların olan yabancı manzarayı gördü. Kusmuğun ve motoryağının altından, tarlalardaki gübrenin kokusunu alabiliyordu; bu yeni yerlerin ve başlangıçların görüntüsü içini ısıtmaya başlamıştı bile.

Kampa varınca askeri bir kontrol noktasından geçtiler, bu onlara savaşı anımsattı. Her iki taraftan askerlerin önceden haber vermeden, kontrol noktaları kurmadan, uygun adım

köylerinden geçişi; niyetlerinin asla kestirilememesi; evlerdeki endişenin, gerilimin tırmanışı. Sopley'ye gelince, iç karartıcı ve tekinsizdi, gri betondan yapılma dört köşe barakalar yan yana diziliydi. Sophie'yle Duang buranın İkinci Dünya Savaşı'nda Kraliyet Hava Güçleri'ne ait bir hava üssü olduğunu, devletin geçen yıl buraya el koyup mülteci kampına dönüştürdüğünü açıkladılar. Onlara yeni konutlarını, 23 numaralı kulübeyi gösterdiler; üç katlı ranzası ve çatlak dolu, beyaz duvarlarıyla şaşırtıcı ölçüde tanıdıktı. Anh en başa döndükleri duygusuna kapıldı. "Ben yirmi ile yirmi beş arası kulübelerden sorumluyum," dedi Sophie. "Bir sorununuz olursa lütfen bana gelin."

Kulübede küçük bir masayla dört tahta iskemle, bir lavabo, üç beş tabak, bardak ve çatal bıçak vardı. Kullanabilecekleri müşterek mutfak, dar asfalt yolun karşısındaydı. "Kulübeyi gönlünüzce süsleyebilirsiniz. Size kâğıt kalem vereceğim, birkaç resim asarsınız," dedi Sophie boş odada etrafına bakınırken. Bu gece oda onlarındı fakat yeni oda arkadaşlarını taşıyan uçak yarın burada olacaktı.

"Toplam on iki kişisiniz," dedi kadın. "Çoğunluğu yetişkin ama aralarında sen yaşlarda bir oğlan var." Eliyle Thanh'ı gösterdi. "Adı Duc. Ninesiyle birlikte geliyor."

"Nereden geliyorlar?" diye sordu Thanh. Anh onun kayıtsız ses tonunun altındaki gerginliği sezdi; oğlanın dost mu hasım mı olacağını anlamaya çalışıyordu.

"Sizin gibi, Güney Merkez Vietnam'dan," dedi Sophie. "Duc senin sadece bir yaş büyüğün."

Thanh azıcık gevşedi. "Ah, güzel," dedi. "Belki ortak arkadaşlarımız vardır."

"Olabilir," dedi Sophie hem eğlenen hem de acıyan bir sesle. "Vardır belki, evet."

Vung Tham'dan ayrıldıklarından beri ilk kez bir geceyi yalnız geçirecek, bir yabancının horultularına ya da geceye özgü

korkulara maruz kalmayacaklardı. Uçak yolculuğundan sersemlemiş, bu sessizlikten ürkmüş bir halde geç vakte kadar uyuyamadılar; gözleri fal taşı gibi açık ve tetikte, şimdi ne yapmaları gerektiğini çıkaramadan, öylece oturdular. Anh mutfağa gidip Sophie'nin verdiği fasulyeleri pişirdi. Sebzeli pirinç eriştesi yapar gibi, tavaya biraz yağ döktü, kavurayım derken fasulyeleri az biraz yaktı. Parmak arası terlikleriyle ay ışığının aydınlattığı yolu geçti, gecenin alışılmadık sesleri, cırcırböcekleri ve yabancı kuşlar, yakındaki kulübelerden gelen gevezelikler kulaklarına ulaşırken, acele etti. Kararan tavayı kulübelerine geri taşır, yemeği tabaklara bölüştürürken yanık kokusu da peşinden geldi. Beyaz ekmekleri de vardı ama kızartmayı akıl edemediğinden ağızlarındaki lokmalar yumuşak ve yapış yapıştı. Yemek yavan, aşırı şekerliydi, her lokmaya acı, yanık parçacıklar karışıyordu. Anh yemeği ağır ağır çiğneyip yutmaya, abartılı yutma ve çiğneme sesleriyle bitirmeye çalışan kardeşlerinin yüzlerini ekşittiğini gördü.

"Tadı biraz... farklı," dedi Minh ekmeğinden temkinli bir ısırık alırken.

Anh bu içler acısı yemeğin başarısızlık hanesine yazıldığını düşündü; ilk asimilasyon testinden, Britanya tarzı yemek pişirme sınavından kalmıştı.

Artık *orphan*, yani yetimdiler. Bu İngilizce sözcüğün anlamını birkaç hafta öncesine kadar bilmezdi. Şimdi onları yaftalıyor, Sophie'nin elinde gördüğü kimlik dosyalarında belirtiliyor, onlarla ilgilenen yetişkinler arasında fısıldanıyordu. Annesinin veda sözcüklerini anımsadı, "Kardeşlerine iyi bak"; ne var ki şimdi abla rolüyle disiplinli ama ilgili anne rolü arasına sıkışıp kalmıştı ve nasıl davranacağını bilemez haldeydi. Hepsinden önemlisi de Anh kendini hâlâ çocuk gibi hissediyordu. Yalnız kaldığında, onu sorulara boğan kardeşleri yanında yokken, üstlendiği devasa rol onu eziyor, bunaltıyordu. Bir bilinmezler

okyanusuna düşmüş de boğuluyordu sanki. Ona yol gösterecek birinin, buradan kaçıp yeni bir hayat kurmanın özlemini çekiyordu; kardeşlerinden uzakta, geçmişinden uzakta, sorumluluklardan ve kısıtlamalardan uzakta.

Kendi tabağındakini bitirmeden önce kardeşlerine doyup doymadıklarını sordu, onları seyretti; aşırı pişmiş fasulyeleri kaşıklarken buram buram iyilik ve masumiyet yayıyorlardı. Onları koruyup kollamayı bir an bile bırakmayacağını fark etti.

Anh gece yarısını az geçe Thanh'la Minh'e artık yatmalarını söyledi, hiç itiraz etmediler, gözkapakları çırpınmaya başlamıştı zaten. Birlikte küçücük lavaboya eğildiler; porseleni çatlamış, deliği kısmen tıkanmıştı. Dişlerini fırçalayıp ellerini yüzlerini yıkadılar, soğuk suyu suratlarına çarptılar. İşleri bitince, katlayıp Sophie'nin verdiği bağış kutusuna koydukları pijamalarını giydiler; pijamaların altı ve üstü bilmedikleri çizgi roman karakterleriyle süslüydü –kahverengi bir köpekle pembe bir leopar– sonra battaniyenin altına kaydılar. Her birine yetecek yer vardı ama Thanh'la Minh birbirlerine sokuldular, Anh ise ışığı söndürdükten sonra merdiveni tırmanıp üstteki ranzaya çıktı. Oğlanların sığ solukları gece boyunca ona ulaştı; hayatta ve huzurlu olduklarının simgesiydi.

Dao

Zaman ve mekân mefhumumu yitirdim. Başta mücadele ettim, yeni bedenimi denetlemeyi henüz öğrenmemiştim, daha doğrusu bedensizliği. Hedeflediğimden azıcık yükseğe zıplasam kendimi bambaşka bir yerde buluyordum. Hapşırıyordum ve gece oluveriyordu.

Ama artık vücudumun idaresi bende; galiba. Annem düşüncelerimi belli bir yere ve zamana odaklamam gerektiğini, niyetin eylemden daha önemli olduğunu söyledi.

Başlarda eğlenceliydi. Bir an öteki ruhlarla birlikte boşluktayken, bir an sonra Vung Tham'a odaklanıyor ve kendimi orada buluyordum; derken, canımın istediği an İngiltere'de, kardeşlerimin yanında oluyordum.

Onlara sormak istediğim milyonlarca şey var. Uçaktaki sosisin tadını öğrenmek istiyorum. Yanlarına uçtuğumda beni hissedip hissetmediklerini bilmek istiyorum. Irmakta yakaladığım, elimden de büyük balığı anımsayıp anımsamadıklarını ve bizim için neden daha çok ağlamadıklarını öğrenmek istiyorum.

Ruhların zihin okuyabildiğini sanırdım ama her zihinde o kadar çok düşünce var ki, üstelik hepsi dağınık ve karman çorman. Sinyali zayıf bir televizyonu izlemek gibi; karıncalı bir ekran, vızıldayan sesler, kopuk kopuk bir film.

Güldüklerinde kalbime bir hançer saplanıyor, aramızdaki mesafeyi kanırtıp daha da derinleştiriyor. Dönüp bunu anneme anlattım, kızdı, "Kardeşlerinin mutlu olmasını istemiyor musun?" dedi. Kıskançlığımdan ve bencilliğimden utandım. Mai ile Van azarlanmama kıs kıs gülüyorlardı, bunun üzerine havalandım ve Vung Tham'daki odama döndüm. Ama artık eskisi gibi döşeğime oturup dizlerimi karnıma çekemezdim.

Evet, başta eğlenceliydi. Ama kısa zamanda hayaletliğin yalnızlık ve bıkkınlık demek olduğunu anladım.

Görünmezim ve sessizim, kulağıma bir sohbetten kırpılmış bir parça çalınana dek etrafta uçup duruyorum, o zaman bir casus gibi yaklaşıp gizlice dinliyorum. Ne hareketsiz kalabiliyorum ne de dinlenebiliyorum; oturamam, uzanamam.

"Bir pastanenin vitrinine bakmak gibi," dedi Mai. "İçeriye asla giremeyiz. Çekip gidemiyoruz da. Ya öylece bakacağız ya da gözlerimizi kapatacağız."

Uyanığım ve farkındayım,

sürekli hareket halindeyim,

sürükleniyorum ve dört dönüyorum,

ve göründüğü kadarıyla bunun bir sonu yok.

11

Aralık 1979 – Sopley Mülteci Kampı, Hampshire

"Bugün Birinci Dünya Savaşı'nı öğrendik," dedi Minh, sırt çantasının kayışlarıyla oynayarak. "Yüz binden fazla Vietnam askerinin Fransızlarla birlikte savaştığını biliyor muydun?"

"Tabii ki biliyordum," dedi Anh, hâlâ kardeşlerinden daha bilgili olduğunu gösterme hevesiyle. "*Ông nội* Güney'de tam bir yıl savaştı, anımsamıyor musun? Ölmeden önce bize anlatıp dururdu ama hikâyelerinin tamamı mantıksızdı. Çoktan delirmişti sanırım."

"Eh, biz de çarpımları işledik," diye araya girdi Thanh, Duc'la kendisini göstererek. "Ben dokuzlar çarpım tablosunu ezberden söyledim, Bayan Howard da bana bunu verdi." Defterini açtı, kendini beğenmiş bir ifadeyle sayfaya yapıştırılmış, parlak, yaldızlı yıldıza baktı.

"Doğru söylüyor," dedi Duc. "Öğretmen bu kadar çabuk ezberleyeni hiç görmedim, dedi."

İki oğlan 5/6 sınıfındaydı, Minh ise 9/10'da; ilkokuldaki sınıflar maddi kaynak yetersizliğinden ikişerli olarak birleştirilmişti. Anh bitişikteki Ortaokul'da, erişkinler sınıfındaydı. Yalnızca sabahları ders görüyorlar, öğleden sonralarını genellikle can sıkıntısıyla, günün bitmesini bekleyerek geçiriyorlardı. Kamp yönetimi

dikiş, teknoloji eğitimi ya da film geceleri gibi etkinlikler düzenleme girişimlerinde bulunuyordu ama bunlar gün içindeki boşlukları, mültecilerle artık ulaşılabilir mesafedeki yeni yaşamlarının arasında duran boşluğu doldurmaya yetmiyordu.

Kampta kafeterya yoktu, lokanta yoktu. Duc'un ninesi *Bà*[*], Kai Tak'ta da habire önlerine konan sebzeli lapanın yerine kahvaltıda onlara çırpılmış yumurta yapıyor, yanına bir dilim konserve jambon koyuyordu. Kulübenin diğer sakinleri ya bekâr yetişkinler ya da evli çiftlerdi, içekapanık, kendi hallerindeydiler; Sopley'yi bir mola yeri görüyor, benimsemiyorlardı. Ama Anh'la kardeşleri, Duc ve Bà'yla akraba gibi olmuşlardı, insanların sürekli gelip gittiği bir yerde birbirlerine tutunuyorlardı. Bà onlara özlemini çektikleri anaç ihtimamı göstermekteydi. Hepsi aynı kandanmış gibi Anh'la kardeşlerine de yemek pişiriyor, buna karşılık Anh da yerleri süpürmek, alışveriş yapmak gibi daha zahmetli işleri üstleniyordu. Nine kahvaltı sofrasını temizlerken dört çocuk yan yana, yürüyerek kampın öteki ucuna, okullarını oluşturan *bodur*, gri, prefabrik yapılara yollanırdı. Pencereler çocukların yaptıkları resimlerle kaplıydı, ilkokulun sınıflarına krepon kâğıdından süslemeler asılıydı.

İlk gün, üniformasız okula alışık olmayan Anh ne giyeceklerini tartışırlarken, Vung Tham'daki eski formasının valizin dibinde olduğunu anımsadı. Duygusal bir tavırla valizden çıkardı; gömlek kırışıktı, etek hatırladığından daha kısaydı. Denedi ama artık üstüne olmuyordu; omuzlarıyla kolları fazla gelişmişti, bacakları fazla uzun, kalçaları fazla genişti. Yeniden valize koydu, yüksek belli bir kot pantolonla kırmızı kazağını giydi. Yeni bir okula gideceği, az sonra yeni sınıf arkadaşları ve öğretmenlerle tanışacağı için gergindi, yanında olsalardı ebeveyninin onu nasıl sakinleştireceğini hayal etti. "Bu kadar korkacak ne var ki?" derdi babası. "Hepiniz aynı gemidesiniz."

[*] Vietnamcada nine. (*e.n.*)

Annesi ona sarılır, kaygılanacak bir şey olmadığını, onun zeki, güzel ve nazik bir kız olduğunu, herkesin onunla arkadaşlık kurmaya can atacağını söylerdi. Böylece, kafasında anne babasının yüreklendirmeleriyle içeriye girip sınıfı süzdü, onunla yaşıt görünen, üstüne hayli büyük bir kot ceket giyen kızın yanına oturdu; kızın uzun, siyah, hafif dalgalı saçları Anh'a kız kardeşlerini hatırlattı.

"Ben Bianh," dedi kız, sırada ona yer açarak. "Senin adın ne?"

Fazla konuşmasalar da sonraki birkaç ay içinde dost oldular; fiillere ve "r" harfine duydukları ortak nefretin, Anh'ın Bianh'ın karalamalarına, defterlerini süsleyen, sınıf arkadaşlarıyla öğretmenlere ait çizimlerine duyduğu hayranlığın güçlendirdiği bir bağdı. Kamp onlar geldiğinden beri daha da kalabalıklaşmıştı, yaklaşık iki haftada bir, yeni bir Vietnamlı akını geliyordu. Şimdi Sopley'in bin küsur sakini vardı, hepsi belediyenin sosyal konutlarına yerleştirilmeyi bekliyordu, mülteci statüsü onlara bu ülkede yaşama, oturacak bir yer bulma teminatı veriyordu; bu onlar için bir istek değil, bir ihtiyaçtı.

Kulübeye dönerken Sophie'yle karşılaştılar.

"Tünaydın!" diye seslendi kadın, Thanh hemen koşup altın yıldızını gösterdi.

"Aferin," dedi Sophie. "Dokuzlu çarpımlar açık ara en zorudur." Thanh'ın omzunu hafifçe pışpışladıktan sonra öteki çocuklara döndü.

"Haberiniz var mı, yarın kar yağacak," dedi gülümseyerek. Bunun hevesle bekledikleri bir olay olduğunu biliyordu.

Yedi aydır Sopley'deydiler ama havaya hâlâ alışamamışlardı. Eylülde günler kısalıp serinleyince ve ince, pamuklu bluzları yetersiz kalınca onlara kalın giysilerle dolu bir kutu verilmişti; anne babaların bağışladığı, çocuklarına küçük

gelen kıyafetlerdi. Kutudan bereler, eldivenler, botlar, kazaklar, kışlık ceketler çıktı; hepsi de Thanh'a büyük geliyor, hareketlerini kısıtlıyordu; Anh montun fermuarını kapatmak için epey uğraştı. Giysi bağışlarından hoşlanmıyordu, aidiyetsizliklerini, yabancıların merhametine muhtaç olduklarını anımsatıyordu. Kutuyu ranzanın altına itti, açmamak için elinden geldiğince direndi. Kardeşleriyse kapağını merakla açar, içindekilere göz atardı; Duc ve diğer sakinler kulübede yeni kazakları ve atkılarıyla dolanırken, Anh kardeşlerine çaresiz bir öfkeyle kutuyu kapamalarını söylerdi. Ama titremeleri artınca, o da insafa geldi; esintili sonbahar yerini buz gibi kışa bırakıyor, solukları buharlaşıyordu. Her sabah bir öncekinden daha soğuktu; rutubetli ve sıcak hava, parmak arası terlikli, şortlu, terli günler artık çok gerilerde kalmıştı. Ancak karı henüz hiç görmemişler, onu sadece hikâyelerde dinlemişlerdi; bu doğa olayı zihinlerinde efsanevi bir boyuta ulaşmıştı. Sophie onu yarın nihayet deneyimleyeceklerini söyleyince, oğlanlar tiz sevinç çığlıkları attılar. Eve varınca Duc doğruca Bà'nın yanına koştu, tek kelime İngilizce bilmeyen kadına Sophie'nin söylediklerini aktardı.

O gece, karlı bir sabahın vaadiyle keyiflenmiş bir halde, yatmak için acele ettiler. Bà küçük, tıkış tıkış kulübede sağa sola koşturan çocukları susturmak zorunda kaldı; çocukların ani heyecanı, yarın onları neyin beklediğinden habersiz diğer insanları şaşırttı. Çocuklar son bir yıldır içlerinde biriken tüm gerilimleri koyvermişti. Kayıplarını, karantinaları, kampları, o sabit dehşeti ve tehlikede olma duygusunu, yerini tam bilemeseler de bedenlerinin bir yerinde hâlâ taşıyorlardı çünkü. Tek bildikleri, karın heyecan verici bir şeyin simgesi, iklimine henüz vakıf olamadıkları, yeni ve yabancı bir ülkeye ulaşmayı başardıklarının bir işareti olduğuydu.

Minh gün doğarken uyandı, yatağından atladı, beyazlığı gözler önüne sermek için perdeleri açtı. Diğerleri homurdandı

ama az sonra meraklarına yenildiler ve ağır ağır, güçbela yataklarından çıktılar. Kar çatıları, arabaları, zemini ve sokak lambalarını kaplamıştı. 23 numaralı kulübenin sakinleri pijamalarının üzerine kabanlarını, ayaklarına da botlarını geçirip dışarıya çıktılar, ne soğuğa aldırdılar ne rüzgâra ne de kapının eşiğinde temkinle, bir ayağı dışarıda, diğeri hâlâ sıcak kulübede duran Bà'nın cılız itirazlarına. Karmakarışık, neredeyse görünmez kar taneleri ellerinde, çocukların yakalama amacıyla dışarıya çıkardıkları dillerinde eriyiveriyordu. Bu neden-sonuç ilişkisi, böyle minicik zerrelerin botlarını yutan bir kütle oluşturabilmesi kafalarını karıştırmıştı. Anh'a göre bu, karın gökyüzünden minicik, toz zerreciklerinden farksız damlalarla değil, iri külçeler halinde döküldüğüne dair bir veriydi. Kar tanelerini yakalamak için elini uzattı, parmaklarında eriyişlerini seyretti.

Sophie kampın girişinde komşu köylerden gelen, yakacak odun taşıyan birileriyle konuşuyordu; yanlarında çocukları da vardı. Anh bu insanlara daha önce, kamptan nadir, denetimli çıkışlarında rastlamıştı. Anne babalar ve çocuklar ona acıyan gülümsemelerle bakmış, Anh'a Hainan'da onlara *rambutan* meyvesi veren kadının tebessümünü hatırlatmışlardı.

Sophie döndü, çocuklara yaklaşmalarını işaret etti, hâlâ pijamalı olduklarını görünce birden utandı. "Evans'lar nezaket gösterip sizi parkta kızak kaymaya davet etti," dedi. "Şimdi üzerinizi değişin, beş dakika sonra gidiyorsunuz." Daha kızağın ne olduğunu sormalarına bile kalmadan, önlerine düşüp onları gerisingeri 23 numaraya götürdü. Yıl içinde İngilizceleri fazlasıyla gelişmişti, artık çeviri için Duong'a ihtiyaçları yoktu ama hiç denk gelmedikleri sözcükler hâlâ vardı, kızak da bunlardan biriydi.

Parktaki alçak tepeye tırmandılar, Evans çiftiyle çocuklar önden gidiyor, Sophie'yle Bà tepenin eteğinden onları seyrediyordu. "Bakın – size göstermek için önce Rose'la Dan kayacaklar." Evans'ların Thanh'la Minh'in yaşlarındaki iki çocuğu tahta kızağa oturdular ve tepeden aşağıya kaydılar, hızları giderek arttı. Anh izledi, bir buluta binmiş süzüldüğünü hayal ediyor, sıranın kendisine gelmesi için sabırsızlanıyordu. Kızağı Dan'den alıp üzerine yerleşirkenki kendinden emin devinimleri en çok kendisini şaşırttı. Son bir yıldır hep istemeye ve alamamaya alışmıştı. Yeni yaşamındaki hiçbir şey çantada keklik değildi. Her şey Birleşmiş Milletler, Kızıl Haç ya da Mülteci Konseyi'nin bir bağışı, hibesiydi. Tepeden aşağıya engelsiz kayarken yüreği hopladı; elleri kızağın iki yanını kavramıştı, soğuk rüzgâr yüzünü tokatlıyor, atkısı arkadan uçuşuyordu.

Yeniden koşarak tepeyi tırmandı, kızağı gülümseyerek ve oğlanın kaygısını bastırmak için başını sallayarak Minh'e devretti. "Endişelenme," dedi. "Cidden eğlenceli." Özgüveni yerine gelen oğlan kızağı aldı, sağına geçen Thanh'la birlikte aşağıya kaydı, hemen de bir koşu tepeye tırmandı. Anh Mai, Van ve Dao'nun da orada olduğunu, kaygan tepeleri, buzlu solukları ve kartopu savaşlarıyla dolu bu yeni dünyayı hep birlikte keşfettiklerini hayal etti. Onların tepeden aşağı son hız kayışını, iniş sırasında yankılanan küçük sevinç çığlıklarını canlandırdı zihninde. Ama imgeyi gözünün önünde belirir belirmez uzaklaştırdı. Bugün hüzünlenmek istemiyordu, bugün yeniden bir çocuk olmak istiyordu. Minh güçbela, gerisingeri tepeye çıkınca, kızağı ondan aldı, "Sıra bende," dedi.

Öğlen olunca Sophie, "Yemek vakti," dedi. Evans ailesine sırayla teşekkür ettiler, anne Anh'ı kucakladı, acıyarak değil, sıcak, candan bir tavırla; Rose'la Dan oğlanlara, bizi görmeye gelin, dedi. Sophie'nin arabasına doluşup Sopley'ye ve 23 numaraya döndüler. Yol boyunca önünden geçtikleri beyaz bahçelere, çimlerde kartopu yuvarlayıp üst üste dizen, kalın

paltolu çocuklara baktılar. Kulübeye varınca montlarını, atkı ve botlarını çıkarıp yolun karşısına, mutfağa yollandılar. Orada hevesle masanın etrafına yerleştiler. Bà bir tas süt ısıttı, dökmemeye çalışarak sofraya getirdi, Anh da süte karıştırmak için üst raftaki kakao kutusunu aldı. Böyle durumlarda tüm İngiliz çocuklarının yaptığını tahmin ettikleri şeyi yapıp kakaolu sütlerini yudumladılar, yapacakları kardan adamlardan ve kardan meleklerden söz ettiler. İçtiler, güldüler, gevezelik ettiler; Bà bir köşede atkı örüyor, Duc'la Thanh öğleden sonrayı planlıyor, Minh fincanından tüten dumanda ellerini ısıtıyordu. Kulübenin öteki sakinleri de geldi, hâlâ masada, sakin sakin ve halinden hoşnut oturan çocukların etrafından geçtiler. O an Sopley memleketten, evden ufacık bir kesit gibiydi.

29 Temmuz 1979 – Downing Sokağı

BAŞBAKAN MARGARET THATCHER'DAN NGUYEN AİLESİ'NE MEKTUP

Sevgili Nguyen Ailesi,
Halkınızın ve ailenizin geleceği konusunda bana yazdığınız için teşekkür ederim. Anne babanızla yeniden bir araya gelme arzunuzu çok iyi anlıyorum.

Ülkenizden gelen mültecilerin ne korkunç acılara katlandığını biliyorum. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne, bu insanlara yardım etmek için alınacak acil ve işlevsel önlemleri saptayacak bir konferans düzenleme önerisinde bulunma nedenim de buydu. Bu uluslararası girişimde doğrudan yer almaya ve ülkemize 10.000 mülteci daha kabul etmeye karar verdik.

Sizin anne babanıza gelince, Birleşmiş Milletler Yüksek Mülteci Komiserliği'nin onları Vietnam'dan getirtmek için büyük çaba harcadığını biliyorum; biz de kendi payımıza, onlara bu ülkeye giriş iznini çoktan tanıdık.

Sizin gibi ben de kısa süre sonra ailece yeniden bir araya geleceğinizi umuyorum.

Saygılarımla,
(İMZA) MT

12

Ocak 1980 – Sopley Mülteci Kampı, Hampshire

Anh mutfakta sebze doğruyordu; havuç, sultani bezelye ve patlıcan. Haftalık tayınlarında verilen pirinç ocakta pişiyor, buharı içeriyi dolduruyordu; yaydığı ısı kış soğuğunda memnuniyet vericiydi. Bà birkaç metre ötede tavada erişte kızartıyor, her yağ ekleyişinde tavadan cızırtılar yükseliyordu.

Bir hafta önce Duc'la Bà yeniden iskân ofisine çağrılmış, Londra'da onlar için bir ev ayarlandığı, bir hafta içinde taşınabilecekleri söylenmişti. Kulübeye dönüp haberi Anh ve kardeşleriyle paylaşınca, kız onlar adına sevinmiş ama birazcık da mahzunlaşmıştı. Aile belledikleri kişiler yakında gidecek, onları arkada bırakacaktı.

"*Catford* denen bir yere gidiyormuşuz," dedi Duc. "Kendi mutfağımız, banyomuz olacakmış."

"Harika!" dedi Minh; kız onun sesindeki kalp sızısını duydu. Thanh, Anh'ın arkasına geçip suratını astı; Anh'ın bir parçası da aynı şeyi yapmak istedi, keşke onun da arkasına saklanabileceği biri olsaydı.

Son akşamları için mütevazı bir ziyafet hazırladılar; kampta gelenekti. 20-25 arası tüm kulübeler davetliydi, Sophie, Duong,

Bianh, Duc'un öğretmeni Bayan Howard da öyle. Thanh'la Minh mutfağa üzerinde "Tebrikler" yazan kâğıt bir kurdele astılar, o gün Sophie'yle birlikte gidip almışlardı; Duc kâğıt tabaklarla plastik bardakları masaya özenle yerleştirdi. Vietnam'dan ayrıldıklarından beri hiçbiri konuk ağırlamamıştı. Anh onlara ait olmayan, kendilerinin de konuk olduğu bir yerde evsahipliği yapmayı yadırgıyordu. Dikkatini haşlanan sebzelere ve yaklaşan akşama vermeye çalıştı; Duc'la ninesi için Sopley'nin gördüğü en güzel uğurlamayı düzenlemek istiyordu.

Konuklar tam güneş batarken çıkageldiler, yanlarında ev yapımı pirinç şarabı, cips ve *xôi mặn** getirdiler. Mutfak çabucak doldu, sohbetler yankılandı. Yiyecekler masaya açık büfe tarzında konmuştu, konuklar yemekleri kendileri aldılar, sosları hızla emen kâğıt tabaklarını doldurdular, Anh'la Bà'nın aşçılığını övüp sırtlarını sıvazladılar.

Dinleyen birini buldu mu, "Gerçek bir İngiliz okuluna gideceğim," diyordu ağzı kızarmış erişteyle dolu Duc. "İngiliz çocuklarla birlikte. Duyduğuma göre okulun futbol takımı bile varmış."

Minh başını sallıyor, gülümsüyor, gözlerini tabağından ayırmıyordu, kaşları hafif çatıktı. Thanh hâlâ biraz dertliydi ama Anh partiden önce onu bir kenara çekip kendini zorlamasını söylemişti. "Onlarla tatsız bir şekilde vedalaşmak istemezsin, değil mi?" dedi. "Yetişkin gibi davran, lütfen."

Oğlanın çabaladığını görebiliyordu; Duc'un anlattıklarına "vaay", "amma şanslısın" diyor, yüzünde aşırı geniş bir tebessüm, bardağını sıktıkça sıkıyordu. Sophie, Bà'nın yanındaydı, Vietnamca konuşmak için elinden geleni yapıyordu. "Sizi özleyeceğiz," dedi. "Ben de sizi," diye karşılık verdi Bà.

Anh bütün geceyi kutlayarak, Duc'la ninesine sorular sorarak, herkesin tabağında bolca yiyecek, bardağında içecek olmasına,

* Etli, karidesli ve sebzeli, bol malzemeli pilav. (*ç.n.*)

Sophie'yle Bayan Howard'ın içine düştükleri bu Vietnam senfonisinin ortasında kendilerini dışlanmış hissetmemelerine özen göstererek geçirdi. Kusursuz evsahibini oynarken, içten içe utanç verici bir kıskançlık hissetmekten kendini alamadı. *Neden biz değil de onlar?* O da kendi yaşamının başlamasını öyle çok istiyordu ki. Kendi mutfağının, kendi yatak odasının olmasını, Thanh'la Minh'in bir İngiliz okuluna gitmesini, İngiliz arkadaşlar edinmesini. Yuva diyebileceği bir yer istiyordu, insanların durmaksızın gelip gittiği bir kulübe değil. Yerleşmek istiyordu, gezginlik etmek değil.

Gece yarısını az geçe son konuklar da gitti. Anh sofrayı topladı, tavaları kazırcasına yıkadı, mutfağı pırıl pırıl etti. Ertesi gün kardeşleri Duc ve Bà'yla beraber gün doğumunda uyandılar, dün geceki eğlence yüzünden akşamdan kalma oldukları kesin kulübe arkadaşlarını rahatsız etmemeye dikkat ettiler. Kulübeden sessizce çıktılar, kampın girişinde uyku mahmuru, soğuktan titreyerek bekleyen Sophie'ye katıldılar.

"Hazır mısınız?" diye sordu kadın Duc'la ninesine, bavullarını arabanın bagajına koyarken.

Başlarını evet anlamında salladılar; kampın dışında onları bekleyen bilinmezlik yüzünden endişeliydiler. Bà, Anh'ın ellerini tuttu, gözlerinin içine baktı, "*Cảm ơn Cháu*,"* dedi. Soğuk kaldırımda gözleri yaşsız tek bir kişi yoktu. Thanh, Minh ve Duc öz kardeşler gibi sımsıkı kucaklaşırken, Sophie rahat vedalaşabilsinler diye sürücü koltuğundan onları seyretti.

"Haberleşeceğiz," dedi Anh, Duc'a sarılırken. "Londra'ya gelir gelmez haber veririz."

* Ağır bir Vietnam aksanıyla, İngilizce "Come on, ciao," diyor: "Hadi bakalım, hoşça kal." (*ç.n.*)

Sonunda Sophie camı indirdi, Bà'yla Duc'u arabaya çağırdı. "Trafiğe kalmayalım," dedi saatine bakarak. Etraflarında Sopley sakinleri yavaş yavaş ayaklanıyordu, kulübelerin içinde ışıklar yakılıyor, mutfaklar doluyordu. Araba hareket ederken Anh'la kardeşleri giriş kapısında durup baktılar, Duc camını açıp el salladı. Sophie sola dönüp de araba gözden kaybolana dek arkalarından baktılar.

30 Aralık 2009 – Londra

DOWNING SOKAĞI BELGELERİ THATCHER'IN VİETNAMLI SIĞINMACI KABUL ETME GÖNÜLSÜZLÜĞÜNÜ ORTAYA ÇIKARDI

Yazan: ROB DONNE, BAŞMUHABİR

Downing Sokağı belgeleri, Temmuz 1979'da Dışişleri Bakanı Lord Carrington ile İçişleri Bakanı Willie Whitelaw'un Başbakan Margaret Thatcher'ı bir emrivakiyle, hızla büyüyen Vietnamlı mülteci krizine ilişkin gayriresmi bir toplantıya zorladığını ortaya çıkardı. O dönemde, Hong Kong'daki kamplarda 60.000'den fazla mülteci bulunmaktaydı, her ay gelen kişi sayısı 500 idi ve 540.000'den fazla mülteci de yurtdışında iskân edilmişti.

Bazı devlet belgelerinin, düzenlenme tarihinden ancak otuz yıl sonra halka açılabileceğini öngören gizlilik yasası gereğince, bu toplantının resmi tutanakları geçenlerde erişime açıldı. Böylece, yeni seçilmiş başbakana Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği tarafından gizli bir görüşmede Britanya'ya 10.000 mülteci almasının dayatıldığı, Carrington'ın bu alımın iki yıla yayılabileceğini belirttiği, ancak başbakanın buna hiç sıcak

bakmadığı ortaya çıktı. Bunun sokaklarda isyanlara, ayaklanmalara yol açmasından korkmuş. Kendi ifadesiyle, "Sosyal konutların beyaz vatandaşlara değil de sığınmacılara tahsis edilmesi yanlış olur."

Tutanaklardan Thatcher'ın Vietnamlı mültecilere karşı gönülsüzlüğünün ırksal nedenlere dayandığı da anlaşılıyor. "Rodezyalı, Polonyalı ve Macarlar gibi beyaz mültecileri" yeğlediğini açıkça itiraf ediyor, "bunlar Britanya toplumuna daha kolay uyum sağlayacaktır," diyor.

Thatcher, Avustralya Başbakanı Malcolm Fraser'a iki ülkenin ortaklaşa bir Endonezya ya da Filipin adası satın alıp tüm mülteciler için "yalnızca bir mola yerine değil, bir yerleşim alanına dönüştürme" önerisinde bulunmuş. Singapur Başbakanı Lee Kuan Yew adanın kendilerine "rakip bir girişim kenti" olup çıkabileceği korkusuyla bu öneriyi engellemiş. Sonuçta Avustralya deniz yoluyla gelen 200.000 kişiyi kabul etmek zorunda kalmış.

Whitelaw aldığı mektuplara dayanarak, kamuoyunun daha fazla sığınmacı kabul edilmesinden yana olduğunu söyleyince, Thatcher onu terslemiş: "Bu minvalde mektup yazanlar birer tanesini evlerine alsınlar o halde." Dahası, mültecilerin "Hong Kong'daki bir depodan Birleşik Krallık'taki bir depoya nakledilmelerinin" de bir çözüm olabileceğini düşünmüş.

Oysa bundan yalnızca birkaç hafta önce, haziranda, halihazırdaki insanlık krizini çözmek amacıyla bir konferans düzenlemesi için Birleşmiş Milletler'i sıkıştırmaktaydı. BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim 4 Haziran tarihli cevabi mektubunda, "Böyle bir konferanstan önce, bence son derece dikkatli hazırlıklar yapılması gerekiyor; olumlu sonuçlar alınabilmesi adına elzem bu," diyor.

Lord Carrington 8 Haziran tarihli mektubunda başbakanı bilgilendiriyor: "BM Genel Sekreteri'ne mülteciler konusunda yaptığınız acil toplantı ricasına henüz tatmin edici bir karşılık alamadık. Doktor Wadheim konuyu BM Mülteciler Yüksek

Komiserliği'ne iletti, Komiserlik katılımcı ülkelerin belli sayıda mülteci alma konusunda kesin taahhütleri olmaksızın, böyle bir toplantı düzenlemeye yanaşmıyor."

Konferans ufukta belirince, Thatcher nihayet insafa geliyor ve Britanya'nın üç yıl içinde, İngilizce bilenlere öncelik tanıyarak 10.000 mülteciyi kabul edeceğini açıklıyor.

İşin doğrusu, ölüm hakkında yazmak istemiyorum. Kadınların yaşamasını istiyorum. Çocukların yeşil alanlarda oynamasını, babalarının omzunda gezmelerini istiyorum. Aile ziyafetleri, pazar gezmeleri, okul koroları ve ikindi şekerlemeleri istiyorum.

Ama bunlar yerine, varlığını hiç bilmediğim yaralarımı deşiyorum. Bilgisayarımın karşısına geçip geçmişin kalıntılarını eşeliyorum: ulusal arşivler, söyleşiler, gazeteler, fotoğraflar. Savaşın, yanan evlerinin önünde cansız yatan, hayaletimsi imgeleri beni gece gündüz izleyen çocukların, infaz edilmeyi bekleyen, bluzlarının düğmesini yeniden ilikleyen kadınların fotoğrafları.

Mỹ Lai Katliamı'nda ABD askerleri -yani müttefikleri- tarafından öldürülen silahsız 300 Güney Vietnamlı sivil peşimi bırakmıyor. Öğrendiğime göre savaş suçuyla yargılanan yirmi altı askerden sadece biri, Teğmen William Calley Jr. suçlu bulunup müebbet hapse çarptırılmış.

Gecenin ilerleyen saatlerinde, dairemde tek başıma sinirden deliriyorum, iğreniyorum. Bazen haftalarca pes ediyor, sadece televizyon izliyorum.

Ama her seferinde geri dönüyorum, bu dehşetler beni çektiği için değil, onları öğrenme ihtiyacını ta iliklerimde duyduğum için. Bilgi anımsamayı sağlıyor, anımsamaksa onurlandırmak demek. Tüm ölülere saygı gösterilmesini istiyorum. Onların şerefine anıtlar, heykeller, şiirler istiyorum. İnternet yayınları, on bölümlük belgesel dizileri, kendi çektiğimiz *Apocalypse Now*'ımızı istiyorum.*

2009'da Teğmen William Calley Jr. Mỹ Lai Katliamı'ndaki rolü için ilk kez özür diledi. "O gün Mỹ Lai'da olanların pişmanlığını duymadığım tek bir gün yok. Öldürülen Vietnamlılar, aileleri, buna karışan Amerikalı askerler ve aileler adına derin bir pişmanlık duyuyorum. Çok, çok üzgünüm."

Özür, telafi, yüzleşme istiyorum. Silahsızlar ve zararsızlar için sihirli güçler istiyorum. Onların cellatlarından *John Wick*** tarzı intikam alınmasını istiyorum.

Başkan Nixon, hüküm giydikten birkaç hafta sonra Teğmen Calley'nin hapisten çıkarılmasını ve ceza süresinin düşürülmesini emretti. Adam üç buçuk yıl ev hapsinde kaldı, şu an Florida'daki Gainesville'de yaşıyor.

Adalet istiyorum, huzur istiyorum; yaşam istiyorum, yaşama sevinci istiyorum.

---

* Francis Ford Coppola'nın çektiği, ismi Türkçeye "Kıyamet" diye çevrilen, Vietnam Savaşı konulu film. (*ç.n.*)

** Başrolünü Keanu Reeves'in oynadığı, gişe rekorları kıran intikam filmi. (*ç.n.*)

13

Şubat 1980 – Sopley Mülteci Kampı, Hampshire

"Yardımcı olabilir miyim?" diye sordu tezgâhtar, Anh'a. Bournemouth'un hemen dışındaki devasa Woolco süpermarketindeydi. Sophie yakında, şu bitmek bilmez reyonlarda kendi alışverişini yapıyor, sepetine mısır gevrekleri, konserve çorbalar koyuyordu. Haftada bir kez komşu köyün pazarına gitme izinleri vardı, anayola yayılmış tezgâhlarda sebze ve meyve, et ve balık satılıyordu. Başta sakıngan, mesafeli davranan satıcılar yıl içinde onlara alıştı, içlerinden kimisi Vietnam ve Kanton dillerinde fiyat etiketleri koymaya başladı. Thanh'ın sevimli gülümseyişi, eksik dişleri, Minh'in giderek gelişen İngilizcesi ve bundan duyduğu gurur hoşlarına gidiyordu. Satıcıların arada bir torbalarına fazladan bir elma ya da birkaç şeker sokuşturduğu bile oluyordu. Yaşlarının küçüklüğü onları düşmanca tavırlardan koruyordu ama Anh zaman zaman kampın daha yaşlı sakinlerinin yerel halk tarafından yok sayıldığına ya da sıra beklerken dirsekle kenara itildiğine tanık oluyordu. "Ne dediğini anlayamıyorum," diye yakınırdı pazarcılar, mülteci yeterli bir İngilizce konuştuğu halde.

Ne zaman bu tür bir şey görse kendini rezil olmuş ve güçsüz hisseder, bakışlarını öne eğer, gözünün önünde olup biten şeyden habersizmiş numarası yapardı. Pazarcılar kamp

yönetimine şikâyet edince, Anh, Vung Tham'da annesiyle birlikteyken yaptığı gibi, tezgâhlardaki sebze ve meyveleri ellememeleri gerektiğini öğrendi; öteki mülteciler de öyle. Sırf alışkanlıktan bunu yaptığında, satıcıyla diğer müşteriler ona bir sokak köpeğiymiş gibi bakıyordu. Onun yerine, satıcıya kaç domates ya da portakal istediğini belirtmek, böylece, onlara göre pis ve hırsızlığa yatkın ellerini denklemden çıkarmak zorundaydı.

Köy pazarı yerine süpermarkete gitmeyi öneren Sophie'ydi. Anh, Mai'yle Van'ın en sevdiği meyve *longan*'ı arıyordu. Burada *rambutan* da liçe de yoktu; *durian*, *jak* ve yıldız meyvesi ya da ejder meyvesi bulmaktan zaten umudu kesmişti. Her nedense ellerinde *longan* bulunabileceğinden hâlâ umutluydu ancak rafları dolduran adama meyvenin adını söyleyip ne olduğunu açıklayınca adam omuz silkti. "Burada o tür şeyleri satmıyoruz. Neden onun yerine İngiliz meyvelerinden almıyorsun?" Adama teşekkür etti, coşkulu görünmeye çalışarak biraz portakalla muz aldı. Bir ananas buldu, fiyatını görünce durakladıysa da sepetine attı, pişirmeye niyetlendiği domuz etli ve yumurtalı *thịt kho* yemeğinin tadı bunsuz çok yavan olurdu. "Tamam mıyız?" diye sordu konserve ürünler koridorundan çıkan Sophie. Anh hayal kırıklığını kadının görmesini istemiyordu, "Evet, bitti, teşekkür ederim," dedi; kasaya giderken bir buket çiçek kaptı, satılanların en ucuzuydu; taçyaprakları pörsümüş, sarı güller.

Arabada Sophie çene çalmak, Anh'ı neşelendirmek istedi. Duc'la Bà gideli bir hafta olmuştu, Anh geçmek bilmeyen kıskançlığını bastırmak için elinden geleni yapıyordu. Londra'yla ilgili envai çeşit hikâye duyuyordu. Çin Mahallesi örneğin; *phở* yiyebildiğin, seni suçlayan insanlar olmadan Vietnamca konuşabildiğin, bir sürü Çin ve Vietnam lokantasının sıralandığı,

Anh gibilerle dolu sosyal konutların bulunduğu yer. Sophie göz ucuyla Anh'ı izliyordu. "Duc'la Bà olmadan kamp sana boş geliyor, farkındayım," dedi. "Birkaç ay sonra on sekizine basınca, sana da Londra'da bir mesken tahsis edilecek." Ama sonra, bunun için bir tarih verilemediğini ekledi, Thatcher'la ve konut sıkıntısıyla ilgili bir şeyler mırıldandı. "On bin Vietnamlı sığınmacının evlere yerleştirileceğini söyledi fakat bu evlerin nerede olduğu bir muamma." Sesine bir tiksinti geldi. "İnsanları otellere yerleştirmeyi düşünüyorlarmış, inanabiliyor musun? Kadın düştüğü çukuru her gün biraz daha kazıyor."

Anh geçen yıl BBC radyoda dinlediği şeyi hatırladı. Spiker bazı heceleri yutarak konuştuğu bir İngilizceyle Thatcher'ın Hong Kong'da mahsur kalan Vietnamlı bir oğlanla ailesine yazdığı mektubu okumuştu; yalnızca aylar önce onunla kardeşleri de aynı durumdaydı. Duc ve ninesi, bir de kulübeden bir başka çiftle hep birlikte mutfaktaydılar, radyonun başına toplaşmışlardı. Spiker başbakanının halden anlayan sözcüklerini, onların halkından 10.000 kişiye daha kucak açma vaadini okurken, pürdikkat dinlemişlerdi. Bu davetkâr ve merhametli mektubu çığlıklarla alkışlamışlardı ama aradan altı ay geçmişti ve kamp giderek kalabalıklaşmaktaydı. İskân edilenlerin sayısı öyle azdı ki Anh bunun boş bir vaat olup olmadığını merak eder olmuştu.

Kardeşleriyle beraber şimdilik Sopley'ye tıkılıp kalmıştı. Evde değil de kamplarda yaşayalı bir yılı geçmiş, bunaltıcı atmosferin olumsuz etkileri görülmeye başlamıştı. Geçen ay, okulun önünde İngilizce dersinin başlamasını beklerken, Bianh kampı çeviren dikenli tel örgüyü gösterdi. "Şu bizi içeride mi yoksa insanları dışarıda tutmak için mi?" diye sordu. Anh, tel örgüyü önce Kai Tak'ta, şimdi de burada, tesadüfen fark etmiş, işlevine pek kafa yormamıştı. Şimdi, her gün görebildiği tek şey, güvenilmez insanlarmış gibi onları zapturapt altına alan bu metaldi. Böylece, Sopley'nin onlara yuva olabileceği umudu giderek dağıldı. Ruh halinin değiştiğini, her gün daha da asabileştiğini hissetti. Minh

artık bir ergendi –on beşine basmıştı–, ülkeden ayrıldıklarında hemen hemen Anh'ın olduğu yaşlarda. Ona kıyasla ne kadar fazla sorumluluk üstlendiğini, kendisi bir gecede yetişkin olurken onun hâlâ çocukça davrandığını görmek sinir bozucuydu. Kirli çamaşırlarını ortalıkta bıraktığı için Minh'e, yemek yerken ağzını açtığı için Thanh'a çemkiriyordu. "Domuzdan farksızsınız!" diye haykırıyordu onlara. Ve onu böyle davranmaya zorladıkları, onu aksi, bezgin bir bakıcıya dönüştürdükleri, gençliğinin koca bir parçasını çaldıkları için kardeşlerine içerliyordu.

Ekili araziler, çiftlikler camın önünden hızla, kesik kesik geçmekteydi. O düşüncelerine iyice gömülmüşken, arabanın radyosundan "London is Calling"* şarkısı yükseldi. "Bak, bu bir işaret!" dedi Sophie sesi açarken. Anh şarkının günde yüz kez çalındığı düşünülürse, bunun pek muhtemel olmadığını belirtme zahmetine girmedi.

Anh kapma döndüğünde, Thanh'la Minh'in matematik dersi de bitmişti. Sınıftan fırlayıp neler aldığını görmek için ablalarına koştular, kız torbadakileri gösterince, "Bu kadarcık mı?" dedi Minh. Anh'ın yine tepesi attı. Tam bir saat boyunca market reyonlarını turlamış, anne babalarının ve kardeşlerinin *giỗ*'su –ölüm yıldönümleri– anısına boşu boşuna karides macunuyla istiridye sosu aramıştı. Her zamanki gibi emekleri yok sayılıyor, tek bir yetersizliği kardeşlerinin kurcalayıp durduğu bir kıymık misali öne çıkıyordu.

Kardeşleri ortak kullanılan masada ev ödevlerini yaparken, Anh öğleden sonrayı sessizce yemek pişirerek geçirdi. Duc onun kardeşleriyle birlikte ders çalışır, kıza biraz soluk aldırırken, Bà'yla yan yana yemek pişirmeyi özlüyordu. Onların

* The Clash'in, adı "Londra Çağırıyor" anlamına gelen şarkısı. (*e.n.*)

yokluğunda üçünün ilişkisi iyice kesifleşmişti, sürekli birbirlerine tosluyor, birbirlerinin ayağına basıyorlardı sanki. Yaşları büyüdükçe, mahremiyet yoksunluğu daha da can sıkıcı oldu; düşüncelerinin dışında hiçbir şeyi saklayamıyorlardı, bazen düşünceleri bile ortada, vitrindeymiş gibi geliyordu onlara.

Arka plandan kardeşlerinin kalem cızırtıları gelirken, Anh pirinci ve yumurtaları haşladı, domuz etini kısık ateşte pişirdi. Kampta o gün film gecesi düzenlendiğinden –Charlie Chaplin'den *The Kid*– mutfak tamamen onlara kalmıştı. Thanh ayağını iskemlesinin altındaki zemine sinirli sinirli vuruyordu; daha bir yıl önce, boyu bunu yapamayacak kadar kısaydı. "Kes şu gürültüyü," diye tersledi Minh. "Dikkatimi dağıtıyorsun."

İki kardeş ödevlerini nihayet bitirip Anh'a yardıma gittiler, kâseleri mutfak dolaplarından birinde oluşturdukları küçük mihraba dizdiler. Ellerinde bir aile fotoğrafı yoktu, yanlarına aldıkları tek fotoğrafı da Thanh Kai Tak'tayken yırtıp atmıştı. Anh da onun yerine, kampın karşısındaki Selamet Ordusu* bağış dükkânından aldığı vazoyu mihrabın ortasına yerleştirdi. Çiçeklerdeki fiyat etiketini çıkardı, vazoya su doldurup çiçekleri içine koydu, vazonun her iki yanına da Bà'nın giderken onlara bıraktığı tütsü çubuklarını soktu. Güzelce kızarmış domuz etini ve meyveyi ön tarafa yerleştirince tütsüleri yaktılar ki tanıdık kokuyla duman içeriyi doldursun ve ailelerini Öte Dünya'dan çağırsın. Mihrabın karşısına diz çöküp dua ettiler; tütsü tamamen yanıp bitince, böylece aileleri de karınlarını doyuracak vakti bulunca yeme sırası onlara geldi. Et, annelerinin ağır ateşte pişmiş domuz kavurmasının silik bir taklidiydi çünkü Anh eti layığıyla pişirmek için gereken malzemeleri bulamamıştı. Ama Thanh, "Harika olmuş, neredeyse anneminki gibi," dedi. Daha önceki tavırlarından belli ki pişmandılar, abartılı bir hevesle birer tabak daha istediler. Buna karşılık Anh da kendi suratsızlığından pişmanlık duydu ve tabaklarına bolca

* Bağış dükkanlarıyla tanınan uluslararası bir yardım organizasyonu. (*e.n.*)

et doldurdu. Londra'ya kapağı atınca aşçılığını geliştirme sözü verdi, öyle ki annelerinin yemekleriyle onunkileri artık ayırt edemez olacaklardı.

Daima güçlü durmak, üç kişilik ailenin temel direği olmak, onlara ait olmayan topraklara gömülen anne babasıyla kardeşlerini düşünmemek için kendini her an zorluyordu. Okula ve kardeşlerini yetiştirmeye, İngilizcesini ve uyum sağlama sürecini geliştirmeye odaklanmıştı. O gece yatarken hafif bir inilti, bunu izleyen ve giderek güçlenen hıçkırıklar duydu. Küçük merdivenden indi, kardeşlerinin kızarmış gözlerini, akan burunlarını ve ıslak yanaklarını gördü. Onları bu durumda bulunca kendi dudakları da titremeye başladı. Ansızın içinden bir bastırılmış duygular seli fırlayıverdi; fırtınada yatağına sığamayıp taşan bir ırmak gibi. Aynı yatakta, birlikte ağladılar, gözyaşları tükenip gözlerinde incecik bir kabuğa dönüşünce, diğerlerini uyandırmamak için alçak sesle eski günleri yâd etiler.

Dao'nın ırmakta o kocaman balığı yakaladığı günden konuştular; oğlanın yüzüne kazınmış gururdan, çırpınan balığı güçlükle tutabilen, küçük ellerinden. Amerikalı askerlerin sınıfa geldiği, onlara çikolata dağıttığı günden; ağaçlarla aynı renk, koyu yeşil üniformalarından, yarı erimiş çikolatadan. Vung Tham'daki çocukluklarını, oturma odasındaki kanepede afyon içen nineyi, onun kucağına kıvrılan ve duman altı olan kediyi andılar. Evin önünde eşelenen tavukları, okulun yakınında *tào phớ* satan kadının tiz, cırtlak sesini.

Değinmedikleri şeyler, evin üstünden geçen uçakların hiç kesilmeyen sesi, uzakta patlayan bombalar ve onların ardından havalanan tozdu. Komşu Sơn Mỹ Köyü'nün yanışını, Amerikalı askerlerin orayı nasıl bir kan gölü halinde bıraktığını konuşmadılar. Anne babalarının savaştan sonra giderek artan evhamını ve silikleşme, göze çarpmama çabasını, ıslah kamplarından, gecenin bir yarısı askerlerce alınıp götürülen

komşulardan bahsederken seslerini nasıl alçalttıklarını ağızlarına almadılar. Anh yeniden yatağına tırmanıp gözlerini yumduğunda sırtından ağır bir yük kalkmıştı. Aynı anda kafasına dank etti: Bir geceliğine de olsa geçmişe huzurlu bir tını vermeyi, onu çocuk saadetiyle dolup taşan bir cennete dönüştürmeyi becermişlerdi. Hiç söze dökmeden, o dinmek bilmez korkuyu ve bedbahtlığı bir kenara bırakmayı, sadece o acımasız savaşın ortasında paylaştıkları mutlu anlara yoğunlaşmayı seçmişlerdi. O yılı, Anh'ın istese de tahayyül edemeyeceği acılarla dolu yılı sağ salim atlatmışlardı. Eh, bunu atlatabildiysek, diye düşündü, hayatımızın geri kalanında bizi bekleyenlerin de pekâlâ üstesinden gelebiliriz.

Dao

Burnuma esmerleştirilmiş domuz etinin kokusu geliyor,

hem de ta buraya.
Tütsünün kokusu da.
Yanan tütsünün kısık alevini izliyorum,

annem ve babamla,
Hoang, Mai ve Van'la birlikte.

Tütsü yanınca her şey rengârenk görünüyor,
dumanı onların dünyasına giden bir patika oyuyor.

İlk kez nereye gitmem gerektiğini biliyorum. Öylesine gezinmiyorum,

bir patikadayım,

konuk olduğum akşam yemeğine gidiyorum.

Gizlice dikizleyen bir casus olarak değil.

"Lütfen matematik sınavından iyi not almama yardım edin," diye yalvarıyor Thanh. "Böylece Anh'ı mutlu edebileyim."

"Lütfen buradaki yaşamımızı güzelleştirin," dedi Minh, buysa bana başta bir dua olarak fazla muğlak geldi. Ama sonra ekledi: "Vung Tham'daki gibi bir sürü arkadaş edinmeme yardım edin."

Bana dua ettiklerini duymak tuhaf bir duygu – kendimi çok yaşlı ve bilge hissetmeme neden oluyor.

"Lütfen Londra'da bir eve yerleştirilmemize yardım edin," diyor Anh dua ederken. "Yardım edin ki, ulaşmamız için onca çaba harcadığınız hayata nihayet başlayabilelim ve sizi gururlandıralım."

Babama bir göz atıyorum çünkü ne yapmam gerektiğinden emin değilim. Londra'ya yerleşmelerine elbette yardım etmek isterim. Elimde olsa onlara bir ev satın alırım ama babam bizim sadece gözleyebileceğimizi, onlar için dua etmemizi, Öte Taraf'tan da olsa onları sevmemizi söylüyor, böylece neticede duaları kabul olurmuş.

Vung Tham'dayken ben de dua ederdim.

Ông nội ve *Bà nội*'den arkadaş bulmama yardım etmelerini isterdim.

Bana hintinciri ağacının altında daha büyük çocuklarla oynayacak gücü vermelerini.

Onlar misketlerini yerde oradan oraya fiskelerken, öylece seyrederdim çünkü.

Minik küreler parıldayarak yuvarlanırken,

Anh'ın arkasına saklanırdım.

Mai ile Van aç kurt gibi ananas yiyorlar,
annem onlara yavaş olmalarını söylüyor.
Tütsünün bitmek üzere olduğunu görüyorum,

az sonra her şey yine bulanıklaşacak

ve ben ölüler diyarına döneceğim.

Onlara son bir kez bakıyorum, bizim için özenle hazırladıkları yemeğe, sarı çiçeklere ve ikinci el vazoya,

kendime dualarına destek olmak için

elimden gelen her şeyi yapacağımı söylüyorum.

14

Ağustos 1980

Anh İngiltere'de bundan daha sıcak bir gün geçirdiğini anımsamıyordu. Vietnam ve Hong Kong'daki sıcaklardan farklıydı; nemli değil de kuru, cildinize hırsla saldıran bir sıcak. Araba kavurucuydu, Thanh koltuğuna geçerken yüzünü buruşturdu, Minh, Sophie'nin torbaları bagaja koymasına yardım ediyordu. "Nefes alınmıyor yahu," dedi Thanh, onun emniyet kemerini ayarlayan Anh'a.

Sophie sürücü koltuğundan dönüp onlara baktı. "Hazır mıyız?" dedi gülümseyerek, hep birlikte başlarını evet anlamında salladılar. Thanh kampa veda niyetine el salladı ama Anh'ın içinden gelmedi. Duc'la ninesi çoktan gitmiş, Bianh da yaz başı ayrılmıştı, onlarsız bir kampın Anh için hiçbir önemi yoktu. Yoklukları kampı aslına döndürmüştü; dizi dizi dört köşe kulübeler, dikenli tel örgüler; bir ruhu varsa bile onlarla birlikte yok olup gitmişti.

Birkaç dakikaya kalmadan Thanh'la Minh başlarını ablalarının omzuna yaslayıp horul horul uyumaya başladılar. Anh kardeşlerine sırayla baktı ve Vung Tham'dan bu yana ne kadar büyüdüklerini ayrımsadı. Minh'in dudağının üstünde ayva tüyleri, bir bıyığın ilk, zar zor seçilen kılları belirmişti, çenesi biraz daha köşeliydi, ergenlik sivilceleri alnını benekliyordu.

Thanh on ikisindeydi, kollarıyla bacakları ince ve uzundu. Boyu neredeyse Anh'ınkine erişmişti ama yüzü hâlâ çocuksu ve masumdu, bu da Anh'ın yüreğine su serpiyordu.

İki saatlik yolculuk boyunca hep böyle kaldılar, ara ara tiz bir korna sesi ya da keskin bir viraj yüzünden uyanıyorlar, manzara arabanın camlarının dışından, fark edilmeksizin akıp gidiyordu.

"Londra'ya varmak üzereyiz," dedi Sophie.

Anh'ın kalp atışları hızlandı, kardeşlerinin ellerini tuttu. Yaklaşık iki yıl süren, ailelerini parçalayan, hayatlarını vahşice, aniden tepetaklak eden bir yolculuğun ardından, sondan bir önceki hedeflerine varmışlardı. Artık buradaydılar, heyecan ve korkudan Anh'ın başı dönüyordu ama bitiş çizgisine takımdan yalnızca üç kişinin ulaşabilmiş olmasının baskın, kalıcı kederi onu eziyor, üzerine çullanıyordu. *Annemle babam bizimle gurur duyacak*, dedi kendine üst üste. *Bizim için istedikleri şey buydu.*

"Kırmızı otobüs!" diye çığırdı Thanh eliyle camı göstererek. Aracı Bayan Howard'ın dersindeki İngilizce kitabından tanıyorlardı, görünce gerçekten Londra'da olduklarını anladılar. Wimbledon, Wandsworth ve Streatham'in kalabalık, hareketli caddeleri küçük camların dışında art arda kaydı. Kızarmış balıkla patates satan dükkânlar, kaldırımlardaki kalabalığı yararak ilerleyen işadamları, bisikletler, polisler ve metro istasyonları. "*Devasa* yahu," dedi Minh, Anh'a dönerek. Kız kendisi gibi onun da çelişkili duygularla boğuştuğunu, bu yoğun, işlek caddelerde yürümeyi, yaşamayı nasıl becereceklerini merak ettiğini görebiliyordu. Kamplarda en azından kaos zapturapt altındaydı: Orada, onlarla aynı güçlükleri yaşayan Vietnamlı vatandaşlarıyla bir aradaydılar. Oysa burada, bu yabancı, acımasız curcunada kaybolacak, bu sokaklarda büyümüş, onları tasarlamış ve inşa etmiş İngilizlerle bir arada yaşayacaklardı;

Anh buraları onları düşünerek yaptıklarından hiç emin değildi. Sonunda Sophie sola döndü, "Geldik – Catford'dayız," dedi.

Uzun, dört katlı bir binanın önünde durdular, griyle kahverengi arası bir rengi vardı. Wimbledon ve Streatham'de önünden geçtikleri kırmızı kiremitli, bacalı ve sivri çatılı evlere benzemiyordu; Anh bu yeni, geçici konutlarını görünce hissettiği hafif hayal kırıklığını bastırdı. Sophie beyaz bir kapının önünde durdu, anahtarı bulmak için çantasını karıştırdı. "İşte," dedi sonunda. İki kat merdiveni çıktılar ve 3B numaralı daireye ulaştılar. Kapısından mümkün mertebe sessiz geçtiler, varlıklarını duyurmaktan korkuyorlardı sanki. Anh, Thanh'la Minh'in sesli soluklarını duydu; endişeleri hafif bir küf kokusunun hissedildiği bayat havayı ağırlaştırıyordu. Sophie onlara daireyi gezdirdi, boyutu nedeniyle kısa bir turdu: bir yatak odası, minicik bir mutfak, damlayan musluğun sesini duyabildikleri, yine küçük bir banyo. "Banyo sırf bize mi ait?" diye sordu ağzı hayretten açılmış Minh. Yatak odasında ranza değil, üçünün de sığabileceği büyüklükte, çift kişilik bir yatak vardı. Oturma odasındaki tek eşyalar, Kızıl Haç'ın hediyesi kahverengi bir kanepe, ahşap bir masa ve üç iskemleydi.

"Süsleyebilir miyiz?" diye sordu Anh, Sophie'ye.

"Elbette," diye karşılık verdi kadın elini onun omzuna koyarak. "Burası artık sizin yuvanız."

Kapıda Sophie anahtarı Anh'a verdi. "Bol şans," dedi. "Üçünüzle de gurur duyuyorum."

"Sana mektup yazabilir miyiz?" diye sordu Thanh kucaklaşmalarından sonra.

"Tabii ki," dedi Sophie. "İrtibatı kesmeyeceğiz."

Kardeşler son üç yılda pek çok vedalaşma yaşamıştı ama bu onlara hâlâ zor geliyordu, her ayrılık değişken, göçebe

yaşamlarının bir simgesiydi. Öte yandan, Anh, Sophie'den ayrıldığına üzülür, hayıflanırken, bir rahatlama da hissetmiyor değildi. Sophie'ye derin bir muhabbet besliyordu, onu özleyecekti ama kadının varlığı, Anh'a ve kardeşlerine ne olduklarını sürekli hatırlatıyordu: her daim gözlenmesi ve refakat edilmesi gereken yabancılar. Onu kucaklarken Anh bu karmaşık duygular yüzünden suçluluk hissetti ve son iki yılda kalbinin katılaşıp katılaşmadığını merak etti; sağ kalmanın bedeli bu muydu?

Daireye dönünce ilk yaptıkları, yatağa sere serpe uzanıp kollarını bacaklarını ayırmak oldu. Thanh'la Minh kalkıp zıplamaya başladılar, Anh gülerek gürültü yapmamalarını söyledi; oğlanlar kollarını dümdüz yukarıya, tavana doğru uzattılar; Vung Tham'dan ayrıldıklarından beri yapamamışlardı bunu.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul edilen ve hastalıkların teşhisinde dünya çapında standart bir başvuru kaynağı olan "*Uluslararası Hastalık Sınıflandırması*" 11. baskısını (ICD-11) 2022 yılında yayımladı. Bu baskıya yeni bir rahatsızlık türü eklendi: *Uzayan Yas Bozukluğu (UYB).* UYB tanısı konması için sevdiğiniz birinin ölümünün üstünden altı ay geçmiş olması ve çektiğiniz derin acının iş ve özel yaşamınıza hâlâ önemli ölçüde zarar vermesi gerekiyor. Bazı belirtilerin arasında "kişinin hayattaki rolüne dair kafa karışıklığı ya da benlik bilincinin zayıflaması", "kaybı kabullenmede güçlük", "uyuşukluk" ve "kayıptan kaynaklı karamsarlık ya da öfke" var.

Bir başka deyişle, UYB kişinin tuttuğu yas artık "normal" sayılamadığında konulan bir tanı. Kederin zamanla, haftalar ya da birkaç ay içinde azalacağı yönünde bir sosyal beklenti var. Zaman zaman çöken hüzün anlarının dışında, bu zaman dilimini aşan herhangi bir duygu durumu, tedavi edilmesi ve giderilmesi gereken bir ruhsal hastalığa işaret ediyor.

Öte yandan, hiç yas tutmayan ve gaddar, canavar damgası yiyen insanlar da var. Ben altıncı sınıf öğrencisi bir ergenken, Albert Camus'nun *Yabancı*'sını okumuştum. O sıralarda tüm havalı çocukların okuduğu bir kitaptı; ansızın varoluşsal kaygılara kapılan, bir

ellerinde sigara ötekinde bu kitap okul otobüsünü bekleyen on altılıklar. Kitap Cezayir'de yaşayan ve annesinin öldüğünü bildiren bir telgraf alan, Meursault adındaki adamın hikâyesini anlatır. Cenazeye katılır, gözleri yaşsızdır, tabutun karşısında sigarasını tüttürmekte, içkisini yudumlamaktadır. O gün daha sonra, önceden tanıdığı Marie'ye rastlar, birlikte yüzmeye giderler, sonra da sinemada bir komedi filmi izlerler. Meursault kitabın ilerleyen bölümlerinde cinayetle suçlanınca, onun bu kayıptan hiç üzüntü duymaması, ruhsuzluğunun kanıtı diye öne sürülür. "Bu," der savcı duruşmada, "Meursault'nun katil olduğunun apaçık bir göstergesi; annesinin matemini tutmayan biri kesinlikle bir canavardır." Meursault ölüme mahkûm edilir.

İlk okuduğumda kitabı sevmemiştim ama elbette sevmiş gibi yaptım. Meursault'nun bönlüğe varan edilgenliği ve savcının konu dışı, kulaktan dolma bilgiye odaklanması beni hayal kırıklığına uğratmıştı. Kitabın kapağını kapatıp rafa geri koyarken, "Gereksizce abartılmış," sonucuna varmıştım. Dört yıl sonra, altıncı sınıfı ve gizli gizli içilen sigaraları epey geride bıraktığımda, annemin yengesi öldü. Uzun zamandır hastaydı, belleği eskisinin yalnızca bir gölgesiydi, konuşması anlaşılmaz, anlamsızdı. Onu çok iyi tanımasam da üzülmüştüm ama ölümünden sarsılacak kadar da yakın değildik.

Cenaze için ailece Amerika'ya gittik, törende en büyük oğlunu, büyük-kuzenimi arandım. Nerede olduğunu sorunca, "Gelmemeye karar vermiş," dedi annem; şaşıp kaldım. Zihnen ayıpladım. "Yazıklar olsun," diye düşündüm.

Büyük-kuzenimle ertesi gün, sahip olduğu hukuk bürosunun yakınında kısa bir öğle yemeğinde buluştuk. Adam bonfilesini yedi, şarabını içti, şuna buna güldü, Hawaii'ye geçenlerde yaptığı gezinin fotoğraflarını gösterdi; yüzünde kederden en küçük bir iz yoktu. "Amma da taş kalpli," dedim içimden. "Özbeöz oğlu."

Bir yıl sonra üniversite arkadaşlarımla Amerika'da bir araba yolculuğuna çıktık; doğu kıyısından batı kıyısına. Yola çıkmadan önce büyük-kuzenimi görmeye gittim. Evinde beni çok sıcak karşıladı, kahveyle bir dilim ev yapımı limonlu kek ikram etti. Oturma odasına girerken, şömine rafının üzerindeki küçük mihrabı gördüm; annesinin çerçeveli bir fotoğrafı, yanan mumlar, onların çevresine de az önce yakılmış tütsüler yerleştirilmişti. Hemen yanında kocasının, yani annemin on yıl önce ölen dayısının fotoğrafı vardı, gözleri güneşten kamaşınca klasik Ford arabasıyla kızıl bir akçaağaca toslamıştı. Duvarda büyük-kuzenimin yaptığı, büyük-yengemin akrilik bir portesi asılıydı. Yüzünde dingin bir tebessüm, kırışıkları uçuk gri, gözleri parlak, tırnakları her zamanki gibi kısa, tertemiz; o son günlerindeki boşluğa düşmeden önceki haliydi. Sonra adam beni arka kapıdan dışarıya çıkardı; cenaze günü, biz mezarlıktayken bahçesine ektiği, açmış gülleri gördüm. Ve gençlik aklıyla onu ayıpladığım, tek kişilik mahkememde yargıladığım için derin bir pişmanlık duydum.

Başkalarının gözünde yas tutmanın doğru, münasip bir yolu var: Ne çok az ne çok fazla. Ama yasın perdelerin gerisinde tutulan bir kısmı da var; sadece bize ve ölene ait bir kısım. Bana kalırsa teselliyi işte bu mahrem duygu paylaşımında, kalabalıktan ve yargılardan uzakta bulabiliriz.

15

1981 – Londra

İşsizlik oranı hızla artıyor, Brixton, Liverpool ve Birmingham'da, ülkenin başka yörelerinde isyanlar çıkıyordu. Yorkshire Kasabı yakalandı, Diana ile Charles nişanlandı, John Lennon öldü.

Anh şimdi on dokuzunda, gerçek bir yetişkindi, geçen yıl 3B'yi bir yuvaya dönüştürmek için elinden geleni yapmıştı. Mahalledeki Selamet Ordusu dükkânına defalarca gitmiş, bir çift minderle sararmış, beyaz bir masa örtüsü almıştı; Sopley'deyken aldığı yeşil vazo masanın ortasını süslüyordu.

Daire ona Vietnam'dan ayrıldığından beri mahrum kaldığı bir özgürlük duygusu veriyordu. Dikenli tel örgü gitmişti, apartmandan canı istediği an, nereye gittiğini yetkililere bildirmeden çıkabilirdi. Kendini yeniden bütünlenmiş hissediyordu; varlığı meşru, inceleme gerektirmeyen bir vatandaş gibi. Kendini, bazen gazetelerin ilk sayfalarında, televizyon ekranlarında gördüğü o perişan, yırtık pırtık mülteci imgesinden koparmaya, araya mesafe sokmaya başlamıştı; bu görüntülere göz ucuyla şöyle bir baktıktan sonra hemen başını çevirir, daha bir yıl önceki halini, içindeki utanç ve endişe karışımının hızla büyüdüğü o kızı anımsamak istemezdi.

Bir konfeksiyon fabrikasında çalışıyordu, işi Bianh'ın eleman arandığını duyan bir arkadaşı sayesinde bulmuştu. Şehrin öteki yakasında, ta Hackney'deydi, gün doğumunda kardeşlerini uyandırmamaya özen göstererek kalkıp üç otobüs değiştirmesini ve yirmi dakika yürümesini gerektiriyordu. Fabrikadaki tempo Hong Kong'dakinden de hızlıydı, çalışma saatleri daha uzun, ardiye daha soğuktu. Ama işin yinelemeli doğası hoşuna gidiyordu, artık eli iyice alıştığı için de bırakıyordu zihni saatlerce oradan oraya sürüklensin. Fabrikada arkadaşlar edinmişti, ona tıkanmış bir lavabonun nasıl açılacağına (kaynar su dök), yerleşimci statüsüne nasıl başvurulacağına (görüşmeden önce erkek kardeşlerin mutlaka saçlarını kestirsin), iyi bir *canh cải chua*'nın* nasıl yapılacağına (et suyuna azıcık şeker ekle) dair ipuçları veren Vietnamlılar.

Lojmanda birkaç Vietnamlı daha vardı ama pek dost canlısı görünmüyorlardı – girişin yakınına çöreklenen, binaya girmek için önlerinden geçmek zorunda olan Anh'ı sigara içip süzen bir grup genç adam. Duc'la Bà onlardan fazla uzak olmayan bir sokakta yaşıyordu, Anh arada bir kardeşlerini onlara bırakır, Bianh ve fabrikadan arkadaşlarıyla buluşurdu. Bu niyetinden kardeşlerine ilk bahsettiğinde onun bu ihaneti karşısında şoke oldular, ta ki öfkeleri hafifleyip endişe ve korkuya dönüşene dek. "Vung Tham'dan beri bir geceyi bile ayrı geçirmedik," dedi Minh, bir geceliğine de olsa ailenin büyüğü rolünü üstlenmenin kaygısını gizlemeye çalışarak.

"Ne olursa olsun birbirinizden ayrılmayın," demişti babaları ama bu talimatın sona eriş tarihini, birbirlerinden ne zaman kopabileceklerini belirtmemişti. Anh arkadaşlarının yalvarıp yakarmalarına, "Senin de eğlenmeye ihtiyacın var" itirazlarına aylarca direnmiş, sonunda kardeşlerini bir başlarına

* Ekşi, tatlı ve tuzlu tatların bir arada bulunduğu, etli, sebzeli bir çorba. (*ç.n.*)

bırakmanın suçluluğunu ve üzüntüsünü duya duya pes etmişti. Bà'ya kardeşlerini gece yatısına bırakıp bırakamayacağını sordu, kadın o bildik, dingin tebessümüyle tabii ki kabul etti; durgun, sıkıcı günlerine hareket getirecek bu fırsattan hoşnuttu. Anh kardeşlerini oraya götürünce, yemeğin kokusunu ta merdivenin dibinden aldı; buharda pişmiş sebzeli, zencefilli, limon otlu balık. Duc kapıyı açınca oğlanlar oturma odasına koştular, Duc onlara bir tarafı tamamlanmış Rubik küpünü gururla gösterdi. "Tek başıma yaptım," dedi küpü inceleyen Thanh'a; Minh bu çocuk oyuncağıyla ilgilenmez gibi yaptı. Böyle ara ara yatıya gitmeye artık alışmışlardı, mekân değişikliği ve elbette Bà'nın nefis yemekleri hoşlarına gidiyordu. "Yani, senin yemeklerin kötü olduğundan değil," dedi Thanh ertesi sabah Anh'a. "Ama onunkiler *cidden iyi.*"

Anh, Bianh ve arkadaşları sırayla içlerinden birinin evinde toplanır, gün doğana kadar gevezelik ederdi. İşlerinden, kardeşlerinden, Prenses Diana'dan, Kingsland Yolu'nda, fabrikanın yakınındaki Çin lokantasında çalışan, bazen onlara çıkma teklif eden ve kalan eriştelerle pilavdan veren oğlanlardan söz ederlerdi. Komşular duvarı yumruklar, susmalarını söyler, onlar da özür dileyip bir süreliğine seslerini alçaltırdı. Birbirlerinin tırnaklarını boyar, bir, iki ya da üç şişe şarabı bölüşürlerdi, ertesi sabah Anh kardeşlerini kafası zonklayarak almaya gider, sancıyı bolca kahveyle yatıştırmaya çalışırdı.

Lokantadaki oğlanlardan biri, Chen, Anh'ı Highbury Fields semtinin hemen yanındaki Islington'da bir içkiye davet etti. Kız bir cin tonik ısmarladı, parasını oğlan ödedi; ilk kez bir erkek onun için para harcıyordu. Akşamı şundan bundan konuşarak geçirdiler; oğlanın Croydon'daki çocukluğundan, babasının lokantasında çalışmasından, Birleşik Krallık'a 1960'larda

göçen ve tarım işçisi olan dedesiyle ninesinden. "Senden ne haber, senin aile ne durumda?" diye sorunca, kızın yüreği gümbürdedi, suskunlaştı. İçkisinden bir yudum aldı, gülümsedi, "Erkek kardeşlerimle birlikte buraya iki yıl önce geldik. Bir süre Hong Kong'daydık, ondan önce de Vietnam'da." Oğlanın karşılık vermesine kalmadan Croydon, lokantalar ve Çin hakkında başka sorular sordu; Çin'de hiç bulunmuş muydu ya da gitmeyi düşünüyor muydu?

Ertesi sabah uyandığında vicdan azabıyla dolup taşıyordu. Ailesini konuşmaktan neden kaçınmış, neden konuyu kapatıvermişti; geçmişinden utanıyormuş ya da aşırı erdemlilik taslıyormuş, geçmişi ağzına aldığı an Pandora'nın yoğun duygularla dolu kutusunun açılıvereceğinden eminmiş gibi? İnsanlara gönülsüz, çekimser görünmekten korkuyordu, tereddüdünün karşıya soğukluk olarak yansımasından. Neyse ki bugün Minh'in yaş günüydü, ona bir pasta yapması gerekiyordu, bu da kafasında cirit atan düşüncelerden uzaklaşmasını sağladı.

Minh öğlene doğru, tam Anh'ın bakkaldan döndüğü sırada uyandı; yüzü uyku mahmuru, saçları karman çorman, her sabah kat kat sürdüğü jölenin artıklarından yağlıydı. Hâlâ seyrek olsa da bıyığı artık enikonu seçilebiliyordu, boyu babasını geçmişti, Anh'ın bir türlü alışamadığı bir şeydi, onunla konuşurken başını yukarıya kaldırma zorunluluğunu yadırgıyordu. Oğlana sarıldı, "Doğum günün kutlu olsun," dedi. Minh mırıltıyla teşekkür etti, kâsesine mısır gevreği doldurdu, lakayt ve uykuluydu; Anh bir kapta yumurtalarla şekeri, unla tereyağını çırpmaya koyuldu.

"On altıma bastım," dedi Minh gevreğini katır kutur yerken. "Bunun anlamını biliyor musun?"

Anh var gücüyle karıştırıyor, hamur yoğunlaşırken topaklar çözülüyordu.

"Yo," dedi yarım kulak dinlerken. "Ne anlama geliyor?"

"Artık okula gitmek zorunda olmadığım anlamına," diye yanıtladı oğlan. "Ben de gitmemeye karar verdim zaten."

Anh'ın elindeki çırpıcı kaydı, gürültüyle kaba düştü.

"Ne?" dedi sesini yükselterek. Thanh yatak odasından çıktı, ablasının nadiren kabaran öfkesi telaşlandırmıştı onu.

"Geçer not alıp alt düzey eğitim sertifikasını tamamladım," diye sürdürdü Minh sözünü sakince. Anh onun bu konuşmayı kafasında prova ettiğini, karşı savlarının dilinin ucunda olduğunu anladı. "Devam etmemin bir anlamı yok. Kabullenelim. Notlarım burs alacak kadar yüksek değil. Dolayısıyla bir an önce para kazanmaya başlasam iyi olur; senin gibi."

Anh çırpma telini kaptan çıkardı, hamuru bir gayret, ezercesine karıştırmaya koyuldu, eli belli belirsiz titriyordu. Başta bir şey söylemedi, pastaya odaklandı; Minh'le Thanh'ın gözlerini üzerinde hissediyordu.

"Annemle babamın arzusu bu değildi," dedi sonunda. "Kendinden vazgeçiyorsun." Sesindeki hırçınlığı duyabiliyordu, bu onu şaşırttı. Minh'in amacı o kadar da saçma değildi: Sınıf arkadaşlarının çoğunun niyeti aynen buydu, dahası, zihninin gerilerinde filizlenen düşüncenin de farkındaydı: Fazladan bir maaş gerçekten işlerine yarardı. Ama ondan önce, tıpkı anne babası gibi o da kardeşlerinin üniversite bitirmesini, bilim ya da finans alanında uzun ve parlak bir mesleğe atılmalarını ummaktan kendini alamıyordu. Şimdi, elindeki tek diploma olan, orta karar bir sertifikayla ve kötü İngilizcesiyle Minh'i nasıl bir geleceğin beklediğini tasavvur etmek istemiyordu.

"Kabul edelim, annemle babamın planı daha baştan arzuladıkları gibi gitmedi," dedi Minh omzunu silkerek. "Ben yalnızca gerçekçi davranıyorum."

Thanh mutfakta dolanarak Anh'ın pastasına yardım ediyor, arabuluculuk yapmaya çalışıyordu. Endişeli, suskun, bir ablasına bir abisine bakıyordu.

"Çok pişman olacaksın," dedi Anh. "Arkadaşlarının ve Thanh'ın senden daha iyi işler başardığını görünce."

O sert, müsamahasız sesini kullanıyordu, Kai Tak'ta fazlasıyla işe yarayan, ama aradan geçen üç yılda etkisini yitiren sesi. Ona kulak vermek yerine, çileden çıkmışçasına iç geçirdi Minh.

"Arkadaşım yok," dedi mutfaktan çıkmaya hazırlanarak; Anh fırının kapağını açtı, pastayı içine kaydırdı. "Artı, sen annem değilsin. Seni dinlemeye mecbur değilim."

Anh içten içe onu anlıyordu. Her ne kadar kardeşlerinin eğitim alma şansına gıpta etse de, bir İngiliz okuluna gitmek zorunda kalmadığına memnundu. Soluk tenleri, kızıl ya da sarı saçlarıyla onun ikinci el formasına gözünü dikip bakan kızlar; adını yanlış telaffuz eden öğretmenler; oyun alanında alay konusu olan aksanı. Eve her gün asık suratla, bitkin bir halde gelip hemen odasına kapanan Minh'e bakmış, acaba ben de böyle mi olurdum diye merak etmişti. Geçen sonbahar bir akşam yemeğinde, oğlanın gözünün etrafında büyüyen mavimsi morluğu ve yanağındaki çiziği fark etmişti. Ne olduğunu sordu ama o, "Önemli değil," diyerek sofradan kalktı; kâsedeki pilavı hâlâ ılıktı. Minh'in ellerinden kayıp gittiğini, sorularıyla oğlanın suskunluğu arasına yerleşen mesafeyi hissedebiliyor, o boşluğa nasıl köprü kuracağını bilemiyordu.

Thanh, Minh'ten çok daha iyi uyum sağlamıştı, Anh farkındaydı. Çocuklukla ergenlik arasındaki o çetin geçişi güçbela atlatmak için elinden geleni yaparken artık sesi bir oktav daha kalındı. Vietnam aksanı eskisi kadar belirgin değildi, onu sınıf arkadaşlarına, en belalılarına bile sevdiren bir sevimliliği vardı. Mikey ile Jamie'den eski dostlarıymış gibi bahseder, aralarındaki gizli şakaları sofrada yemek çubuklarını sallayarak açıklamaya çalışırdı. Cumartesileri onlarla futbol oynuyor, Kai

Tak'taki tozlu çizgilerden sonra bu çimli sahadan büyük keyif alıyordu. Mayıstaki bir antrenmandan sonra bu iki arkadaşını eve öğle yemeğine getirince, hayatlarında ilk kez İngiliz konuk ağırlamış oldular; gelenler çocuksa da Anh gergindi. Pişireceği yemeği bir gece önceden tasarladı, bütün evi temizledi. Çocuklar üstleri başları toprağa ve ota bulanmış bir halde çıkıp gelince, temizliğin umurlarında bile olmadığını gördü.

Anh'a fazlaca aldırmadan, makarnalarını aç kurt gibi yediler, futboldan ve okuldan konuştular. Anh durumdan memnundu çünkü onlara ne söyleyeceği hakkında hiçbir fikri yoktu. Yemekten sonra yatak odasına gidip Thanh'ın yüksek notlarına ve ev işlerindeki yardımına karşılık Anh'a yalvara yakara aldırdığı teypte The Clash ve Pink Floyd'un kasetlerini dinlediler. Kız Thanh'a bir can simidi gibi sarılmıştı. Ailenin saygınlığı, diplomalar ve takım elbiseler konusundaki son umudu oydu. Onun ev ödevlerine yardım etmeyi deniyordu ama cebir ve geometriden hatırladıkları bulanık, İngilizcesiyse oğlanınkinden daha kötüydü. Duc bir üst sınıftaydı, Anh bazen ondan gelip Thanh'a ders vermesini rica ederdi. Karşılığında, öğle ya da akşam yemeklerini boşlayarak biriktirdiği üç beş kuruşu verirdi. Duc başta ondan para almayı reddetti ama kız bir çocuğun hayırseverliğinden yararlanmayı gurur meselesi yaptığını açıklayınca, boyun eğdi.

Daha tasasız anlar da vardı. Anh'ın kentle ve sakinleriyle bütünleştiğini hissettiği anlar. Aylarca süren yalvarmaların ardından merhamete gelip kardeşlerini Leicester Meydanı'ndaki Odeon sinemasına, *Kutsal Hazine Avcıları* filmine götürdüğü gün örneğin. Filmi yavan buldu, olay örgüsünü takip edemedi, karakterlerin konuştuğu İngilizce aşırı hızlı, aşırı Amerikalı geldi. Kardeşlerinin de olup biteni tam kavrayabildiğinden kuşkuluydu ama zevkten uçuyor, Harrison Ford'a tezahürat

yapıyor, kırmızı kadife koltuklarında kıpırdanıp durdukça patlamış mısırlarını yerlere saçıyorlardı.

Ertesi gün Londra'nın merkezine yolculuk ettiler; önce 14 numaralı otobüs, Jubilee Hattı, sonra 47 numaralı otobüs; Dean Caddesi'nde otobüsten inip Soho sokaklarında zikzaklar çizerek Wardour Caddesi'ne. Oradaki Çin fırınından kırmızı fasulyeli çörek, aylık ziyaretlerine alışan, onları canıgönülden bir el sallamayla ve sıcacık bir gülücükle karşılayan Vietnamlı hanımdan etli, sebzeli *bánh bao* böreği aldılar.

Loon Moon'a girip soya sosu, balık ve istiridye sosu, muşmula ve tütsü aldılar. Alışveriş bitince ağır torbaları yüklenip eve döndüler, iki kat merdiveni çıkıp küçük mutfaklarına taşıdılar; yarın her yerleri tutulacaktı. O akşam Minh'in bile neşesi yerine gelmişti, yemek yaparken Anh'a yardım etti. Kız bol soslu, baharatlı *nước chấm* pişirdi, oğlan yeşil soğanları doğradı. Bir an durup, "Biliyor musun, sen olmasan Thanh'la ikimiz ne yapardık bilmiyorum," dedi. Sonra kızardı, soğanlara döndü. Kardeşinin son aylarda ruhunda bıraktığı yırtıkların yeniden birleştiğini hissetti kız; fabrikada birbirine diktiği kumaş parçaları gibi. Minh'in başının arkasına bir öpücük kondurdu, o sırada yemekte ne olduğunu sorarak mutfağa giren Thanh'a sorarak mutfağa giren Thanh'a, "Yardım etseydin bilirdin," diye yapıştırdı.

Dao

Thanh, Minh ve Duc parktan dönüyorlardı.
Ceplerini boşaltıp bozuklukları saydılar

ve birer dondurma aldılar.

Thanh naneli çikolatalı, Minh bir Cornetto, Duc da portakal aromalı frigo.

Dondurmalarını yalarken, Thanh soğuğun dişlerini sızlattığını söyledi, Minh'in de bir anlığına beyni dondu. Okuldan, notlarından, kızlardan, futboldan ve geleceklerinden konuşan Duc'la Thanh'ın sözleri bölük pörçük kulağıma çalınırken onlara ayak uydurmak için elimden geleni yaptım.

Minh az geriden geliyordu. Dinliyordu, benim gibi.

Başı öne eğikti, efkârlı bir hali var, diye düşündüm.

İş bulma kurumunun önünden geçtik, kuyruk kaldırıma taşmıştı,

aralarında pusetli,
kucağı bebekli kadınlar bile vardı,
erkekler takım elbiseli, kimileri tişörtlü,
bazısı genç, bazısı yaşlı.

Bir süre sonra dinlemekten yoruldum

ve takip etmekten

ve bakmaktan

ve bunun üzerine yeniden hiçliğe
döndüm.

"Neredeydin?" dedi annem, elleri kalçalarında. "O zavallı çocukları izleyip durmayı kesmelisin."

"İyi ama burada sıkılıyorum, anne," dedim. "Burada her şey hep aynı. Ben hep aynıyım."

Sonra kız kardeşlerimin yanına gittim, küçücük, pembe bir kamyonete sığan çeşit çeşit dondurmaları anlattım.

16

Ekim 1984 – Londra

"Teşekkürler. İlgilenirsek sizi ararız."

Kadın onunla tokalaştı, kapıya kadar geçirdi. Bu sözcükleri dün de duymuştu, ondan önceki gün de, bir önceki gün de. Bakkalın vitrininde, sokağın karşısından da okunabilen büyük, kalın harflerle yazılmış "Eleman Aranıyor" tabelasını görmüş, bir deneyeyim, diye düşünmüştü.

Her seferinde aynı şeydi; başlattığına pişman olduğu, utançla sonuçlanan bir ritüel. İçeriye girerdi – hırdavatçı, lokanta, süpermarket; eleman arayan herhangi bir yer. Çalışanlardan birine yaklaşır, o da onu müdüre götürürdü. Müdür ona bir göz atar, bazen iç geçirir, bazen gülümser, iş görüşmesini hemen o an, oracıkta yapardı. Önce tanışma faslı. "Minh," diye karşılık verirdi, adamın elini sıkarken. Onlar, "*Yani?*" diye sorarlar, o da dilinin konumunu değiştirir, dilini damağına dayamak yerine hafifçe sürterek "*Minh,*" diye yinelerdi. Sonra müdür hızla sadede gelir, iş deneyimini sorardı. Ama bu konuda söylenecek fazla bir şey yoktu. Son üç yılda yalnızca birkaç önemsiz işte çalışmıştı; farklı alanlara yayılmış, birer aylık, sözü edilecek bir istikrardan yoksun şeyler.

Okulu bıraktıktan sonra harika bir dönem geçirmiş ama sonra ablası bir iş bulması için sıkıştırmaya başlamıştı. "Ben

para kazanacağım diye kıçımı yırtarken sen bütün gün boş boş oturamazsın," dedi Anh. O da fazlaca yakınmadan iş aramaya koyuldu; sonunda ona fabrikanın yakınındaki Çin lokantasında iş bulan Anh oldu. O sıkışık, buharlı mutfakta aylarca bulaşık yıkadı, kâselerdeki pilavı, parmaklarına yapışan parlak et soslarını kazıdı. Yarım saatlik öğle molasında arkadaki ara sokakta garsonlarla birlikte sigara içti. Ondan çok ablasına ilgi duydukları açıktı, o da bundan istifade etti. Laf arasında kızın özel yaşamına ilişkin ufak tefek bilgiler çıtlatırdı; geçen cumartesi eve epeyce geç geldiği, habire telefonda konuştuğu gibi. Oğlanlar aldırmaz gibi yapar ama dikkatle dinlerdi; Minh bu ilgiden, böyle ağzının içine baktıklarını görmekten memnundu. Eve yorgunluktan bitmiş, pis pis yağ ve kızartma kokarak ama o gün de çalışmış ve para kazanmış olmanın gururuyla dönüyordu. Ne var ki bir yıla kalmadan, işsizliğin artması, müşteri sayısının azalması, bir de Falkland Savaşı'nın patlaması üzerine lokanta hızla kesintiye gitti, ilk yol verilen de Minh oldu.

Ablasının ısrarıyla An Viet Vakfı'yla temas kurdu, Vietnamlıların Londra'da ev ve iş bulmasına yardım amaçlı, yeni oluşturulmuş bir merkezdi. Minh'le kardeşleri vakfın bir sosyal etkinliğine katılmış, Doğu Londra'daki mangal partisinde kadın ve erkek hemşerileriyle bir araya gelmişlerdi. Katılımcılar daha çok çocuklu ailelerdi, akranı bir avuç erkek ya okuldaydı ya da işe girmişti, onun okulu bırakıp böyle aylağın teki olup çıkmasını pek hoş karşılamadılar.

Elinde limon otlu tavuk şiş, "Kafa dengi birini bulamıyorum," dedi Anh'a.

"Biraz çaba göster," dedi kız. "Daha çok dışarı çıkmalıyız deyip duran sensin. İnsanlarla hoşbeş et, kimbilir, belki sana yardımları dokunur."

Birkaç saat kaldılar, ta ki Anh'ın sohbetlerden, "Çocuk kaç yaşında?", "Vung Tham'lıyız, önce Kai Tak'a sonra da

Sopley'ye gittik," türü, fazlaca kurcalanmasından hazzetmedikleri konulardan bunaldığını Minh bile anlayana dek.

Sonunda Vakıf, Minh'e bir manikür salonunda iş buldu, sahibi Loan adında Vietnamlı bir kadındı. Kadın onun her hareketini dikkatle izliyor, peşinden ayrılmıyor, havluları temizlemesi, tırnak cilalarını düzenlemesi, telefonu daha, çok daha hevesli açması için başının etini yiyordu. Ne var ki aradan geçen sekiz haftaya rağmen temel becerileri, tırnak törpülemek, ojeyi etrafa bulaştırmadan sürmek için gereken mahareti bir türlü edinemedi, bir kez daha işten çıkarıldı. Bunu McDonald's izlediyse de İngilizcesi onu tökezletti, tempoya ayak uydurmasını engelledi. Müşterilerden sık sık siparişlerini tekrarlamalarını istiyor ya da müşteriler onun hesabı tekrarlamasını istiyor, bazen de ona sövüyorlardı; en hafifi "İngilizce konuş", en ağırı da "Siktiğimin çekik gözlüsü" ve suratına konan bir tükürük. Böylece oradan da sepetlendi, müdür sırtını sıvazlayıp, "Belki İngilizceni ilerletip dönersin," dedi.

Amerika'da farklı olurdu, diye düşündü, bakkaldan eve dönerken. Amerika'da bir sürü iş vardı, iş fırsatları buradan çok daha fazlaydı, oradakiler Vietnamlı ve Asyalılardan oluşan gerçek bir toplumdu, Londra'nın dört bir yanına dağılmış birkaç öbek değil. Arkadaşlarından, kendi lokantalarını açıp iyi para kazanan kuzenleri, sadece bir iki sokağı değil, koskoca bir semti kapsayan Çin mahalleleri olduğunu duydu. Amerika'da Vietnamlı olmana rağmen başarıya ulaşabildiğini, Amerika'nın zaten onun gibiler, yani mülteciler ve yabancı topraklardaki yabancılar tarafından kurulduğunu.

Minh hayal meyal orada bir amcası olduğunu, babasının aptalca planı işleseydi, o amcayla buluşacaklarını hatırlıyordu.

Sopley'deyken Anh'a bu amcayı sormuş ama kız nerede yaşadığını da, ne iş yaptığını da bilmediğini söyleyerek hemen konuyu değiştirmişti; adamın tam adını bile bilmiyordu. Minh bunun ablası için hassas, deşelemek istemediği bir konu olduğunu anlamıştı. İşin aslı, kendisi de aynı duyguları besliyordu. Her şey bir yana, sonu felakete varan bu kahrolası fikri babasının aklına sokan, bu amcaydı. Böylece işin peşini bıraktı, yıllar geçtikçe amca onun için soluk, uzak bir efsaneye dönüştü; sahip olabilecekleri yaşamın sönük bir hatırası.

Şimdi Amerika'da olmak varken, Londra'nın sokaklarını tek başına, işsiz ve ebeveynsiz arşınlayıp duruyordu. İçinde bir acılaşma, kime ya da neye olduğunu çıkaramadığı, gençlik masumiyetini yitirdikçe büyüyen bir hınç hissediyordu. Her "çekik gözlü"de, her "*Ni hao*"da* ve elleriyle gözlerini çekikleştirip ona bakan birini her gördüğünde teninin dağlandığını, yerini daha kalın, daha katı bir derinin aldığını duyumsuyordu. Yaşamının kıraçlığı, önüne dikilen engeller, önyargılar, giderek artan işsizlik oranları, ağır aksak İngilizcesi onu boğuyor, katlanılan bunca şeyin ne işe yaradığını sorguluyordu. Ailesi Vietnam'da kalsaydı hâlâ bir arada olur, belki kendilerine iyi kötü bir hayat kurmuş, savaşı arkalarında bırakmış olurlardı. Hatta belki de Hanoi ya da Saygon gibi büyük bir şehre taşınırlardı. Kalsalardı bir yere ait olurlardı; en çok hasretini çektiği şey de, işte o aidiyet duygusuydu.

Aynı lojmanda oturan üç Vietnamlı erkeğin binanın girişinde, duvara yaslanmış oturduğunu gördü, selam vermek için yaklaştı. Ondan on yaş kadar büyüktüler ama onlarla vakit geçirmekten, alçak apartmanın önünde onlarla birlikte sigara tüttürüp kendini yetişkin gibi hissetmekten hoşlanıyordu. Onlar siyaset konuşurken Minh de bilgece sözlerini başıyla hararetli hararetli onaylardı. "Kaltağa bak ya. Kendileri bile

* Çince selam, merhaba. (*ç.n.*)

iş bulamazken, bize iş vermelerini nasıl beklersin? Bize sadece artıklar kalıyor, işte o kadar." Ezberlediği ve daha sonra Anh'la konuşurken kullanacağı cümlelerdi ancak kız onu susturur, "Elimizdekine şükretmelisin," derdi.

Adamlar onu başlarıyla selamladılar. Gayriresmi liderleri Lang aralarında döndürdükleri cigarayı ona uzattı. Minh dumanı içine çekti, öksürüğünü bastırmaya çalıştı.

"Ne bu asık surat?" diye sordu Lang cigarayı geri alırken. Minh başarısız iş görüşmesini aktardı, zaten istemediği işlerden peş peşe çıkarıldığını, "ilgilenirsek seni ararız"ları ve bunu izleyen sessizlikleri anlattı. O konuşurken dikkatle gözledi diğerleri, bitirince de Lang'a ne karşılık vereceğini görmek istercesine kaçamak bakışlar attılar. Lang başını eğmiş parmaklarının arasındaki cigaraya bakıyordu, derin düşüncelere gömülmüştü. Sonra sordu: "Kaç yaşındaydın sen? Buralara alıştın mı? Gece evden çıkabiliyor musun?"

Minh soruları yanıtladı; yirmi, evet, evet. Lang yeniden cigaraya baktı. Dudaklarına götürdü, uzun bir fırt çekti; çevresindeki koku ve duman yoğunlaştı.

"Sana bir iş bağlayabilirim belki," dedi cigarayı Minh'e geri uzatırken.

17

1984 – Gezgin Ruhlar Operasyonu: II. Bölüm – Boston, ABD

Çavuş Jackson şeref kıtasından beş muhafızın yardımıyla Çavuş Miller'ın tabutunu saran bayrağı kaldırdı, özenle katlamaya girişti; on üç kez, yıldızlar yukarı bakacak şekilde katladı.

Her ikisi de görev sürelerinin sonlarına doğru, Saygon'un düşmesinden iki ay önce terfi etmişlerdi. Amerika'ya aynı uçakla dönmüş, herkes kendi yoluna gitmeden önce iki kardeş gibi kucaklaşmışlardı. Ama savaşta, göğüs göğse çarpışmada kan dökme, katletme tecrübesini yaşadıktan sonra insana her şey yavan geliyordu; salaş barlardaki boş gevezelikler ve şişeler o kesif cangılla, kulakları sağır eden kurşun yağmuruyla, kucağında kan kaybından ölen yoldaşlarınla fazla keskin bir tezattı. Zamanla birbirlerinden kopmuş, iki yılda bir buluşup birer bira eşliğinde eski günleri anar olmuşlardı. O ergen, sivilceli ciltlerinin yerini yavaş yavaş kırışıklar almıştı. Son görüşmelerinde ikisi de saçlarının biraz seyrelip kırlaştığını, göbeklerinin ve suratlarının azıcık tombullaştığını fark etmişlerdi.

Jackson bayrağı katlarken büyük özen gösterdi, ellerinin arasındaki yumuşak, pamuklu kumaşı parmak uçlarıyla sıvazladı, düzeltti. Miller koskoca savaştan sağ çıkmayı başardı, diye düşündü – kurşunlar, tüfekler, bombalamalar, hastalıklar,

sayısız yara. Ama işte, böylesine pespaye, saatte altmış kilometre hızla giden, ne hızlı ne de pervasızca sürülen bir nakliye kamyonetinden sağ çıkmayı başaramadı. İlk güneş ışınları ufukta yükselmeye başlamışken, karısının ve çocuklarının uyuduğu eve birkaç metre kalmışken devrilen kamyonet onu öldürdü. Resmi açıklamayı çürüten dedikodular Jackson'ın da kulağına gelmişti elbette. Dostunun cesedinde bulunan alkol ve Xanax düzeyine, ayık, aklı başında ve temkinli bir sürücü olup olmadığına dair söylentiler. Komşuların Miller'ın geceleri attığı çığlıklardan, yatak odasının ışığının gün doğana dek bir kapanıp bir açılmasından, çöp kutusundan taşan boş viski şişelerinden söz ettiğini duymuştu.

Bayrak, beyaz yıldızlarla dolu mavi, küçük küçük bir üçgene dönüşünce, Jackson onu Miller'ın dul eşi Martha'ya uzattı, o da minnetle aldı. "Teşekkür ederim," dedi kadın. "Senden hep sevgiyle söz ederdi. Cangılda birlikte devriye gezdiğiniz günlerden." Jackson'a pürdikkat bakan küçük oğlunun elini tuttu. Jackson başını okşamak ve el sıkışmak üzere oğlanın önüne diz çöktü. Gözünün ucuyla tekerlekli sandalyede oturan yaşlı bir adam gördü, göğsünde bir gümbürtü hissetti. Dikkatini adama yöneltti, her ikisinin de yüzünde tanıma emareleri belirdi.

Evdeki cenaze töreninde, Teğmen Smith ona Saygon'un düşüşünden kısa bir süre önce belkemiğine gömülen kurşunun bacaklarını felç ettiğini anlattı. "Kahrolası," dedi. "Bir santim yana gelseydi genç adamlar gibi ayaktaydım hâlâ."

Arada olup bitenlere değindikten, eşleri, çocukları ve savaştan sonraki yaşamlarıyla ilgili kısa hikâyeler paylaştıktan sonra, birbirlerine söyleyecek fazla bir şeyleri olmadığını fark ettiler. Sohbetleri kendiliğinden sona erdi, her ikisi de bu sessizlikten istifade içkilerini bitirdi. Jackson boş kadehine, şıngırdayan buzlara baktı. Son yirmi yıldır aklında olan bir soru vardı; Miller'la barda sıkça, geç saatlere kadar tartıştıkları, son tahlilde hepsini aptalca buldukları farklı teoriler ürettikleri bir

konu. "En iyisi Teğmen Smith'e yazıp soralım," demişti Miller son görüşmelerinde. "Ne kaybederiz ki?" İskemlesinde geriye yaslanmış, sırıtmıştı, Jackson hatırlıyordu. Sonra, "Birer kadeh daha, dostum!" diye seslenmişti barmene.

"Teğmen Smith," diye başladı Jackson. Sesi titriyordu, o günlerdeki, yirmi bir yaşındaki haline dönmüştü, üstünden ödü kopan, yanlış bir şey yapmaktan ya da söylemekten ölesiye korkan Jackson'a. "Şu Gezgin Ruhlar Operasyonu neyin nesiydi?"

Bunun üzerine Teğmen Smith'in yüzünde yapmacık, zoraki bir sırıtış belirdi; oğlanlara yirmi yıl önce yönelttiği sırıtışın aynısı.

"Vietnam kültüründe bir gelenek vardır," dedi. "Ölülerini kendi topraklarına, usule uygun gömmen gerektiğine inanırlar. Gömülmezlerse, ruhları yeryüzünde amaçsızca gezinmeye mahkûm olur; birer hayalet olarak." Boş kadehinin dibine baktı, suratındaki sırıtış yavaş yavaş silindi, yerini hoşnutsuzluk aldı. "Askerleri ölüyordu. Her gün; ölü sayısı başa çıkamayacakları kadar çoktu. Bizimkiler gibi. Dolayısıyla defin âdetlerini yerine getiremiyorlardı. Bundan yararlanabileceğimizi düşündük. O sarı çıyanları, daha doğrusu *Viet Kongları* korkutmak istedik. Ölmüş yoldaşlarının sesine benzeyen kasetler çaldığımız takdirde dehşete kapılacak, en azından moralleri bozulacaktı."

Teğmen Smith uzun uzun iç geçirdi, Jackson onun artık yaşlı bir adam olduğunu fark etti, sırtı kamburlaşmış, anıları çok uzakta kalmıştı; şu an, geçen yılların kendisinin de üzerine abandığını hissedebiliyordu. Gençlik kibirleri uçup gitmişti, savaşa dair o siyah-beyaz imgelerin yerini boz bulanık bir grilik almıştı. Jackson bir süre sessiz kaldı, zihni oradan oraya sürüklenirken, bu bilgiyi sindirmeye çalıştı.

"Anlıyorum," dedi. "Böyle bir şey olduğunu tahmin etmiştim. Psikolojik bir taktik olduğunu yani."

Jackson salonda etrafına bakındı. Bu ortamda bir şey vardı, yoldaşları için düzenlenen cenaze töreninde ve anma toplantısında, operasyonun zalimliğini daha da çirkinleştiren bir şey.

Diğer matemciler Miller'ın oturma odasında, daha geçen hafta oturup içki içtiği, televizyon izlediği yerde dolanıp dururken, hiçbiri bu gerçekten paçayı sıyıramazdı. Katlanan bayrak, şeref kıtası ve ölenin onuruna açılan ateş. Ölülerini usule uygun gömmek, onların da inancı değil miydi? Jackson, ben o insanların anavatanında bir yabancıydım ve değerlerine küfreden bir operasyon düzenledim, diye düşündü. Onlarla, kendisininkilerden pek de uzak olmayan inançlarıyla alay etmişti.

Miller'ın portresinin bir köşedeki resim sephasında durduğu, dul eşinin ağlayışlarının arkadan duyulduğu ve çocuğunun şaşkın şaşkın gezdiği odada öylece dikilirken, Jackson çaldıkları kaseti bir kez daha düşündü. Evinden çok uzakta, yapayalnız, yeryüzünü amaçsız arşınlarken can verenlerin acı dolu çığlıkları, feryat figanları. Miller'ın içkisini, geceleri yaşadığı dehşeti düşündü, merak etti: Aynı anda hem canlı hem de hayalet olabilir misin; hem uyanık hem de gezgin bir ruh olabilir misin?

"Her yolu denedik, cidden," dedi Teğmen Smith. Tekerlekli sandalyesini çevirdi, kadehini doldurmak üzere bara gitti.

18

Şubat 1985 – Londra

Gece yarısı olmak üzereydi, Thanh yanında oturuyor, başını ellerinin arasına almış, lise bitirme sınavına hazırlanıyordu. Anh yatak odasından getirdiği battaniyeyi oğlanın omzuna doladı. Tren istasyonunun önünden aldığı gazetenin manşetini okudu: MADENCİ GREVİ SONA ERDİ.

Dışarıda, kar taneleri sokak lambalarının kızartısında seçilebiliyordu. Yukarıdan, Thanh'ın ders kitabına bir göz attı; üçgenler, daireler ve rakamlar. Oğlan "beni rahatsız edip durmasana" diyen gözlerle ona bakınca iskemlesine döndü, fincandaki dumanı tüten çayını yudumladı. Thanh sınıfın en iyisi değildi ama en kötüsü de değildi, notları orta karardı, matematik ve fizikten arada sırada en yüksek notu aldığı da oluyordu. "Belki gökbilimi seçerim," demişti Anh'a geçen hafta. Böyle yüksek emeller beslediğine utanmış gibiydi; erişemeyeceği kadar şaşaalı ve gülünç bir fanteziyi dile getirmişti sanki. "Kazancı iyi," dedi omzunu silkerek, "ama rekabet çok fazla." Anh onun irade gücüne saygı duyuyor, abisi gibi pes etmediği için onunla gururlanıyordu.

Kaleminin cızırtısını, ayağını hafif hafif yere vurduğunu duydu, keşke hayallerine ulaşmasına yardım edebilsem, diye düşündü. Ama bunu becerecek bilgiden yoksun olduğunu biliyordu; kardeşlerinin dünyaca ünlü bilim ya da işadamları olabileceğine

ilişkin o gizli, delice umudu da sönmeye yüz tutmuştu. Başarıya ulaşmalarının, para ya da saygınlık getirmekten çok, Anh'ın fedakârlıklarına değeceğini, yıllardır onlara bakmak için harcadığı emeğe bir anlam katacağını düşünüyordu; ağrıyan sırtı, delik deşik parmakları çok daha büyük bir hedefin küçük bedelleri olacaktı. Üçü de burada başarılı olamadığı takdirde, ailelerinin ölümü boşa gidecek, sonlarının önemli bir hükmü olmayacaktı.

Minh arkadaşlarıyla dışarıdaydı, Anh onu beklemek için uyanık kalmıştı ama zaten uyumakta da zorlanıyordu. Son birkaç yılda salt geceleri yaşayan bir yaratık olup çıkmıştı, karanlığın dinginliğinde huzur buluyordu. Artık iki kardeşinden de daha ufak tefekti, üzerinde Minh'in eski kazaklarından biri vardı, kol altları ve dirsekleri delikti. Kendini giderek daha da yararsız, hatta bir yük gibi hissediyor, hem zihnen hem de bedenen ait olduğu yere sığamadığı duygusuna kapılıyordu. Camdan dışarıya baktı, yağan kar ona Sopley'de kızak kaydıkları günü anımsattı. Minh'in endişesi, Thanh'ın, Evans'ların ve Sophie'nin sevecen yüreklendirmeleri. O günden sonra hiç kızakla kaymamışlardı. Kar her yıl gelip onları bulmuş, ondan aldıkları keyif her yıl daha da azalmış, getirdiği soğuk neşelendirici değil, zorlayıcı olmuştu.

Anh, Minh'in arkadaşlarını tanımıyor, neyle geçindiklerini bilmiyor, oğlan da bilgi vermeye yanaşmıyordu. Ama gecenin bir vakti eve dönünce Minh'in yaydığı kokuyu gayet iyi tanıyordu; budala değildi. Minh gündüzleri caddenin aşağısındaki Tesco'da yarı zamanlı çalışıyor, Anh'a başvurmasına gerek kalmadan geçinecek parayı kazanıyordu. Yatak üç gelişkin bedene küçük geliyordu, oğlan oturma odasındaki kanepede yatıyor, üçünün de mahremiyet gereksinimi artıyordu. Minh'in annesi değildi, yapabileceği fazla bir şey yoktu; annesinin yapacağı

gibi onun başının etini yiyemezdi. Böyle bir yetkesi yoktu, annesinin yerini almak, kendini bir sahtekâr gibi hissetmek istemiyordu. Bu yüzden birkaç yorumun ve sorunun dışında genellikle sessiz kalıyordu. Kendini ikna etmeye çalışıyordu: Artık birer yetişkin olan, onun sorumluluğu olmaktan çıkan kardeşlerinin yaşamını kontrol etmek ona düşmezdi, bundan böyle yakalarını bırakması gerekiyordu.

Thanh esnemeye başlamıştı, kapıdaki kilidin çıtırtısını ve kapının açıldığını duyan Anh düşüncelerinden sıyrıldı. Minh içeriye girdi, gözleri kırmızı ve bomboştu. Belki sağa sola yayılan düşüncelerinden ya da insanı canlandıran soğuktan, belki Thanh'ı böyle canla başla ders çalışırken görmekten ya da karnının acıkmış olmasından, Anh bu gece sessiz kalmak istemedi.

"Neredeydin?"

Minh yanıt vermedi, sessizce gidip buzdolabını açtı, rafları yukarıdan aşağıya süzdü.

"Süt kalmamış," dedi.

"Bu sabah almanı söylemiştim. Cidden yahu! Bütün hafta senden istediğim tek işti. Üstelik bir *markette* çalışıyorsun."

Oğlan bir özür mırıldandı, kendine bir bardak su doldurdu. Evyenin başında durup suyu içti, kardeşleri onu gözlüyordu; Anh burnundan soluyarak, Thanh gergin. Minh bardağı evyeye bıraktı, yandaki kâseden bir muz kaptı. Anh, Thanh'a gidip yatmasını söyledi, oğlan birkaç cılız itirazdan sonra kalemlerini, defterlerini alıp gitti. Anh doludizgin koşan düşüncelerini toplarken, bıraktı Minh muzundan bir ısırık alsın.

"Geceleri bu saatlere kadar dışarıda kalamazsın," diye başladı. "Tehlikeli. Ayrıca uyuşturucu kullanamazsın, Minh. Daha vatandaşlık almadık. Yakalanırsan ne olur, biliyor musun? Hepimize tekmeyi basarlar!"

Minh muzunu uzun uzun çiğnedi, sırtını buzdolabına yaslamış, omuzlarını düşürmüştü. Pencerenin dışında bir araba korna çalıp soğuğu ince duvarlardan içeri sızan gecenin sessizliğini bozdu.

"Bencilsin. Vietnam'a dönersek ne olacağının farkında mısın?" dedi kız. "Orada *hiçbir şeyimiz* yok. Thanh için bunu mu istiyorsun? Kendin için?"

Oğlanın sürüp giden umursamazlığı Anh'i daha da çok sinirlendiriyordu. Onu sarsmak, aklını başına getirmek, ondan şöyle ya da böyle bir tepki almak istiyordu. Ama Minh öylece durup baktı, aklından geçenleri tahmin etmek olanaksızdı; lokması bitince sakince şöyle dedi:

"Benimle Thanh'ı bu kadar dert edeceğine belki biraz da kendin için kaygılanmalısın."

Anh bunları duymayı beklemiyordu, oğlanın ne demek istediğini de anlamamıştı. Kendisi için kaygılanmasına gerek yoktu ki. Bir işi, arkadaşları vardı, arada bir randevuya bile çıkıyor, dört dörtlük bir yaşam sürüyordu. Öte yandan, zihninin gerisinde bir yerde Londra'ya varınca fısıldamaya başlayan o kısık sesi de yadsıyamazdı; Minh'in sözlerini duyunca telaşlanan, yeterince çaba harcamadığını, yeterli olamadığını söyleyen o ses.

"Ömür boyu o fabrikada mı çalışacaksın?" diye sürdürdü oğlan sözünü. "Annemle babamın sana bunu layık gördüğüne mi inanıyorsun yani?"

"Karnını doyuracak, üstünü başını alacak parayı kazandığım sürece orada çalışmamı hiç dert etmedin," dedi kardeşinin saldırgan ses tonundan canı yanan Anh.

"Thanh'la bana habire daha çok çaba harcamamızı söylüyorsun da önce kendine bir bak," dedi Minh kızın terslemesini duymazdan gelerek. "Hayatına bir yön vermek için kılını bile kıpırdatmadın. Ta Hong Kong'da yaptığın şeyi, aynı boktan işi sürdürüp duruyorsun."

Daha önce söylediği hiçbir şey Anh'ın içine böylesine işlememişti. Minh'in doğru söylediğinin, kızın kendisinden uzun zamandır saklamaya çalıştığı şeyi dillendirdiğinin farkındaydı. Fabrikada çalışmak ona ne doygunluk sağlıyordu ne de mutluluk; hayatı için bundan fazlasını yapabilirdi, fabrika

onun seçimiydi, yazgısı değil. Bianh bile kendi işini kurmuştu, Dalston'da çocuk tişörtü yapan küçük atölyesinde kendi elemanlarını çalıştırıyordu. Anh Mülteci Konseyi'nin başka bir iş bulmasına hatta eğitimini sürdürmesine yardım edeceğini biliyordu. Sophie Sopley'de bunu defalarca söylemişti. Ama fabrikada güvendeydi, Vietnamca konuşabiliyor, o yüksek, kirli çatının altına saklanabiliyordu; birkaç saatliğine hâlâ Vietnam'daymış gibi yapabiliyordu. Gerçek dünyadaki bir işe başvurmak, sınavlara hazırlanmak ve başarısızlıkla yüzleşmek istemiyordu. Reddedilmenin acısını tatmak istemiyordu – hem kendi vatanı hem de ABD tarafından reddedilmişti zaten. Tek istediği kabul görmekti ve fabrika onu kabul etmişti.

"Sen de benim kadar büyük bir hayal kırıklığısın."

Bu son darbeyle Anh'ın girdiği ilk şok hafifledi, oğlanın bunu söyleme cüreti tepesini attırdı, onu çileden çıkardı. Tam yedi yıldır Minh ve Thanh'ı sırtında taşımış, onlara bakmış, doyurup yıkamıştı. Gözyaşlarını kurutmak, okulda cesaretlendirmek, arkadaş edinmeye ve uyum sağlamaya zorlamak hep ona düşmüştü. Onlara örnek olmak, koruyup kollamak için kendi ihtiyaçlarını en sona koymuştu ve Minh şimdi tüm bunları birer pislikmiş gibi onun suratına çarpıyordu. Ellerinin arasındaki fincan titredi, vücudu gerildi, içi hınçla doldu.

"Her şeyimi verdim size. Bunu ben istemedim. Sizi taşımak zorunda olmasaydım çok daha fazlasını başarırdım. Hayatımın yedi yılını mahvettiniz."

Bu sözler ağzından çıkar çıkmaz pişman oldu, gözlerinin dolduğunu hissetti. Oğlanın bomboş gözlerine rağmen, söylediklerinin onu yaraladığını anlayabiliyordu, elindeki yarısı yenmiş muzu sıkmaktaydı. Anh çay fincanını sıkıca kavradı, ayağa fırladı. İskemlenin gıcırtısı odanın sessizliğinde yankılandı, gazete yere düştü. Kardeşinin yanından bir hışım, yüzüne bile bakmadan geçip yatak odasına girdi, kapıyı arkasından çekti.

Amerikalı felsefeci Martha Nussbaum "Emotions as Judgments of Value" [Değer Yargısı Vasfıyla Duygular] adlı denemesinde, yas tutma sürecinin ve yönteminin kültürden kültüre değiştiğini açıklar. Caroline Adaları'nın sakinleri İfaluklar ölülerinin ardından yüksek sesle ağlamayanların sonradan hastalandığına inanırlar. Bir gece önce ölünün başı beklenirken ve cenaze töreni sırasında, İfaluklar, hüngür hüngür ağlar: "Yakılan ağıtlara alçak iniltilerle eşlik edenler de vardır, salya sümük, feryat figan ağlayanlar da." Tayfın öteki ucundaysa üzüntünün sağlığa zararlı olduğuna inanan Bali kültürü var. Balililer kederde boğulmak yerine sevdiklerinin ölümünü hızla geride bırakmayı, neşeli davranarak, yolculuk ederek ya da gezmeye giderek kendilerini oyalamayı yeğlerler.

Anglosaksonlarda ve soğukkanlılığını korumayı dayatan, Hıristiyanlık etkisindeki diğer kültürlerde, birinin ölümü genellikle bu ölümden etkilenmeyenlerin yatıştırıcı, muğlak güvenceleriyle karşılanır: "O şimdi daha iyi bir yerde", "Artık onlarla [kaybettiği sevdikleriyle] bir arada", "Ölüm yalnızca bir başlangıçtır". Hâlâ alımlı, çekici bir gizemle örtülü 'Öte' dünyayı ima eden cümleler. "Ölümden sonraki yaşama kesinlikle inanan kişiler, sevdiklerinin ölümüne

üzülse bile onların yas tutma biçimi genellikle farklıdır çünkü bir umut içerir," diyor Nussbaum.

Endonezya'nın Güney Sulawesi bölgesinde, Toraja halkı evde onlarla birlikte yaşayabilsin diye sevdiklerinin ölüsünü gömmez; bazen, aradan yıllar geçse de. Cesede, derinin altına evde ağır bir koku bırakan formalin zerk edilir. Cesetler ara ara yıkanır, bakımı yapılır, yiyecek ve sigara verilir, çocuklar gün boyu onlarla oynayıp gevezelik eder. Nihayet, aylar ya da bazen yıllar sonra, aile yeterli parayı biriktirince gösterişli bir tören düzenlenir. Akrabalar dünyanın dört bir yanından kalkıp cenazeye gelir, sığır ve domuz kurban edilir, ölü aile türbesine gömülür, yanına da öteki yaşamında ihtiyaç duyacağı eşyalarla para bırakılır. Birkaç yılda bir ceset çıkarılır, üstü başı düzeltilir, fotoğrafı çekilir, karnı doyurulur, temizlenir, ta ki kutlama bitene ve yeniden istirahatgâhına dönene dek.

Bütün çocukluğum boyunca, Vietnamlı akrabalarımın cenaze törenlerine katıldım. Vietnam, komünist devletlerde yaygın olduğu üzere resmen ateist bir ülke. Belki bunun sonucunda cenaze törenleri de öyle abartılı etkinliklere dönüşmüyor. Tören mezarlıkta, genellikle bir rahibin önderliğinde yapılır. Uzun, ciddi konuşmalar, cenaze konvoyu, tabut taşıyıcılar yoktur. Cenazeye katılanlar siyah ya da koyu gri giyer, ama giyim kuşam konusunda başka bir kısıtlama yoktur, rahatlığı resmiyete yeğleyenlere karışılmaz. Bà'nın cenazesinde, törenin yapıldığı odada vedalaşmak için üstü açık tabutun yanına gittiğimi hatırlıyorum. Annem elimi tutuyor, ağlıyordu, erkek kardeşleri de ellerini onun omzuna koymuşlardı. Konuklar Bà'nın huzurlu yüzünün, tabutunun ve güzelim beyaz elbisesinin fotoğrafını çektiler. Torunu Duc, Bà'nın karnına usulca bir bıçak koydu. Kafamdaki soru işaretini sezen babam, "Ruhunu kötü ruhlardan koruması için," diye fısıldadı kulağıma. Duc ninesinin alnına bir iyi geceler öpücüğü kondurdu, hep birlikte mezarlığa yollandık. Bà toprağa verilir, insanlar

iPhone'ları ve Android'leriyle fotoğraf çekerken, gözüme konuklardan biri çarptı (kim olduğunu bilmiyordum); kapüşonlu, siyah bir mont giymişti, üzerinde *Noel Gecesi Kâbusu* adlı müzikal animasyonun başkarakteri Jack Skellington -namıdiğer Cadılar Kenti'nin Balkabağı Kralı- vardı; o kocaman, şapşal kafatası ve ölüm simgesi mezarlıkta gururla sergilenmekteydi.

Yirmi bir yaşındayken katıldığım ilk Hıristiyan cenazesi, en iyi arkadaşımın annesinindi. Siyah, balıkçı yaka bir kazakla koyu gri kot pantolon giydim, saçımı dağınık bir topuz yaptım. Şık, siyah bir ayakkabım yoktu, ben de idare edeceğini, zaten renklerin de uyduğunu düşünüp siyah tenis ayakkabılarımı giydim. Kiliseye varınca tüm kadınların şık, siyah elbiseler giymiş, boyunlarına ve kulaklarına inci takmış olduğunu gördüm; ayaklarında zarif, siyah topuklular. Erkekler siyah ya da gri takım elbiseli, kol düğmeliydi, ön tarafta siyah bir Cadillac bekliyor, kiliseyi birbirinden güzel çiçekler süslüyordu. Ben sahneyi özümser, konuklar da bana şaşkın bakışlar atarken, içimi derin bir utanç dalgası kapladı. Kılığım kesinlikle ortama uygun değildi, buysa böyle bir cenaze töreninde hürmetsizlik demekti; yıllar önce beni hayretler içinde bırakan şu Jack Skellington'lı konuktan hiçbir farkım yoktu.

Daha sonra, cenaze yemeğinde arkadaşımdan özür dileyip utancımı dile getirdim.

"Cenazelerde bu kadar *şık giyindiğinizden* haberim yoktu," dedim beyaz şarabımdan iri bir yudum alırken.

Güldü, önemli olmadığını, kendi usulüme uymamdan hoşlandığını söyledi - Vietnam usulüne.

Yas tutma biçimimi kültürümün biçimlendirdiğini bilmiyordum; üzüntümü dışavurma tarzımın yakışıksız kaçabileceğini bilmiyordum.

19

Kasım 1985 – Londra

"Buna ne dersin?" diye sordu Anh, Bianh'a. İpeğe benzer kumaştan, kül rengi bluzu önüne tuttu; boyun kısmı irice bir fiyonk şeklinde bağlanabiliyordu.

"Rengi iç karartıyor," dedi Bianh. "Mavi gömleği daha çok beğendim. Daha profesyonel bir havası var."

Anh arkadaşının sözünü dinledi, aralarında modadan daha iyi anlayan Bianh olduğu için hiç itiraz etmedi ve gri bluzu askıya geri astı. C&A mağazasının kasasına yollandılar, Anh önden düğmeli, mavi gömlekle siyah, dar bir eteği kasadaki kadına uzattı. "İki yıldır üstüme başıma hiçbir şey almadım," dedi Bianh'a kimse duymasın diye alçak sesle. "Genellikle Minh'in eskilerini giyiyorum." Bianh'la ayakkabı numaraları aynıydı, arkadaşı alçak topuklu, bej rengi ayakkabılarını ona ödünç verecekti: Anh kıyafete yeterince para harcamıştı zaten.

Lewisham Caddesi'ni boydan boya geçip Catford'a döndüler. Vitrinler Noel için süslenmeye başlanmıştı; yanıp sönen ışıklar, Noel ağaçları, kardan adamlar ve Noel Baba'lar, yürüşlerine bayram havası kattı. "Ne kadar kalabalık," dedi Bianh. "Millet Noel alışverişine başlamış bile."

Konuşa konuşa yürürlerken, Anh'ın zihnindeki gerginlik gevşedi, pazartesi onu bekleyen iş görüşmesini bir süreliğine

unuttu. Geçen kış Minh'le yaptığı kavgadan sonra, yavaş yavaş seçeneklerini değerlendirmeye ve rutubetli, soğuk bir ardiyede bluz dikmekten başka neler yapabileceğini tartmaya başlamıştı. İşin doğrusu, yeni bir meslek arayışına tamamen kendi arzusuyla girmiş değildi. Londra'da kadın dikişçilere duyulan gereksinim yavaşça ama kesinkes azalmaktaydı. Giderek daha çok şirket üretim faaliyetlerini yurtdışına kaydırmaktaydı; Hindistan, Çin hatta Vietnam'a. Sainsbury'nin önünden geçerlerken, "Ne kadar ironik, değil mi?" dedi Bianh'a. "Vietnam'da kalsaydık, muhtemelen şu an işe alınmıştım." Meslektaşları hızla eksiliyor, ardiye her gün biraz daha sessizleşiyordu. İlk işten çıkarılanlar en düşük verimlilerdi, Anh sıra kendisine gelmeden eyleme geçmeye karar vermişti.

Yazdan beri hemen hemen her boş vaktinde Mülteci Konseyi'nin oluşturduğu istihdam eğitim programına katılmıştı. Ayda bir kez Stratford'daki merkeze gidiyor, bu ona her seferinde Kai Tak ve Sopley'deki yönetici ofisine gidişini, oradan ya yıkıcı ya da harika bir haberle çıkışını anımsatıyordu. Merkezde uzun ve dağınık sakalları olan kel kafalı, kibar danışmanı Julian'la kariyer istişareleri yapıyordu.

"Talimat alma konusunda iyiyimdir. Ayrıca düzenli, tertipli çalışırım," dedi adama ilk görüşmelerinde. "Okulda matematiğim iyiydi ama epeydir alıştırma yapmadım," diye ekledi duraksayarak, mahcup bir ifadeyle.

"Çok iyi," dedi Julian. "Birine matematik öğretmek, talimatlara uymayı ve düzenli çalışmayı öğretmekten daha kolaydır." İskemlesinde geriye yaslandı, gülümsedi. Kıza Aziz Paul Katedrali'nin yakınındaki bir muhasebe şirketinde sekreterlik için iş görüşmesi ayarlayan da oydu. Anh'ın babasıyla aynı yaşlardaydı, kız merak etti: Hâlâ hayatta olsaydı babasıyla da bu tür konuşmalar yapar mıydı; artık bir yetişkin olan kızına nasıl bir baba olurdu? "Eksik becerilerini sana kazandırıveririz," diye gülümsedi Julian.

Her akşam yemek masasında harıl harıl sınavlara hazırlanan, gözlerini önünden ayırmayan, göz altlarındaki morluklar derinleşen Thanh'ın yanına oturup ders çalışıyordu; Minh ya dışarıda ya da uyuyor olurdu. Anh'ın ev ödevleri, iş dünyasında işine yarayacak matematik ve İngilizceydi. Havadan sudan konuşmak yerine, "mal varlığı", "gayrisafi kâr", "gelir beyanı" gibi sözcükler öğreniyordu; kendini inanılmayacak kadar ciddi, müstakbel bir işkadını gibi hissetmesini sağlayan, zengin bir söz dağarcığı. Bazen Thanh ona yardım ederdi. Anh çekingen bir fısıltıyla, "*Ty' lê' bách phân* nasıl deniyor?" diye sorardı. Oğlan başını ders kitabından kaldırmadan, "*Yüzde, kâr hissesi*," diye yanıtlardı.

Her on beş günde bir, hafta sonları Mülteci Konseyi'nde dersi vardı, faks makinesi kullanmayı, muhasebe defteri tutmayı, telefonu usulüne uygun yanıtlamayı öğreniyor, sesinin daha İngiliz, daha düzgün çıkmasına çalışıyordu. Evden bu kadar sık uzak kalmasını kardeşlerinin dert etmediğini biliyordu. Başta, bir başlarına idare edemeyeceklerinden ya da onları Bà'ya ilk bıraktığında olduğu gibi, ablalarının onları terk ettiğini düşüneceklerinden korkmuştu. "Bana ulaşmanız gerekirse, sizde Konsey'in numarası var, tamam mı?" dedi onlara defalarca. "Budalaca bir şey yapmayın lütfen." Ama zamanla kendi başlarının çaresine bakacak kadar büyüdüklerini, soluklanma molasından hoşlandıklarını fark etti – bu kendisinin de hoşuna gidiyordu. Eve döndüğünde sofra hazırlanmış, yemek ısıtılmış olurdu, genellikle dünden kalanlardı, olsun, eve dönüp tabağında bir başkasının ısıttığı yemeği bulmak bir lüks, âdeta bir nimetti. "Ders nasıldı?" diye sorardı Minh. Kızın şimdi onun değil de kendi kariyerine odaklanmasıyla rahat bir soluk aldığı, bu nazik soruların onun dikkatini başka yöne çevirme amacı güttüğü Anh'ın gözünden kaçmadı. Sene başındaki kavganın yaralarını henüz sarmamışlardı, aralarındaki uçurum bakiydi,

karşılıklı sergiledikleri bu içten, cana yakın tavır başka kavgalardan, başka yaralardan kaçınmak için bir roldü.

"Gayet iyi," diye karşılık verir, kardeşine o gün öğrendiklerini aktarırdı.

Haftada iki akşam da Streatham'deki Harris Akademisi'nde dersi vardı. Orada, yeniden okula dönmüş gibi hissettiren küçük, tahta sıraya otururdu. Ama sırada kalem defter yerine mağrur bir daktilo duruyordu, bir saatini öteki yirmi kadınla birlikte daktilo yazarak geçirir, çıkan çıtırtı bütün gece kulaklarında çınlardı. Dikişte olduğu gibi, başta yavaşlığı onu endişelendirdi. İşaretparmakları havada, her tuşu uzun uzun, saniyelerce arıyor, sınıf arkadaşlarının ritmine ayak uyduramıyordu. Önlerine daktiloya çekmeleri gereken bir metin konurdu, bazen bir romandan alıntı, bazen bir aletin kullanım kılavuzu; sık sık metnin tamamını anlamakta zorlanırdı. Öğretmen Bayan Wools sert bir ifadeyle sıraların arasında gezinir, öğrencilerin yüzlerine değil, parmaklarına bakar, tek kelime etmeden parmaklarının duruşunu düzeltirdi. Yaz sonunda Anh sınıf arkadaşlarının hızına yetişti, tuşlarının tıkırtısı onlarınkine karıştı; parmaklarına artık sürekli kramp girip durmuyordu. Birkaç kez Bayan Wools'un başını onun temposunu onaylayarak salladığını, kırmızı rujunun gerisine gizlenen, hafif tebessümünü gördü.

Anh bej topukluları almak üzere Bianh'ın Hackney'deki, eski konfeksiyon fabrikasından iki kadınla paylaştığı dairesine gitti, onun beceriksiz, sarsak adımlarına kahkahayla gülen Bianh'ın karşısında alıştırma yaptı. "Başını kaldır!" dedi Bianh. "Anında

sarkıtıyorsun yahu." Kucaklaşarak vedalaştılar, Bianh iş görüşmesinde şans diledi. "Harika olacaksın," dedi. "Seni işe almamaları için deli olmaları lazım." Anh tek başına, yürüyerek eve döndü, soğuktan ya da gerginlikten, belki ikisinden birden titriyordu, paltosuna sıkı sıkı sarındı.

Hava kararmıştı, barlar doluyor, Catford sokaklarından bira akıyordu. Noel çamı satan bir satıcının önünden geçerken ani bir hevesle bir tane aldı; en ucuzu, en küçüğüydü ama yine de bir Noel ağacıydı. Dikenleri tenine batsa da eve kadar taşıdı, tökezleyerek merdivenleri çıktı. 3B numaralı daireye girerken, kardeşlerinin ağzı açık kaldı. "Gerçek mi bu?" diye sordu Thanh ağacı onun kucağından alırken. Çamın kokusu daireye yayıldı, uzun bir tartışmanın ardından ağacı pencerenin önüne, yemek masasının soluna koymaya karar verdiler. Minh'le Thanh yakındaki Selamet Ordusu dükkânına gittiler, çeşit çeşit süsle döndüler; akşamı ağacı toplarla, yıldızlarla, yanıp sönen ışıklar ve simli gelin telleriyle süsleyerek geçirdiler.

Dao

Anh giderek anneme benziyor; onunki gibi düz bir burnu ve dalgalı saçları var. Thanh'la Minh gerçek birer yetişkin artık; hangisine daha çok benzerdim acaba; benim boyum da babamı geçer miydi, Thanh gibi benim suratımı da sivilce basar mıydı?

Merak ediyorum, nasıl bir öğrenci olurdum.
Duc gibi ciddi ve çalışkan mı

yoksa Thanh gibi komik ve geveze mi?

Belki de Minh gibi okulu bırakıverirdim.

Bir arı misali oradan oraya dolanıp duruyor,
en sevdiğim oyunu oynuyorum:

Başkalarının yaşamına dalıvermek.

Kendimin de artık

gerçek bir Londralı olduğunu,

kendimin de hâlâ yaşadığını hayal etmek.

Ama bazen, bunun bir sonu olmadığını fark edince
bunalıyor, kahroluyorum.

Yalnızca bir hayalet, hayali bir ailenin hayali bir üyesi olarak

var olduğumu anlayınca.

Annem bu oyuna son vermemi, onun yerine gidip Mai ve Van'la oynamamı söylüyor. Anh, Thanh ve Minh'i rahat bırakmalıymışız, artık büyüdüklerine göre onları bu kadar dert etmeyi kesmeliymişiz.

O bunları söyleyince öfkelendim, suratımı astım ve bundan böyle bir başıma gezinmeye karar verdim.

Mercan Denizi'nin en kuytu, en derin
köşesinde yüzmeye gittim

etrafımda oynaşan balinalarla
ve denizanalarıyla,
deniz yıldızları ve yunuslarla birlikte.

Bu, nasıl ailece son nefesimizi verdiğimiz
aynı deniz olabilir, diye düşündüm.

İşte o zaman, çekip gitmek istedim.

Böylece boşluğa döndüm, annemle babamın, Mai, Van ve Hoang'ın yanına. Kucaklaştık, bir an tenlerini tenimde hissettiğime yemin edebilirim; annemin parfümü burun deliklerimden içeriye sızdı, Van'ın saçı hafifçe cildimi daladı.

Bir an, sağ olduğuma yemin edebilirdim.

20

Mart 1987 – Londra

Kiraz çiçekleri Londra'nın sokaklarına ve parklarına yapacakları muhteşem girişe hazırlanıyordu; sahne gerisinde perdenin açılmasını bekleyen dansçılar gibi. Kuşlar cıvıldıyor, kanat çırpıyordu; tahtalı güvercinler, serçeler, kızılgerdanlar, saksağanlar. Anh Buckingham Sarayı'nı hiç görmediğini söyleyince Tom bu yürüyüşü önermişti. "Green Park İstasyonu'nda buluşup parkın içinden geçerek kapılara ulaşırız," diye açıklamıştı bir akşam önce telefonda. "Muhafız değişimini de görebiliriz."

Tom'la ocak ayında, çalıştığı muhasebe firmasında tanışmıştı. Konfeksiyon fabrikasından ayrılalı bir yıl geçmişti, arkadaşlarını, onlarla anadilinde konuşmayı özlüyordu, Kingsland Yolu'ndaki Çin lokantasında çalışan oğlanları da öyle. Yeni ofisi Cannon Caddesi'nin az ilerisindeki yüksek, beyaz binanın beşinci katındaydı. Gözü kör edecek beyazlıkta ışıkları, aşırı alçak bir tavanı, sigara dumanı ve bayat kahve kokan küçük bir odaya tıkıştırılmış küçük masaları vardı. Günlerine daktilo ve faksların, fotokopi makinelerinin kesintisiz uğultusu ve sürekli çalan telefon zilleri eşlik ediyordu. Ama en azından emekliliği, sabit çalışma saatleri ve daha yüksek maaşıyla düzgün bir işti; odanın karşı ucunda oturan Hintli muhasebeci sayılmazsa kattaki tek Asyalı Anh'dı.

Tom denetmen sıfatıyla, saçlarıyla gözlerine uygun koyu renk takım elbisesi, evrak çantası ve o sıkışık, faal odada aykırı duran ince uzun bedeniyle çıkagelince tüm gözler ona döndü, sonra da Anh'a. Meslektaşlarının, ikisinin arasında mekik dokuyan gözleri, "Al, bir tane daha!" der gibiydi. Oysa Anh onun Vietnamlı olmadığını anlamıştı, cildi kızınkinden daha solgundu. Patron Tom'u kendi odasına aldı, on dakika sonra çıkıp Anh'ı çağırdı. Onları tanıştırdı, göz kırparak, "Anh sana ofisi gezdirir," dedi. "Sonra da belki öğle yemeğine çıkarsınız." Anh'la Tom onun karşısında oturdular, bakışlarını dizlerine diktiler, göz göze gelmediler.

Sonraki birkaç gün Anh, Tom'a Aziz Paul'ü gösterdi, kafeteryaya ve yolun aşağısındaki sandviç dükkânına öğle yemeğine götürdü. Adamın Hong Kong kökenli olduğunu ama Londra'da doğduğunu öğrendi. Anne babası İngilizliğini pekiştirmek için ona bir İngiliz adı koymuştu; kendini her tanıtışında aidiyeti bir kez daha doğrulanıyordu. Babası Guy's Hastanesi'nde doktordu, aile onun babasının izinden gideceğini ummuştu ama Tom bilime ilgi duymuyordu. "Kan görmeye dayanamıyorum," dedi yüzünü buruşturarak. "İçim kalkıyor." Ama matematiği iyiydi, mali denetmenliğin iyi para kazandırdığını, istikrarsız bir ekonomide istikrarlı bir iş olanağı sunduğunu duymuş ve fazlaca düşünmeden mesleğe adım atmıştı.

Ofisteki herkes bir anda çöpçatan kesildi; birlikte kotarabilecekleri işler buluyor, Anh'tan Tom'a yazıcının nasıl çalıştığını göstermesini ya da en yakın postanenin yerini tarif etmesini istiyorlardı. Kız niyetlerinin iyi olduğunu biliyordu ama burunlarını sokmalarından bunalmış, meslektaşlarının böyle her ikisi de Asyalı olduğu için illa sevgili olmak zorundalarmış sonucuna varması, hayal gücünden yoksunluklarını böyle apaçık sergilemeleri keyfini kaçırmıştı. İşin aslı, bu amansız müdahaleleri olmasaydı, Tom'la flört etmeye çok daha önce başlarlardı, emindi. Oysa Tom kıza Londra'da bildiği en iyi Vietnam lokantasını, ancak şirketteki son gününde, denetleme görevini tamamladıktan

sonra sorabildi. Anh, "Peckham'deki Cây Xoài," diye yanıtlayınca da, "Gelecek cumartesi beraber gidelim mi?" dedi.

O gün kız 3B numaralı daireye yüzünde güller açarak döndü. Erkek kardeşleri onda bir tuhaflık, pek karşılaşmadıkları bir yeğnilik olduğunu anında fark ettiler. "Neye sırıtıyorsun öyle?" diye sordu Minh. Artık yirmi iki yaşındaydı, yolun aşağısındaki Tesco'da tam zamanlı çalışıyordu. Yıllar içinde dostlarından biraz uzaklaşmıştı ama hâlâ sıklıkla eve geç geliyordu; Tanrı-bilir-ne kokarak, Tanrı-bilir-nerelerden; Anh onun yaşamının gizli tuttuğu bu kısmını kurcalamaktan vazgeçmişti.

Thanh geçenlerde bir kızla görüşmeye başlamıştı; kız Vung Tham'dan pek de uzak olmayan bir köyde büyümüştü. An Viet Vakfı'nın bir sosyal etkinliğinde tanışmış, köylerinin anıları, özlemler onları bir anda yakınlaştırmıştı; sıcağı hatta şiddetli yağmurları bile, çeltik tarlalarında yukarıya bakıp tüm yıldızların, gezegenlerin seçildiği, hava kirliliğinden muaf, ışıl ışıl gökyüzünü görmeyi nasıl da özlemişlerdi. "*Ruhlarımız* bir anda bağlanıverdi sanki," dedi oğlan o akşam ablasına; Anh kendini tutamadı, bu basmakalıp benzetmeye, kardeşinin böyle abayı yakıp aşırı heyecanlanmasına, burnundan alaylı bir horultu saldı.

Şimdi ödeşme sırası oğlandaydı: "Evet, Anh," dedi işin içinde bir erkek olduğunu sezip alayla kıkırdayarak. "*Sen* neden bu kadar mutlusun bakalım?"

İki ay sonra Anh'la Tom Londra'nın merkezinde, Kraliçe'nin birkaç metre uzağında ağır ağır gezinmekteydiler. Anh ona ofisteki son değişiklikleri, patronun saçma sapan kravatlarını, masayı paylaştığı yeni kızın öğlenleri çalışırken yediği ve içeriyi bütün öğleden sonra kokutan sıcak yemekleri anlatıyordu. Son birkaç yılda fazla randevuya çıkmamış, onun yerine kardeşlerine ve mesleğine odaklanmıştı ama hoşbeş etmenin

artık yetmeyeceği bir noktaya ulaştıklarını, daha fazla açılma vaktinin geldiğini anlayacak kadar da sosyalleşmiş bir kızdı. Bu noktada, bu açılma faslında her zaman zorlanırdı çünkü içindeki pusuya yatmış, görünmez gölgelerin bazılarını dışavurmak anlamına geliyordu. Tom'a ailesini anlatmıştı, Kai Tak'ı ve Sopley'yi de fakat yalnızca laf arasında, üstünkörü; çok uzun zaman önce olup bitmiş, artık pek düşünmediği olaylarmış gibi. Adamın ondan daha fazlasını beklediğinin, içeriye uzanıp gerçeği keşfetmek, bulmacanın eksik parçalarını bulmak istediğinin farkındaydı; son iki aydır Anh'ın azar azar açıkladığı parçaların tamamını.

"Yedi yıldır Londra'da olduğun halde nasıl da Buckingham Sarayı'nı görmeye gitmezsin?" diye sordu Tom kızın anlattığı ofis hikâyelerini keserek. Anh bu soruya ne yanıt vereceğini, onun Londra'sı ile kendi Londra'sının aynı olmadığını, kendisinin burada devletin ve vatandaşların istemeye istemeye kabullendiği bir misafir olduğunu nasıl açıklayacağını bilemedi. Anh, Green Park'a ya da Buckingham Sarayı'na ait değildi. Ona göre, buradaki varlığına göz yumulması için yanında Tom gibi birinin, geçerli bir vizenin, pasaportunda bir damganın bulunması gerekiyordu. Böylece, "Zaman uçup gidiyor işte," dedi. "Hep görmek istedik ama bir türlü vakit bulamadık." Sessizce birkaç adım attılar, adamın bakışlarını üzerinde hissediyor, verdiği karşılıktan tatmin olmadığını biliyordu.

"Hong Kong'dayken İngilizce öğretmenimiz İngiltere'ye yerleşince mutlaka Buckingham Sarayı'nı görmemizi söylemişti. Ancak bize, buraya gerçek anlamda hâlâ yerleşememişiz gibi geliyor sanırım." Anh'ın niyeti muğlaktı; kendi düşüncelerinden ne kadarını paylaşmak ne kadarını saklamak istediğinden emin değildi. İngilizcesi artık akıcıydı ama zihniyle sözcükleri arasında hâlâ bir boşluk hissediyordu; çeviri köprüsü yıkıktı sanki.

"Ne demek istiyorsun?" Adamın ses tonu sert değil, ilgiliydi, gerçekten merak ettiği belliydi.

Anh yanıtlamakta acele etmedi, başparmaklarıyla oynadı, dudağını ısırdı. Minh'i, ailenin en büyük oğlunu, ailece oğlanın sırtına yükledikleri, uçup giden onca umudu düşündü. Lise bitirme sınavını geçen ama notları burs kazanmasını sağlayacak kadar yüksek olmadığından üniversiteye başvurmayan Thanh'ı düşündü. Onun yerine, Anh'ın işyerine yakın bir sigorta şirketinin posta servisinde çalışmaya başlamıştı. İlk iş gününde metroya birlikte binmişler, oğlan kenardaki madeni çubuğu tutarken hiç konuşmamıştı; yoğun sabah koşuşturmasını ilk tadışıydı. "En azından hemen para kazanmaya başlayacağım," demişti bir gün önce, tabağındaki brokoliyi çevirip durduğu akşam yemeğinde. "Belki de en iyisi bu. Astronomide ilerleyebileceğimi düşünmem aptalcaydı." Hüsrana uğramış, yenilmişti; faydacılığın ve tavizlerin belirlediği bir yaşamı öğrenen kardeşinin masumiyetinin ve saflığının yitip gittiğini görmek Anh'ın içini acıttı.

"Buradaki arzularımıza ya da ailemizin bizim için hedeflediği şeylere ulaşamadığımızı hissediyorum," dedi Tom'a. "Bana öyle... yani başarıncaya kadar bunları, bu turistik şeyleri yapamayız gibi geliyor."

Bir kez daha, üç kardeş son tahlilde nereye vardıklarını düşündü: Tek yatak odalı dairede, hep birlikte yaşamak, Minh'in bacaklarının sığmadığı kanepede uyuması... Eskiden Thanh'ın okulla ve arkadaşlarıyla ilgili gevezeliklerinin doldurduğu ama artık işten yorgun argın geldikleri için çoğunlukla sessiz geçen, Minh'in ya kafası kıyak ya da namevcut olduğu akşam yemekleri. Çin Mahallesi'ne yaptıkları aylık gezi giderek seyrekleşmiş, neşeli bir gezintiden çok bir angarya olup çıkmıştı. Bazen bir aileden ziyade ev arkadaşlarına benziyorlardı; isteyerek değil, zorunluluktan aynı evi paylaşan üç kişi. Tom'un ısrarlı bakışlarını görmezden geldi, parkın içinden ağır ağır geçerlerken gözlerini yürüyüş yoluna dikti; polenler burnunu ve gözlerini kaşındırmaya başlamıştı.

"Bu tür şeylere, yapabileceğimiz normal aktiviteler değil de hak etmemiz gereken ödüllermiş gibi bakıyorum," diye

sürdürdü sözünü. "Londra'nın bu kısmı bize henüz kapılarını açmamalı. Ta ki biz *cidden* tutunana, başarana dek. Sosyal konuttan ayrılıp doğru düzgün işler bulana dek yani."

Tom'un zemini yokladığını, sözcüklerini boğanın karşısındaki matador gibi büyük bir dikkatle seçtiğini, tıpkı kendisi gibi neyden kaçınıp neyi söyleyeceğini tarttığını sezdi. Anh bundan sonrasını soruşturan erkeklere alışık değildi. Genellikle isteksizliğini ve aralarına koyduğu mesafeyi hissettikleri an geri çekilirlerdi. Beyaz bayrak sallar, kendi yollarına giderlerdi. Ama bu kez kendini, Tom'un mücadeleyi sürdürmesini, pes etmemesini isterken buldu.

"Eminim anne babanızın tek arzusu hepinizin mutlu, bir arada olmasıydı, öyle değil mi? Bak kendine – büyük bir şirkette çalışıyor, düzgün bir yaşam sürüyorsun. Buralı olan, yola çok daha fazlasıyla çıkan pek çok kişiden daha büyük bir başarı elde ettin."

"Sanırım öyle," dedi kız. Önünden bir oğlan çocuğu geçti, annesinin kollarına koştu, annesi de çocuğu kucaklayıp sevinçle havaya kaldırdı. Anh, "Ama *onlar* başaramadı," diye sürdürdü sözünü. "Bazen bana... onlar yapamazken, benim ya da Thanh ile Minh'in Londra'da fink atıp böyle eğlenceli şeyler yapmaya hakkımız yokmuş gibi geliyor."

"Tabii ki hakkın var. Bir ömre sığmayacak kadar acı çektin. Burada canın ne isterse yapabilirsin. Buna herkes kadar hakkın var," dedi adam. Yürümeye devam ettiler. Kuşlar hâlâ ağaçlarda cıvıldıyor, arılar etrafta uçuşup yürüyüş yolunun iki yanındaki çiçeklerden nektar topluyordu, yakındaki çimenlerde oynayan çocukların gürültüsü yüzünden vızıltıları zar zor duyuluyordu.

"Ama öldüler. Ailemin neredeyse tamamı öldü." Bu olgunun çıplaklığının –daha önce hiç dillendirilmemiş gerçekliğinin– harekete geçmesi ve tökezlercesine ortaya çıkması Anh'ı huzursuz etmişti. "Onlar Hong Kong'da meçhul bir mezarda yatarken benim burada gülüp eğlenmem içime sinmiyor."

Tom kaşlarını çattı. Anh çok fazla şey söylediğinden endişelendi; bu gerçeklik fazla ağır gelebilir, adamı korkutup kaçırabilirdi. Birkaç saniye sonra Tom durdu, Anh, *İşte bu kadar. Şimdi gitmesi gerektiğini söyleyecek,* diye düşündü. Ama adam hiç duraksamadı. "Bu yaşananların senin suçun olmadığını biliyorsun, değil mi?"

Anh gözlerine düşen saçı itti. O an, adamın onun içini gördüğü duygusuna kapıldı; korkularını, kederini, suçluluk duygusunu anlıyor, zihninin her bir köşesini tutan, onu hem bir kefen misali saran hem de yönlendiren, hiç eksilmeyen bir kayıp duygusu yaratan Mai, Van, Dao ve Hoang'ı görebiliyordu sanki.

Tom'un elini sımsıkı tuttu, yürümeye başladı; hiçbir şey söylemedi, ona hiç bakmadı, sadece ilerledi.

ÜÇÜNCÜ KISIM

21

23 Ekim 2019 – Grays, Essex

Gece saat biri az geçe, Maurice Robinson yorgunluğunun bilincinde, kamyonunu makul bir hızla sürüyor. Yarım saat kadar önce sürücü koltuğuna tırmandığında burnuna kekre bir koku geldi ama pek kafa yormadı. Zaten yorucu bir gündü: İkizlere gebe kız arkadaşını evde, Galler'de uyurken bırakmış, kamyonu almak için Holyhead'den Purfleet'e altı saat yol gitmişti.

Telefonu çınlıyor, ekrana bir göz atıyor: Patronu Ronan'dan bir Snapchat mesajı.

RHUGUES301: Hızlıca hava ver sakın dışarı salma

Maurice tamam anlamındaki başparmak simgesiyle karşılık veriyor. Birkaç dakika daha gidiyor, ta ki bir organize sanayi bölgesi bulana dek; boş, sessiz bir yer. Kamyonu park ettikten sonra inip arka tarafa gidiyor. Kapıyı açıyor ve zeminde cansız yatan cesetlerle karşılaşıyor; iç çamaşırlarıyla karman çorman, üst üste yığılmışlar. Kamyonun kapalı kasasından dışarıya ısı, ölüm ve dışkı kokusu, sefalet ve kıyamet kokusu yayılıyor.

Kapıyı kapatıyor, sürücü bölümüne dönüyor. Motoru çalıştırıp etrafta daireler çiziyor ve Ronan'ı arıyor, o da bir kez daha mültecilere hava vermesini söylüyor. "*Yapamam, hepsi*

ölüp gitmiş." Cesetleri bulmasından yirmi üç dakika sonra sanayi bölgesine dönüyor ve polisi arıyor. "*Arkada mülteciler var. Hepsi yerde yatıyor. Kamyon ağzına kadar dolu. Yaklaşık yirmi beş kişi. Nefes almıyorlar.*"

Polis ve sağlık görevlileri geliyor. Çoğu genç ve böylesine acı verici bir sahneye hiç tanık olmamışlar; çıplak cesetler, yaydıkları ağır ter kokusu; daha sonra terapi görmeleri gerekecek. Önce, polis tutanağa kurbanların Çinli olduğunu geçiriyor –elbette, Asyalıya benzeyen herkes Çinli olmak zorunda– ve bu Londra'daki Çin Elçiliği'nin bir açıklama yapmasına neden oluyor: "İngiltere, Essex'de otuz dokuz vatandaşımızın ölümüne ilişkin raporu büyük bir üzüntüyle okuduk. Söz konusu raporun açıklığa kavuşması ve doğrulanması adına Britanya polisiyle yakın temas halindeyiz." 2 Kasım'da polis kurbanların aslında Vietnam vatandaşı olduğunu açıklıyor.

Otopsiler yapılıyor. Ölüm nedeni havasızlıktan boğulma ve vücut ısısının düşmesi. Avrupa çapındaki kamera kayıtları kamyonun Fransa'dan geçip akşamüstü Belçika'daki Zeebrugge Limanı'na ulaştığını, Essex'e giden bir feribota bindiğini ve Purfleet'te Maurice tarafından teslim alındığını gösteriyor. Kamyonun içindeki gösterge, denizi geçerken kasadaki sıcaklığın kırk dereceye çıktığını kaydetmiş. Sanayi bölgesindeki bir kamerada, Maurice kapıyı açtığında kasadan fışkıran buhar bulutu açıkça görülüyor. Vadedilen topraklara –İngiltere'ye– ulaştıklarında yolcular çoktan ölmüş.

Mülteciler kamyon kasasında korkunç bir biçimde can verirken, metal bir çubukla tavanı delmeye çalışmış ama güçleri yetmemiş. Çoğu iç çamaşırına kadar soyunmuş. Çocuklarını Vietnam'da bırakmış, Tran Hai Loc ve Nguyen Thi Van çifti yerde yatarken el ele tutuşmuşlar, sağlıkçılar birkaç saat sonra onları bu pozisyonda bulmuş. Kimileri ailelerine yazılı ya da sesli mesaj göndermeye çalışmış ama içeride sinyal alınamadığı için gönderememiş.

Kamyonda ölüp gideceğiz, artık nefes alamıyorum, diye yazmış Pham Thi Ngoc Oanh. Nguyen Tho Tuan saat 19.37'de anne babasına şu sesli mesajı kaydetmiş: *Ben Tuan. Özür dilerim. Size bakamayacağım. Özür dilerim. Özür dilerim. Nefes alamıyorum. Aileme dönmek istiyorum. Size iyi bir hayat diliyorum.* Arka planda kadınlarla erkeklerin öksürdüğü, soluduğu, ciğerlerine hava çekmeye çalıştığı duyuluyor, biri, "*Hadi, millet. Açalım şunu, açalım,*" diyor.

Bir yıl kadar önce, on sekiz yaşındaki Hoang Van Tiep anne babasına, kuzeni Nguyen Van Hung'la birlikte Birleşik Krallık'a gidip gidemeyeceğini sordu. Fransa'ya sağ salim vardılar ama Birleşik Krallık'taki kenevir tarlaları, manikür salonları ya da lokantalardaki kazançlı iş olanaklarını duymuşlardı. Anne babasına teminat verdi: Oraya ulaşmak için kaçakçılardan VIP paketi alacak, kamyon kasasında değil, özel bir arabada yolculuk edeceklerdi. Tek yapması gereken, insan kaçakçılarına on bin beş yüz pound ödemekti, anne babasının bu parayı ya borç alarak ya da evlerini ipotek ettirerek bulması gerekiyordu. Van Tiep'in anne babası sonunda merhamete geldi.

Babası Hoang Van Lan daha sonra BBC'ye şöyle diyor: "Ne olduğunu bilmiyorum ama planda bir değişiklik olmuş olmalı ya da oğlumu dolandırdılar." Karısı Pham Thi Lan onaylıyor. "Hiç kimse bu kadar tehlikeli bir yolculuğu isteyerek seçmez."

Maurice Robinson ilk başta polise kamyonda insan taşıdığından haberi olmadığını söylüyor. Yakın bir arkadaşı da, "Kendisi yüzde yüz masum," diye açıklıyor televizyon spikerine. "Bak söylüyorum, arkada insan olduğunu bilemezdi ki." Kısa bir süre sonra, Maurice kargodan haberi olduğunu, bu kaçakçılık seferine karşılık ona altmış bin pound sözü verildiğini itiraf ediyor. On üç yıl dört ay hapse mahkûm ediliyor. Patronu Ronan Hughes otuz dokuz kasıtsız cinayet ve ülkeye yasadışı insan sokma suçlamasıyla yirmi yıl yiyor. Olaydan sonraki aylarda insan kaçakçılarına olan talep sürüyor, onlar da fiyatlarını artırıyor. "Güvenli bir yolculuğun teminatı bize daha fazla ödeme yapılmasıdır," diyorlar.

22

Şubat 2016 – Peckham

Anh'ın küçük kızı Jane, Bà'nın cenazesi için Leeds'ten geldi. Bà yüzüncü yaş gününden hemen sonra Duc'un evinde, uykusunda öldü; zihni hâlâ berraktı, Vietnam anılarıyla doluydu. Anh'ın anne babasıyla kardeşlerinden sonra kaybettiği en yakın aile üyesi oydu, onları yakınlaştıran şey kan bağı değil, sevgi ve ortak deneyimlerdi. Bu kez kederinin türü farklıydı, derin bir üzüntünün yanı sıra dolu dolu yaşanmış bir hayatın kutsanmasını da içeriyordu. Bu ölüm, ailesinin kaybında yaşanan şiddetten ve acımasızlıktan yoksundu. Kursakta kalmış bir yaşam değildi; zalimce bir ölüm değildi.

Anh cenaze töreninden sonra Jane'le bir süre baş başa vakit geçirmeyi ummuştu. Ne var ki yirmi iki yaşındaki kızı günlerini odasına kapanıp "metafizik", "estetik", "uygulamalı etik" gibi şaşaalı başlıkları olan hacimli kitaplar okuyarak geçiriyordu. Felsefe eğitimi almak istiyordu. Ne kadar gereksiz bir diploma. Bununla ne tür bir iş yaparsın? Filozofluk mu? "Antik Yunan'da değiliz," demişti Anh ona.

Daha büyük iki çocuğu, yirmi üçündeki Lily ile yirmi beşindeki Will de buradaydı; çocuklarının hepsine öğretmenleri kolay telaffuz edebilsin diye, aynı zamanda yolu tıkayan "r" harfi

olmadığından Vietnamcada da rahat söylenebilen İngiliz adları koymuştu. Yirmi yılını onlara bakarak, yedirip temizleyerek, avutarak ve paylayarak geçirmişti. Lily'nin doğumundan sonra mesleğini bırakmış, tam zamanlı bir anne olmuştu.

Erkek kardeşleri, özellikle de Minh için yeterince şey yapmadığına hâlâ dertleniyordu. Artık yirmi yedi yıldır evliydi, Catford'daki konuttan ayrıldıktan sonra, Minh'den daha da uzaklaşmıştı. Oğlanın ruh hali bunu izleyen yıllarda iyice dengesizleşti, nedeni Anh'ın gitmesine içerlemesi olabilirdi, oysa bu, artık evin en büyüğü vasfıyla kanepede değil, yatakta yatabileceği, oturma odasındaki kanepeyi de Thanh'a devredeceği anlamına geliyordu. Onları kendi ayakları üzerinde durmak üzere, bir başlarına bırakmak Anh'ın bir türlü içine sinmemiş, vicdanı onu dürtüp durmuştu ama sonunda artık vaktin geldiğini, dairenin üç kişilik olmadığını kabullendi. Bir de, utana sıkıla da olsa, kendisinin de azıcık mutlu olmayı hak ettiğini düşündü. Çocukluğundan beri hayatın her aşamasında uğraşıp didinmiş, bir gecede yetişkin olmuş, çoğu kişinin bir ömürde çekeceği acıdan daha fazlasını çekmişti. Evet: Sevdiği adamla paylaşacağı biraz daha büyük bir evi sonuna kadar hak etmişti.

Suçluluk duygusunu hafifletmek için ve onları özlediğinden, kardeşlerini her hafta aradı, şehrin az kuzeyindeki yeni evine davet etti. "Boş bir odamız var," derdi telefonda. "Orada kalabilirsiniz." Thanh çıkıp gelirken, işyerinde başından geçenleri anlatıp ondan ilişkiler konusunda tavsiye isterken, Minh genellikle mazeret öne sürerdi; gece mesaisi, bir parti ya da "aşırı yorgunluk" Yıllar geçtikçe aralarındaki yarık genişledi; ailesi büyür, odak noktası değişirken Anh kardeşinin kayıp gitmesine göz yumdu. Âdeta göz açıp kapayana dek üç çocuğu oluverdi, üçünün de yeme alışkanlıkları ve uyku vakitleri farklıydı; kreşe bırakıp kreşten almalar, akşam yemeği hazırlamalar, arada da An Viet Vakfı'ndaki gönüllü çalışmak

hokkabazlık gerektiriyordu. Kısa süre sonra Minh'i yılda yalnızca iki üç kez görür oldu; Tết'te ve aile *giỗ*'sunda. Minh evlenmemişti, hâlâ Catford'da, Anh'ın onu görmeye gittiği birkaç sefer gözüne ilişen, çöp kutusunun arkasına beceriksizce saklanmış boş şişelerle birlikte yaşıyordu. "Dün gece arkadaşlarım gelmişti de," derdi oğlan onun nereye baktığını görünce. Ama kız bu esrarengiz arkadaşlar hakkında başkaca hiçbir şey duymadığı için, oğlanın uydurduğundan kuşkulanıyordu. Minh artık caddenin ilerisindeki Tesco'nun müdürüydü ama bunun dışında yaşantısı, akşamlarını ya da hafta sonlarını nasıl geçirdiği Anh için muammaydı.

Thanh kendine bir yaşam kurmuştu, karısı Thy ve biri on, öteki on üç yaşındaki iki çocuğuyla, Lewisham'daki bir sosyal konutta yaşıyordu. Mesleğe adım attığı sigorta şirketinin ofis bölümünde sıkıcı ama masrafları karşılayan bir işte çalışmaktaydı. Astronomiyle ilgili emellerinden çoktan vazgeçmiş olsa da çocuklarının odasını hem rüyalarını hem de hayallerini doldurması umuduyla, uzay manzaraları, gezegenler, uzay gemileri, kuyruklu yıldızlar ve yıldızlarla süslü bir duvar kâğıdıyla kaplamıştı.

Anh onlar için çok daha fazlasını istemişti; daha disiplinli ya da yüreklendirici davransaydı, bundan daha çoğunu, kesinlikle daha fazlasını elde edebilirler miydi acaba? Minh'ten, "Sen annem değilsin," lafını duymaktan bu kadar korkmasaydı, Minh belki de serpilip gelişebilir, bir işadamı, girişimci ya da herhangi biri olabilirdi. Anh onun derslerine yardım etseydi ya da eğitimine daha çok para harcasaydı belki de oğlan daha çok para kazanır, keyif aldığı bir işi yapardı. Böylesi pişmanlıklarla cebelleşirken, bütün vaktini çocuklarına ayırmıştı; bazen geriye bakınca, aslında bütün yaşamını ailesine adamış olduğunu görüyordu. Önce erkek kardeşlerine, şimdi de çocuklarına. Kırk yılını başkalarına bakarak, kendi ihtiyaçlarını ikinci plana atarak geçirmişti ve buna değdiğini biliyordu.

Lily, Canary Wharf Finans Merkezi'nde hesap uzmanıydı, yürüme mesafesindeki bir apartman dairesinde yaşıyordu. Düzenli uğrar, akşam yemeklerine ve film gecelerine katılır, yanında mutlaka muzlu ya da kakaolu kek gibi kendi pişirdiği yiyecekler getirirdi. Will büyük bir pazarlama şirketinde çalışıyor, Devon'lu harika bir kızla çıkıyordu, kız avukattı, her pazar öğle yemeğine gelirler, Anh onlara *phở* ya da rosto pişirirdi. Böyle günlerde Anh sofranın başında oturur, oğlunun hazırladığı son kampanyayı ya da Lily'nin yaklaşan terfisini dinlerdi. Ve içinden, evet, derdi; evet, hepsine değdi. Tom'la birlikte hem maddi açıdan hem de birbirlerine duydukları sevgi açısından sağlam, güvenilir bir aile kurmuşlardı.

Felsefeye gelince, Jane için aklındaki meslek bu değildi, planda hiç yoktu. Anh uyuşturucuları ve alkolü, kabadayıları ve ırkçıları düşünüp kaygılanmıştı ama kızının Plato'ya ve Aristoteles'e, Kant'a ve Marx'a kapılabileceğini dert etmek aklına bile gelmemişti. Jane'in kafası kıyak arkadaşlarıyla takıldığını, saatlerce yaşamın ve ölümün anlamını tartıştığını hayal ediyor, *Akıl almaz bir zaman kaybı,* diye düşünüyordu. Ancak bir klişe olup çıkmak da istemiyordu: mülteci aile, despot anne. Böylece, kocasının da teşvikiyle, Jane'in Leedste eğitim görmesini onayladı, kendini zihnen kızının geçireceği işsiz güçsüz hayata hazırladı.

Çocukları Anh'ın nereli olduğunu, savaşı biliyordu ama onlara hikâyenin tamamını anlatmamıştı. Tersaneyi, morgu, teknelerine tırmanmasına ramak kalan balıkçıları anlatmamıştı. *Ne gereği var ki?* diye düşündü. *Onları üzmekten başka işe yaramaz.* Kendisinin de "Vietnamlı Tekneciler"den biri olduğunu söylediğinde, dostları ya da eski meslektaşları, "O nedir?" diye sorarlardı. O da kısa bir özet geçerdi: Tekneyle Vung Tham'dan

Hong Kong'a, sonra Sopley'ye ve Londra'ya; anne babasıyla kardeşlerinin başaramadığı bir yolculuk. Bunun üzerine, "Anılarını yazmalısın," sonucuna varırlardı. Ne var ki olayları bizzat yaşamak yetmiş de artmıştı; onları zihninin gerilerine itelemekle geçen bunca yıldan sonra yeniden anlatarak bir kez daha yaşamaya hiç niyeti yoktu. Bazen, hikâyesini anlattığı kişinin fal taşı gibi açılan gözlerini görünce, içinin derinliklerinden "bunların bilinmesi gerek" diyen, ani bir dürtü yükselirdi. Ülkelerinde böyle bir hikâyesi, böyle bir geçmişi olan insanların bulunduğunu öğrenmek, Britanyalıları her seferinde şaşırtıyordu. Anh bunları anlatmanın, gelecek kuşaklara iletmenin bir sorumluluk olup olmadığını merak ediyordu; anlatmazsa bütünüyle unutulup gidecek, geçmişten bir sayfa silinmiş olacaktı.

Ama bu dürtü çabucak yok olur, Anh anılarını kilit altında tutmayı sürdürür, onlar da en beklenmedik anlarda ortaya fırlayıverirdi. Gelişigüzel bir eylem ya da koku, derinlere gizlediği, hâlâ sakladığından bile habersiz olduğu bir hatırayı canlandırmaya yetiyordu. Will'i kreşe bıraktığı ilk gün ona sarılarak veda etmiş, oradan ayrılmak üzere birkaç adım atmış, sonra el sallamak için arkasını dönmüş ve ona el sallayanın Will değil de Dao olduğunu görmüştü; elini tıpkı Anh'ı Vung Tham'dan uğurladığı günkü gibi sallıyordu. Anh işyerini arayıp hasta olduğunu bildirdi, bütün günü yatakta geçirdi; küçük kardeşini son gördüğü ânın imgesi onu iliklerine kadar sarsmıştı. Ertesi gün Tom'dan çocukları kreşe bırakma işini üstlenmesini rica etti; ama içi, çocuklarıyla arasına soktuğu bu mesafenin, normalde gayet sevecen bir an olan bu sahneyi onların ve kendisinin yaşamından çıkarmanın pişmanlığıyla doldu.

Tom hâlâ çalışıyordu, kariyer basamaklarını tırmanmış, muhasebecilikten finansman müdürlüğüne yükselmişti. Dolayısıyla,

Anh gündüzleri çoğunlukla tek başınaydı ama yalnızlık ya da can sıkıntısı hissetmiyordu. Bianh'ın evi çok uzak sayılmazdı, neredeyse kırk yıl önceki gibi hâlâ birbirlerine gidip geliyorlardı, çocukları hemen hemen yaşıttı. "Epey yol katettik, ha?" dedi Bianh bir gün Anh'ın bahçesinde çay içerlerken; küçük konfeksiyon işini hâlâ sürdürüyordu. "Son tahlilde fena iş çıkarmadık." Anh çayından bir yudum aldı, hepsi de kusursuz durumdaki sümbüllerine ve güllerine baktı. "Sanırım çıkarmadık," dedi.

Bahçeyle ilgilenmeyi seviyordu. Yıllar içinde gülhatmiler, yediverenler, rengârenk kozmos çiçekleri ve gözdesi olan şakayıklar yetiştirmişti. Ekim işinde, hazır buradalarken Will'le Lily'den de yardım aldı. "Tarhları bahara hazırlamalıyız," dedi onlara eldivenleri verirken. "Kız kardeşiniz nerede?"

"Hâlâ odasında," dedi Will inatçı bir kökü çekerken. "Çalışması lazımmış."

Anh gözlerini yuvarladı, üst kata çıktı. "Jane!" diye seslendi. "Gelip bahçeye yardım etsene. Lütfen. Bugün yüzünü hiç görmedik."

Jane pijamasıyla, bir zombi gibi odasından çıktı, nedense korkmuşa benziyordu. "Kusura bakma, anne," dedi. "Bitirmem gereken bir şey var da. Sonra gelirim."

"Giyinsen iyi olur," dedi Anh. "Neredeyse öğlen oldu!"

Kızı bir konuda tereddüt eder gibiydi, eli hâlâ kapının kulpundaydı, ayaklarını kapı çerçevesinin bir içine bir dışına sürtüyordu.

"Kusura bakma," dedi duraksayarak, annesine bakarak. "Şeyi okuyordum da... adayı."

"Tatile mi çıkacaksın? Yine mi?" dedi Anh. "Hangi parayla peki? Arkadaşlarınla İspanya'ya gidiyorsunuz ya?"

"Yo, hayır, anne. Yalnızca internette bir şeye dalıp gittim, çıkamıyorum," dedi Jane odasına girip kapıyı kapatırken. "Az sonra inerim. Önce üstümü değiştireyim de."

On dakika sonra indi. "Bakın kim bizi nihayet şereflendirmiş," dedi Will. "İşi yarıladık bile." Kız kardeşine küçük bir kürek uzattı.

Hep birlikte işe koyuldular. Topraktan ne zaman bir solucan çıksa, Lily annesine sesleniyordu. Anh onun yerine toprağı bellemeyi bitirince de, "Özür dilerim," diyordu kız yüzünü buruşturup gözlerini devirerek. "Öyle iğrençler ki."

"Vung Tham'dayken kız kardeşlerimle birlikte onlarla oynar, tavuklara yem diye verirdik," dedi Anh. "Zamane çocukları amma da çıtkırıldımsınız."

Jane odaklanmıştı, sakin sakin altüst ettiği toprağa değil, düşüncelerine; yüksek sesle düşünür gibi dudakları kıpırdıyordu. Anh ona yaklaştı.

"Ortalığı berbat ediyorsun! Tişörtünün haline bak!"

Kız başını eğip toprak bulaşmış, beyaz tişörtüne baktı, eliyle süpürdü.

"Pardon, pardon. Bu işi pek beceremiyorum, değil mi?" dedi.

"Evet, öyle," diye karşılık verdi Anh kızının üzerindeki son lekeleri de temizlerken. "Oldum olası evcil biriydin zaten." Dikkatini kızının yanındaki hor çiçeği çalısına yöneltti, budamaya başladı.

Jane gelip onun yanında durdu, horun taçyapraklarını ovaladı; dalgındı. "Anne," dedi. "Sizin köyden gelenlerle bağlantı kurmayı hiç düşündün mü?" Yeniyle alnını sildi. "Neler yaptıklarını merak etmiyor musun?"

Anh meraklı kızına baktı. Bu düşünce aklından geçmişti elbette. Bianh'la Duc Facebook kullanıyordu, oradan birkaç çocukluk arkadaşına ulaşmayı başarmışlardı, aynısını yapmaları için Anh'la kardeşlerini de sıkıştırıyorlardı. Ama Anh o eşiği

hiç geçmemişti, kısmen bilgisayar konusunda beceriksiz olduğu, kısmen de bulacaklarından korktuğu için. Şu an mutluydu. Geçmişe bir kapı açmanın ne faydası olacaktı ki? Thanh'la Minh'in burada olduğunu, anne babasının Mai, Van, Dao ve Hoang'ın öldüğünü biliyordu. Onun için bu kadarı yeterliydi.

Anh'ın kendini toparlamasına kalmadan, Jane atıldı: "Sana Facebook'ta bir hesap açarım. İstemezsen kullanmak zorunda değilsin. Ama gerçekten kolay, göreceksin."

Will yanlarına geldi, geniş küreğine yaslandı.

"Yemekte ne var?" diye sordu.

Anh, "Pişirmeme yardım etseydin bilirdin," dedi.

"Family Approach with Grandchildren of Holocaust Survivors" [Soykırımdan Kurtulanların Torunlarıyla Aileye Yaklaşım] adlı makalede (*Amerikan Psikoterapi Dergisi Sayı 57, No.4, 2003*) yazarlar soykırımdan kurtulanlarla yaptıkları terapi görüşmelerinde, ailelere ilişkin çeşitli gözlemlerini aktarıyorlar. Soykırım mağdurlarının çocuklarının, genel nüfusa kıyasla psikolojik sorunlara ve travma sonrası stres bozukluğuna daha yatkın olduğu sonucuna varıyorlar.

Soykırımdan kurtulanların çocukları kendi duygularına boş vermeyi, kendi sorunlarını ve kaygılarını anne babalarınınkine kıyasla önemsiz saymayı öğreniyorlar. "İyi bir evlat" olmanın en önemli görevleri olduğunu süratle kavrıyorlar. Ne var ki kısa süre sonra bu hedefe ulaşmak için ne kadar çabalasalar da travma geçirmiş büyüklerini asla tam anlamıyla tatmin edemeyeceklerini fark ediyorlar. Bu da onları acizlik duygularına maruz bırakıyor. Kuşaklar-arası travma, yani travmaların bir kuşaktan ötekine aktarılabileceği fikri, belli bir birey dizininde (köleleştirilenlerin, savaştan kurtulanların, istismar mağdurlarının ve mültecilerin soyundan gelenlerde) belgelendi. Olayın kendisi, yeni nesillere bire

bir aktarılamaz elbette. Çocukların, torunların miras aldığı şey geride oyalanan, bir türlü geçmek bilmeyen belirtiler. Annenin derin kaygıları ya da ilaç, uyuşturucu kullanımı, babanın şiddetli öfke patlamaları ya da depresyonu. Çocukların tanık olduğu, benimsediği ya da huzursuz olduğu, kısır bir kaygı döngüsü yaratan davranışlar.

Terapistimle ilk görüşmemde bana aile geçmişimi sordu, ben de annemi anlattım. Cesetleri denizden toplanan ninemle dedemi ve dört küçük çocuklarını. Savaşı, korsanları ve kampları. Bu olayların kafamın içinde nasıl heyula gibi dolanıp durduğunu, ama nadiren konuşulduğunu, bunca yıldır onları annemden, babamdan, dayılarım ve kuzenlerimden yalnızca bölük pörçük duyduğumu. Bazen annemin içe kapandığını, sessizleşip uzaklaştığını, bize annelik etmekten korkar gibi, sevecenlikten soğukluğa nasıl bir anda geçiverdiğini anlattım.

Bir keresinde ben anlatmayı bitirince, bazı notlar aldı, sonra başını not defterinden kaldırıp bana baktı; gözlüğü burnunun ucuna inmişti, yüz ifadesi müşfikti. "Sizin aile mirasınız da ölüm„" dedi. Bana yarım yamalak, gönülsüzce aktarılan bu mirasın ağırlığı altında ezildiğimi, her şeyi tüm ayrıntılarıyla bilmediğim için, tamamlamanın bana kaldığını, buna bağlı olarak da hayal gücümün gemi azıya alıp sağa sola saldırdığını söyledi. Yara izlerinden, iyileşmemiş yaralardan, savaşa ve ölenlere dair ürkütücü imgelerden oluşan bir okyanusta boğulduğumu.

Bu görüşmeden sonra Rye'da yürüyüşe çıktım, söylenenleri sindirmeye çalıştım. Hissettiğim ferahlama beni şaşırtmıştı; kızgın ya da tedirgin değildim, aksine kararlıydım. Terapistim seansın sonunda reçete için bir pratisyen hekimle görüşmemi önermişti, ben de eve gider gitmez bir randevu aldım.

Muayene odasına girince, "Sana kronik depresyona ve kaygı bozukluğuna karşı bir antidepresan yazacağım," dedi hekim.

"Şimdilik yirmi miligramlık Escitalopram; günde bir adet. Bir ay sonra duruma bakar, yan etkiler hoş görülebilir düzeydeyse dozu arttırırız."

Eczacı daha ilaç kutusunu uzatırken bile, suyun yüzeyine çıkmaya başladığımı hissettim.

23

Şubat 2016 – Peckham

Anh'la Jane evdeydiler, ikisi de suskundu. Lily ve Will'le sohbet akıp giderdi, Anh'la ilişkileri kolay, rahattı. Ama Jane'le durum farklıydı. Dünya görüşleri ayrışıyordu; Jane romantik ve duyarlı, Anh pragmatik ve kolay etkilenmeyen, ancak her ikisi de kendince inatçı. Jane altı yaşındayken Anh'ı gecenin bir vakti uyandırır, "Anne, ölmekten korkuyorum," deyip Tom'la ikisinin arasına sıkışırdı. O sıralarda bu Anh'ın sabrını taşırırdı; tam da bu nedenle geçirdiği onca uykusuz gecenin ardından, bir gece vakti ölümden söz edildiğini duymak istemezdi. Vung Tham'dayken Mai'nin onun yatağına süzüldüğünü anımsıyordu, nedeni kızın korkmasıydı ama o, savaşın gerekçelendirdiği, gerçek bir korkuydu, Jane'in aşırı baskın, zorba hayal gücünden kaynaklanan endişeleri gibi değil. Yarı uykulu Jane'e sırtını döner, "Çocukluk ediyorsun. Yatağına dön," derdi.

Geriye bakınca bu tahammülsüzlüğünden pişman oldu. Ailesinin hatrına güçlü olmak, kendi tasalarını ve kaygılarını mümkün mertebe saklamak için çok çabalamıştı. Çocuklarını kendi çocukluğundan bambaşka bir ortamda büyütmüş, onlar her

bakımdan çok daha iyi bir çocukluk dönemi geçirmişti. Ancak bu erken dönemlerinde, bir türlü içselleştiremediği bir şey vardı; varoluşları öyle mutlu, öyle huzurluydu ki Anh'ın bilinçaltında hep çok kötü bir şey olacakmış korkusu yaratıyordu. Yoksa çocukları fazla mı şımartılmıştı? Thanh elinde, yitirdiği ailesine ait bir fotoğraf bulunmadığı için acı çekerken, bunların son çıkan Barbie bebeğe ya da Pokémon kartlarına sahip olamadıkları için kopardıkları yaygara öyle abesti ki. "Bugün olmaz," derdi Anh dükkânda çocuğun elindeki oyuncağı çekip alırken. "Parayı ağaçtan toplamıyoruz."

Çocuklarını üzmemek için deneyimlerinin en tüyler ürpertici kısımlarını kendine saklamasına rağmen bazı şeylerin yine de aradan sızdığını fark ediyordu; belki kendi davranışlarından, cildindeki gözeneklerden ya da annelerle evlatları arasındaki o açıklanamaz bağdan.

Jane bütün dikkati dizüstü bilgisayarında, kahvaltısını ediyordu. Anh onun omzunun üstünden bakınca, ekranı "Gezgin Ruhlar Operasyonu" başlıklı ansiklopedi sayfasının doldurduğunu gördü. Jane sayfayı pürdikkat inceledi, bir süre sonra bilgisayarın kapağını kapadı. "Eh, bayağı acayip bir taktikmiş," diye mırıldandı. Anh bir şey sormadı, bir başka felsefi kuramı ya da tartışmayı duymak istemiyordu, Jane'in ona Schrödinger'in kedisini açıklamaya çalıştığı günden beri kulakları uğulduyordu.

"Gidip arkadaşlarımla buluşacağım," dedi kız kahvesini bitirince. "Tate'e gideceğiz. Fazla gecikmem."

Boş fincanıyla tahıl gevreği yediği kâseyi bulaşık makinesine yerleştirdi, hazırlanmak üzere üst kata çıktı. Anh öğle yemeğinde buluşmak için Bianh'ı aramayı düşündü; yoksa evde biraz temizlik mi yapsaydı? Ya da Thanh'ı arayıp öğle molasında buluşmayı önerebilirdi – onu görmeyeli epey olmuştu ve

boşalan ev, içini Catford'daki kalabalık, üst üste yaşadıkları günlerin özlemiyle doldurmuştu. Zamanın geçmişi romantikleştirmesi ne kadar da tuhaftı. Otuz yıl önce biri ona gün gelip bu daireyi özleyeceğini söyleseydi, delirdiğini düşünürdü.

Seçeneklerini tartmaktaydı ama zihninin gerisinde Jane'in söyledikleri vardı: *Sizin köyden gelenlerle bağlantı kurmayı hiç düşündün mü? Neler yaptıklarını merak etmiyor musun?* Jane'in ona bir hafta önce, bahçeden içeriye girdiklerinde açtığı Facebook hesabı kullanılmadan, öylece duruyordu, oysa belki de çocukluğu birkaç tık ötedeydi. Anh arkadaşlık isteği göndermemiş, "beğen"i tıklamamış, aile fotoğraflarına yorum yapmamıştı. Vung Tham'ı, şimdi onun gibi ellilerinde olan çocukluk arkadaşlarını düşündü. Zihninde onlar hâlâ gençti, bir kar küresine hapsolmuş, ebedi bir gençlikte donup kalmış minik figürler gibi. Zamanın buzlarını çözmek istemiyordu; yitirilen masumiyetlerinin külfetini yüklenmek istemiyordu.

Öte yandan, bir şeyi merak etmeden duramıyordu; geleceğine değil de geçmişine kapı açacak bir şeyi. Aradan geçen bunca yılda, ergenlik dönemini neredeyse bütünüyle nadasa bırakmıştı. Bununla birlikte, hâlâ içini kemiren bir şey vardı; diğer acıları hafifledikçe büyüyen, çocukları yuvadan uçtuktan sonra, kendisi de nihayet nefeslenecek vakti bulduğunda iyice güçlenen bir duygu. Bilgisayarını açtı, derin bir soluk aldı, arama çubuğuna "Nam Phan" yazdı. Ama bir sürü Nam Phan vardı, adamı fotoğrafından tanıyabileceğinden emin değildi, bırakın Facebook'ta olmayı, hâlâ hayatta olduğundan bile emin değildi. Ama artık kafaya koymuştu, Google'ı denemeye karar verdi, önce "Nam Phan New Haven", sonra da "Nam Phan New Haven Son Lam" yazdı; ona amcasının bir zamanlar Vung Tham'dan fazla uzak olamayan bu köyde yaşadığı söylenmişti.

Anh tam ne istediğinden emin değildi. Düpedüz merakın yanı sıra bağışlanma arzusu, salt fotoğrafta da olsa amcasına bakma ve, "Senin hatan değildi," diyebilme isteği. Belki

de bunu kendini affetmenin bir yolu gibi görüyordu; belki de amacı adamın New Haven'daki yaşamını görmek ve içini rahatlatmaktı: Kai Tak'taki mülteci ofisinde "Sadece biz varız," diyerek kardeşlerinin geleceğini karartmamış, tam tersine, onlara mümkün en iyi hayatın kapısını açmıştı. Amerika'ya gitselerdi neler olurdu, çok düşünmüştü. Duc ve Bà'yla tanışmamış olurlardı. Tom'la karşılaşmamış olurdu. Will'i, Lily'yi ya da Jane'i doğurmamış olurdu. Minh'in içten içe hınçlandığını biliyordu; baştan beri Amerika'da daha mutlu olacağına inanıyordu. "Belki de şimdiye koskoca bir lokanta imparatorluğu kurmuş olurdum!" demişti Anh'la Thanh'a geçen yıl Tết'de, yarı şaka yarı ciddi. Thanh da, "Davulun sesi uzaktan hoş gelir," diye karşılık vermişti omuz silkerek. "Kimbilir belki çok daha kötü durumlara düşerdik."

Anh bu bilinmezliğin rahatlatıcı bir yanı olduğunu düşündü. Elverişli akıntılara ve bir Buda heykeline, iyi kalpli yabancılara ve şansa, bolca şansa borçlu oldukları yaşamlarının izleyebileceği yol sayısı sınırsızdı. Ama her olay, her karar ve eylem onları buraya, Londra'ya getirmişti – ve Anh buna memnundu.

Araştırma sonuçları ekranda belirdi, listeyi aşağıya doğru tararken, görmeyi en son beklediği şeyle karşılaştı: Vietnamlı Tekne İnsanları, uzun zaman önce yitirdikleri aile üyelerini arayanlar için bir forum. Site iptidai ve köhneydi, basit bir ağ günlüğüydü ama tam da onun gibi sayfalar dolusu insanı içeriyordu; Vietnam'ın her tarafından, hem Kuzey'den hem Güney'den çıkıp dünyanın dört bir yanına serpiştirilmiş, Avustralya, Almanya ve Kanada'da yaşayan, teyzelerini, yeğenlerini ya da kuzenlerini arayan insanlar. İskemlesinde geriye yaslandı, özümsemeye çalıştı; sersemlemişti. İçini bir aidiyet, bağlantıda olma duygusu kapladı, bu arzuyu hisseden tek kişi olmadığını anladı. Habire

aşağıya kaydırarak içerikleri, yorumları okudu, Vung Tham ve Son Lam'ı aradı, ta ki Thach Phan adındaki bir adamın 2014'de gönderdiği uzun mesajı görene dek. Şöyle başlıyordu:

Babam Nam Phan, annem Thi Ngoc Phan, erkek kardeşim ve ben 1975 yılında, Saygon'un düşmesinden önce Son Lam'dan ayrıldık. Hong Kong'daki Kai Tak mülteci kampında iki ay kaldıktan sonra ABD, New Haven'a yerleştirildik...

Anh gönderiyi ağır ağır kaydırdı, Amerika'daki yaşamlarının ayrıntılarını okudu; Phan'lar Connecticut eyaletindeki ilk manikür salonlarını açmış, oğullarını tıp ve hukuk okumak üzere koleje göndermeyi başarmışlardı. Midesi kasılıverdi. Bu, onun soyadını taşıyan ve onun sürmesi gereken bir hayattı. Aşağıya, en alta indi:

Babamın bir erkek kardeşi vardı, Hut Phan. Vung Tham'da karısı ve yedi çocuğuyla yaşıyordu. 1978'de yanımıza, New Haven'a geleceklerdi ama başaramadılar. Babam bir sonraki yıl Kai Tak'la iletişim kurmuş, cesetlerini bulup gömdüklerini bildirmişler. Ama çocuklardan üçü hayattaymış. Britanya'daki kampın, gönderildikleri yerin irtibat bilgilerini babama vermişler ancak babam telefon edemeyecek kadar utanıyormuş. Sanırım kardeşinin ve karısıyla çocuklarının ölümü yüzünden kendini suçluyordu. Birkaç yıl sonra nihayet arayabildiğinde, kamp artık yokmuş, o da onları bulma umudunu yitirmiş. Bunları kardeşimle bana ancak 2009'da, ölmeden kısa bir süre önce anlattı. Çocukların adlarını hatırlayamıyordu, bir tek kardeşininkini. Vung Tham'da 1960/70 yıllarında yaşamış, soyadı buna benzer bir aileyi tanıyan varsa, lütfen benimle temas kursun.

Anh üst katta, odasında olan Jane'e seslendi, sesi titriyordu. Ama kızı her zamanki gibi kulaklığını takmıştı, onu

duyamazdı. Bir daha bağırdı, kızı yine duymadı. Merdivenleri kararlılıkla çıktı, kızın odasına daldı, bilgisayarı elindeydi, açıktı, ekranı Jane'e doğru tuttu. "Anne, kapıyı çalmalısın ya!" dedi kız. Anh buna soruyla karşılık verdi: "Bir mesaj yazmama yardım eder misin?"

Noel tatilinde *İlyada*'yı okudum. Daha iyi bir okur olmadan önce, *Ulysess, Kayıp Zamanın İzinde* ve *Infinite Jest*'le birlikte listeme aldığım kitaplardan biriydi; defalarca elime alıp bitmek bilmez sayfalarını karıştırdığım, "Hayır, henüz zamanı değil," diyerek okumadan rafa geri bıraktıklarımdan biri. Ama bu kez aldım ve okumayı sürdürdüm.

Hikâye Truva Savaşı'nın dokuzuncu yılında başlıyor. Akhilleus, Akhalar Ordusu'nun kumandanı Agamemnon'la yaptığı kavganın ardından, muharebeden çekiliyor. Bunun sonucunda Yunan ordusu Truvalılar tarafından katlediliyor, muazzam bir bedel ödüyor ama gururu derinden yaralanmış Akhilleus savaşa katılmayı reddediyor. Truvalı prens Hektor onun en sadık yoldaşı -ve muhtemelen âşığı- Patroklus'u öldürünce, Akhilleus üzüntüden çıldırıyor. Yeniden muharebeye dahil oluyor ve tam bir kıyıma girişiyor; Eski Menderes Irmağı'nı Truvalıların cesetleriyle tıkaması, ırmağın tanrısını sinirlendiriyor. Akhilleus sonunda Hektor'u da öldürüp intikam faslını tamamlıyor. "Hayatın üzerine yalvarıyorum sana, dizlerin, ailen üzerine - cesedimi Akha gemilerinin köpeklerine yem etme," diyor Hector son dileği olarak. "Cesedimi memleketime gönder ki Truvalılar ve Truvalı kadınlar

beni tüm cenaze ritüellerini yerine getirerek gömebilsinler."

Akhilleus'u savaşa döndüren şeyin gurur, onur veya savaşma şehveti değil de keder olması beni etkilemişti. Annemin yatma vakti Lily'yle bana anlattığı savaş hikâyelerini düşündüm. Bize Hindiçin'de Fransızlarla savaşan dedesini anlatmıştı. Annem küçük bir çocukken, dedesi savaşı kurşun atarak değil, kurşunlardan kaçarak, sakınarak geçirdiğini ileri sürermiş. Öldürme arzusuyla ateş açtığı tek sefer, en yakın yoldaşının savaş alanında ciğerini delen bir kurşunla yere yığılışını, daha doğrusu tıpkı bir mızrak gibi tepe üstü yere çakılışını gördüğü anmış. Büyük-dedem son nefesini veren, ağzı kanla dolan dostunu kucaklamış. "O gün on asker öldürmüş," dedi annem. "Gerçi doğru mu, bilmem. Çok iyi masal anlatırdı."

Silahlar sustuğu zaman, büyük-dedem cesedi ordugâha geri götürüp arkadaşını yakındaki bir araziye gömmüş.

Akhilleus, Hektor'u öldürdükten sonra Patroklus'un yasını tutmayı sürdürür, Akhalarla birlikte ağlar, Patroklus'u gömene dek yıkanmayı reddeder. Cenaze yemeğinin ertesi günü, gece, dostunun hayaleti tarafından uyandırılır; dostu ruhunun Ölüler Diyarı'na geçebilmesi için cenazenin bir an önce yapılmasını istemektedir. "Gömün beni, çabuk - bırakın da Hades'in Kapısı'ndan geçeyim," diye yalvarır hayalet. "Beni uzakta tutuyorlar, tüm ruhlar, yanıp kül olmuş gölgeler, soluksuz ölüler; ırmağı geçmeme, aralarına karışmama izin vermiyorlar... Onların yüzünden tek başıma, Ölüm Evi'nin o herkese, her şeye kucak açan kapılarının dışında, terk edilmiş bir halde dolanıp duruyorum."

Akhilleus onu ertesi gün defneder, cesedin kurbanlık köpekler, koyunlar, aygırlar ve on iki Truvalı askerle birlikte yakılması için otuz metre yüksekliğinde bir odun yığını yaptırır.

Annemin anlattığı bir hikâye daha var: Ergenlik dönemimde çok kötü uyku felci nöbetleri geçirirdim. Gecenin en koyu anlarında gözlerim açılırdı ve bilincim açık ama hareket edemez durumda öylece yatardım. Bir karaltının odama girdiğini görürdüm, apaçık. Kapı gıcırdar, bunu yaklaşan bir erkeğin ayak sesleri izler, elleri battaniyeme sürtünürdü. Orada öylece, felç olmuşçasına, sonumun geldiğine, bunun gerçek olduğuna inanarak yatarken, bütün bedenim sarsılırdı. Ama tüm kâbuslarda olduğu gibi, adamın elleri bana ulaşamadan silkinerek uyanırdım. Bir sabah anneme gecemi anlatınca, "Yalnızca merhaba demeye gelen ölülerden biri," dedi. "Vietnam'da ona *bóng đè* deriz. Dayılarından, halalarından ya da ninelerinle dedelerinden biri olabilir." Bitkin, inanmayan gözlerle ona baktım. "Onlardan korkma," dedi alnımı öperken.

Patroklus'un cenazesinden sonra Akhilleus'un yas dolu gazabı sürer. Hektor'un cesedini taciz eder, aşağılar, ölen dostunun kabrinin etrafında defalarca, yerden toz kaldırarak sürükler, Hektor'u son arzusundan mahrum bırakır.

Ben küçükken bir keresinde, dedemizin cenaze töreni sırasında, henüz tütsü yanıp bitmemişken mihraptan bir muşmula aldım. "Sakın yapma, Jane!" dedi dayım elimdeki kabuğu yarı soyulmuş, suları akan meyveye bakarak. "Atalarına hürmetsizlik mi etmek istiyorsun?" Bunu saldırgan bir tavırla söylememiş, öfkeden çok paniğe kapılmıştı ama ben utanmıştım. "Özür dilerim," diye mırıldanıp odama koştum, gözyaşlarına boğuldum, perişan olmuştum. Niyetim saygısızlıkta bulunmak, hakaret etmek değildi.

Ben yatakta yatar, yastığımı gözyaşlarıyla ıslatırken, annem yanıma geldi ve bana bir başka hikâye anlattı. Beni yataktan çekip kucakladı, saçlarımı okşadı, "Kız kardeşlerimle eskiden aynısını yapardık, Vung Tham'dayken," dedi. "Parmak uçlarımıza

basarak, yakalanmamaya çalışarak *lişe* meyvesi aşırırdık. Bence ölülerimiz bunu dert etmez."

Sonunda, oğlunun ölümünden on iki gün sonra Hektor'un babası, Truva Kralı Priamos tanrıların da yardımıyla bu son derece tehlikeli yolculuğu tamamlayıp Akhaların ordugâhına varır. Oğlunun cesedini vermesi için Akhilleus'a yalvarmaya gelmiştir, böylece usulünce bir cenaze töreni düzenleyebilecektir. "Kendi babanı düşün," der Akhilleus'un duygularına hitap ederek. "O da benim kadar yaşlı, ölümcül ihtiyarlığın acılı eşiğinde." Babasının hayali gözünün önünde beliren Akhilleus insafa gelir ve Truvalılara cenazeyi hazırlayacak vakti vermek için on iki günlük bir ateşkes ilan eder.

İlyada'yı bitirdiğimde vakit gece yarısını geçmişti, ailenin gece kuşları annemle benim dışımda bütün ev uykudaydı. Aşağıya, mutfağa indim, yemek masasında çayını içiyor, çapraz bulmaca çözüyordu. Ayak sesimi duyunca başını kaldırıp baktı. "Ah, hâlâ uyanıksın," dedi.

Kendime bir bardak su doldurdum. "Kitabı bitirmeye çalışıyordum," dedim suyumdan bir yudum alarak.

Bir süre sessiz kaldık, tükenmez kaleminin gıcırtısı gecenin seslerine karışıyordu. Geceleri neden uyuyamadığını merak ettim. O da kâbus mu görüyordu yoksa hayaletler tarafından ziyaret mi ediliyordu? Belki de ailesinin gömülme töreni, daha doğrusu törensizliği Priamos gibi onun da yakasını bırakmıyordu? "Neden yatağa bu kadar geç giriyorsun?" diye sordum sonunda. Gözlerini gazeteden kaldırıp bana dikti, sonra yeniden indirdi.

"Bilmem," dedi omuz silkerek. "Hep böyleydim."

Bu yanıt konuyu kapatmaktan çok başka sorulara kapı açmıştı. Daha fazlasını öğrenmek istedim. Daha derine kazmak, nedenini, tüm nedenleri topraktan çıkarmak istedim ama başımı yukarı

aşağı sallamakla yetindim – zorla içeriye girmekten, onu kızdırmaktan korktum. Bardağımı çalkalayıp rafına geri koydum.
"İyi geceler, anne," deyip çıktım, mutfağı ve düşüncelerimi geride bırakıp kapıyı kapadım.

24

Haziran 2019 – Ho Chi Minh, Vietnam

Anh ölü yakma fırınına doğru ağır ağır kayan tabutları seyretti; önce annesiyle babası, sonra Dao, Mai, Van, en sonda da tabutu bir ayakkabı kutusundan az büyük Hoang. En küçük kardeşinin külleri, görevlinin uzattığı naylon torbada zar zor seçiliyordu. Hangisi o minik parmaklarının, hangisi o tombul bacaklarıyla ayak parmaklarının külüydü acaba? Aklından geçenler şaşırtmıştı onu, üzüntüden kahrolması gerekirken ciddi ciddi akıl yürütüyordu; zihnindeki ile karşısındaki görüntünün arasındaki fark öylesine büyüktü ki elinde tuttuğu şeyi tam kavramasını engelliyordu.

Erkek kardeşleri, Tom, çocuklar, hep birlikte bir gece önce Heathrow Havalimanı'ndan buraya uçmuşlardı. Uçaktan indiği an sıcak ve nem Anh'ı sersemletmiş, gafil avlamıştı; artık hiç anımsamadığı eski bir dostu tarafından kucaklanmıştı sanki.

Naaşların Hong Kong'dan Ho Chi Minh'e getirilmesini kuzeni Thach ayarlamıştı. Son üç yıldır, Anh'ın onun forumdaki iletisine Jane'in yardımıyla yanıt vermesinden beri düzenli olarak haberleşiyorlardı. "Selam, Thach," yazmıştı Anh. "Sanırım aradığın aile, ben ve erkek kardeşlerim." Kardeşleri başta karşı çıkmıştı. "Ya dolandırıcının tekiyse?" demişti Minh. "Ya delinin tekiyse?" diye eklemişti Thanh. Ama o ne dolandırıcıydı

ne de deli; tıpkı babası gibi beysbola ve eski arabalara bayılan, Amerikan aksanlı kuzenleriydi. Thach bir yıl sonra annesi ve abisiyle Londra'ya, onları görmeye gelmiş, kucaklaşırken hep birlikte ağlamışlar, gerçek olup olmadıklarını kontrol edercesine birbirlerinin elini avuçlarına almışlardı. Amerikalı akrabaları Will'in boyuna, Anh'ın bahçesine ve bulundukları çevreye aval aval baktı. Jane onlara Big Ben'i ve British Museum'ı gezdirdi. "Hepsi çalıntı bu arada," dedi, Mısır'dan gelme Rosetta Taşı'nın önünden geçerlerken.

Bu ziyaret sırasında Thach defin konusunu açtı. "Aslında bunu gerçekleştirebiliriz," dedi akşam yemeğinde. "Onları münasip bir istirahatgâha defnedebiliriz. Eski komşumuz yaptı bunu, anne babası için." Anh'la kardeşleri bakıştılar. Aralarında gizlice tartıştıkları bir konuydu ama ertelemek için illa bir neden bulmuşlardı – Anh'ın gebelikleri ya da içlerinden birinin yoğun iş dönemi. "Oraya dönmeyi gerçekten istiyor muyuz?" diye sorardı Minh. "Oradan pek dostane koşullarda ayrılmadık malum." Anh'la Thanh buna olumlu ya da olumsuz herhangi bir karşılık vermez, tabaklarına ya da çay fincanlarına bakarlardı. Ama Thach onları dürtmüş, gereksindikleri itkiyi sağlamıştı. "Bunu yapmazsanız pişmanlık duyarsınız," dedi. "Kai Tak Mezarlığı'yla temasa geçip işlemleri başlatırım." Dediğini de yaptı.

Şimdi Anh bu işi bir an önce halletmek, arkasında bırakmak istiyordu. Sabırsızlıktan değil, kırk küsur yıldır taşıdığı bir yük, bitiş çizgisine yaklaştıkça daha da katlanılmaz hale gelen bir ağırlık olduğu için. Lily'nin elini tutar, tabutların fırında gözden yitişini izlerken, onların ağır bir yükü de yanlarında götürdüğü duygusuna kapıldı, küller eline verilince de hafiflediğini, yenilendiğini hissetti. Tom bir elini Anh'ın omzuna koydu,

başının tepesini öptü. Çocuklara ve Thach'a onunla birlikte salondan çıkmalarını işaret etti; Will ayrılırken annesine sarılıp Anh, Minh ve Thanh'ı krematoryumda yalnız bıraktı. Yalnız kalınca güldüler, yanakları sıcak gözyaşlarıyla ıslanmıştı, üzüntü yaşları mı sevinç yaşları mı belli değildi. Ellerinde naylon torbalarla binadan çıktılar. Küller kardan bile daha beyaz, daha hafifti. Güneş ışınları gözlerini kör etti, Ho Chi Minh'in işlek caddeleri kulaklarını uğuldattı; motosikletler ve bisikletler onlara neredeyse sürtünerek geçiyor, *phở*'nun, *bún chả* pilavının kokuları ve egzoz dumanları burun deliklerine doluyordu. "Tamamdır," dedi Anh. "Yuvalarındalar artık."

Anh, Ho Chi Minh'e daha önce hiç gelmemişti, kentin adı bile yabancı geliyordu ona. Zihninde burası hâlâ Saygon'du. Haftanın geri kalanında ailesiyle birlikte turistçilik oynadı, Bình Tây Çarşısı'nı ve Cao Đài Tapınağı'nı gezdi ama Savaş Müzesi'ni ve Củ Chi tünellerini pas geçti, sokakları, yerel pazarları ve dükkânları keşfetmeyi yeğledi. "Anne, bir *áo dài* diktirebilir miyim?" diye sordu Jane bir terzi dükkânının önünden geçerlerken. "Tabii. Lily, sen de diktirebilirsin," dedi Anh. "Düğününüzde giyersiniz," diye ekledi zor duyulur bir sesle; bir tek Jane duydu, canı sıkılmış gibi annesine baktı.

Anh sıcağa alışmakta zorlandığını fark etti, nemli hava midesini bulandırıyor, başını döndürüyordu; uzun uçak yolculuğunun sersemliği de cabası. Yerel halk onun ve kardeşlerinin buralı olmadığını anında sezinliyordu, İngilizce yıllar içinde Vietnamcalarına sızmıştı. İkinci gününde, kızlarıyla birlikte bir sokak satıcısından *bánh bèo** alırken, satıcı nereli olduklarını

* Vietnam'ın popüler sokak yemeklerinden, pirinç ve tapyoka unlarıyla, eğrelti otlarıyla yapılan kekler. (*ç.n.*)

sordu. "Vung Tham," dedi Anh. "Ama artık Londra'da yaşıyoruz, İngiltere'de." Kadın gülümsedi, "Ah, ülkenizi terk ettiniz yani," dedi. Sesi sitemkâr ya da kötücül değil, gerçekçiydi; tartışmaya kapalı bir saptamaydı. Anh ne karşılık vereceğini bilemedi; bu sözcükler beyninin şalterini indirmişti. Yalnızca gülümsemekle yetindi, bir suçluluk duygusuyla satıcıya fazladan yirmi bin đồng verdi, "Üstü kalsın," dedi. Lily, "Ne dedi?" diye sorunca, "Ah, hiçbir şey," diye yanıtladı Anh, "nereli olduğumuzu sordu, sonra da çok güzel olduğunuzu söyledi."

Hiç böyle düşünmemişti. Onun düşüncesine göre o kurbandı, ailesi haksızlığa uğramış, ülkesi tarafından, işin aslı bütün dünya tarafından terk edilmişti. Rollerin değişebileceği, başkalarının durumu farklı algılayabileceği hiç aklına gelmemişti. Anh'ı vatanından kaçan, Batı'ya yerleşen, kırk yıl sonra ailesi ve çantasındaki gösterişli đồng destesiyle, artık bu iklimi yadırgayan cildiyle geri dönen biri gibi görebileceği. Bir an, ona hayat veren topraklara sırtını döndüğü için utandı, kendini yabancı gibi hissetmekten ve yabancı muamelesi görmekten utanç duydu. Sokak satıcıları onunla Tom'un peşine takılıyor, taze hindistancevizi ya da *nón lá* şapkalardan satmaya çalışıyor, onu diğer turistlerden ayırt etmiyordu. Tam tersine, ona karşı daha ısrarcıydılar, Vietnamca konuşmasını silah olarak kullanıyor, üniversiteye sokmaya çalıştıkları oğullarının acıklı hikâyelerini anlatıyorlardı. Anh da diğer turistlerin çoğu gibi merhamete geliyor, kendini zorunlu hissediyor, taşıyabileceğinden fazla hindistancevizi, şapka ve taze mango alıyordu; onu gereğinden çok para harcamaya iten, vicdan azabıydı.

Ertesi gün otelde erkek kardeşleriyle yaptığı kahvaltıda *phở* yedi, ailesi ve Thach hâlâ uyuyordu, güneş ufukta daha yeni yeni yükselmekteydi. Kai Tak'a dönmüş gibiydiler, dersten önce yemekhanede, kâselerindeki sebzeli lapayı kaşıklıyorlardı sanki; Anh'ın karşısında, başları önde oturuyorlar, Thanh lokmasını ağzını aça aça çiğniyor. Az önce, Londra'da yatmaya

hazırlanan karısı ve çocuklarıyla FaceTime'dan görüşmüş, "Sizi özledim," demişti ekrana şefkatle gülümseyerek. Minh'in yüzündeyse ergenlik yıllarında edindiği o boş ifade vardı, Anh bunu çok erken kalkmasına ve uçak yorgunluğuna yordu.

Her şey değişmiş, hiçbir şey değişmemişti. Onlar hâlâ Anh'ın sorumluluğu ve gurur kaynağıydı, hâlâ onları koruyup kollama derdindeydi. Her zamanki gibi endişelerini onlardan saklamaya çalışıyordu, ne var ki artık daha olgun, daha bilgeydiler ve bir şeyin onu rahatsız ettiğini hemen anlıyorlardı; gözlerindeki dalgınlıktan, masa örtüsüyle oynayan parmaklarından. "Ne oldu?" diye sordu Thanh telefonu kapatınca.

Onlara satıcı kadını anlattı, gülerek geçiştirmeye çalıştı; eften püften bir konuşmaymış gibi. "Kıskanmış işte," dedi Minh omuz silkerek. "Tabii ki vatanımızı terk etmedik. Başka seçeneğimiz yoktu, Anh." Söyledikleri kadını şaşırttı. Ona göre bu plana en şiddetle karşı çıkan Minh'di, babalarının onları bir tekneye bindirmekle aptallık ettiğine inanırdı. Şaşkınlığını belli etmiş olmalı ki Minh sözlerini sürdürdü. "Duc'la Bà İngiltere'de neden yalnızdılar, biliyor musun? Çünkü devlet bir gece buradaki evlerini bastı ve Duc'un annesiyle babasını bir yeniden-eğitim kampına yolladı; şu ıslah kamplarından birine. Duc mutfaktaki dolaplardan birine saklandığı için kurtuldu. Bà'yı da yaşlı olduğundan ellemediler," dedi burnundan soluyarak. *Phở*'sundan bir kaşık aldı, erişteleri höpürdeterek yuttu. "Anlamıyor musun? Hükümet komünizm karşıtı olduğundan kuşkulandığı her ailenin tepesine biniyordu. Ayrıca Vung Tham hem güneye yakındı, hem de Nam'ın yolladığı mektuplardan Birleşik Devletler'de akrabalarımız olduğunu biliyorlardı, dahası babam İngilizce öğretmeniydi. Eh, listenin en başındaydık, eminim."

Anh bunları biliyordu elbette. Kısık sesle yapılan tartışmaları, ansızın ortadan kaybolan komşuları, anne babasının mesafeli ve asabi tavırlarını gayet iyi anımsıyordu. Planı devreye sokan şey, babasının boş evhamları değil, durumlarının

gerçekliğiydi. Onların yaptığı terk edip gitmek değildi, çaresizce bir hayatta kalma girişimiydi. "Biz hiçbir şeye ihanet etmedik," dedi Thanh. "Yalnızca sağ kalabilmek için yapmamız gerekeni yaptık." Bunca yıldan sonra, ona kalkan olma sırası kardeşlerine gelmişti. Anh kendisine hep bir onursuzluk lekesi sürüldüğünü hisseder ama aynı zamanda da hayatta kalabilmiş, kendilerine sıfırdan yaşam kurmuş olmalarından büyük bir gurur duyardı. Doktor, mühendis ya da milyoner olamamışlardı, tamam, içinde hep ukde kalacaktı. Ama bir imkânsızlıklar dağını tırmanmış, tepelerinde dolanan korkunç bir yazgıyı aşmışlardı; geriye bakınca bunun gerçekten de baş döndürücü bir tırmanış olduğunu fark ediyordu.

Kardeşler külleri ne yapacaklarına karar verememişti. Açık havaya savurmayı, Vung Tham'a dönüp orada özgür bırakmayı düşündüler. Ancak ne Anh'ın ne de kardeşlerinin içinden köye dönmek geliyordu; gençliklerinin büyük bölümünü yâd ederek geçirdikleri yere. Sonunda, aslında köylerinin değil, orada yaşayabilecekleri hayatın özlemini çektiklerini anlamışlardı. Şimdi Vung Tham'da onları yalnızca bu düşlenen hayatın, çocukluklarının ve savaşın hayaleti bekliyordu. Onlar da gitmedi, külleri oraya saçmadı çünkü orası yuvaları değildi artık. Yuva, yaşayan bir aile olarak, sağ kalanlar vasfıyla bir arada oldukları yerdi. Külleri altı adet kül saklama vazosuna koydular; anne babalarınınkini iki büyük, kırmızı vazoya, kardeşlerinin küllerini de daha küçük, ahşap vazolara. Havalimanında New Haven'a dönen Thach'la vedalaştılar, irtibatı kesmeme ve Noel'de görüşme sözü verdiler.

"Ah, az kaldı unutuyordum," dedi adam. "Size bir hediyem var." El çantasını açtı, kalın bir zarf çıkarıp Anh'a verdi. "Bunları babamın eski ofisinde buldum. Bence saklamak istedi ama bunlar size ait."

Anh zarfı açtı, bir düzine kadar aile fotoğrafı vardı, annesiyle babasının düğününden, birlikte oyun oynayan kardeşleriyle kuzenlerinden, aile yemekleri ve kutlamalarından kareler. Anh fotoğrafları sırayla karıştırdı, destenin sonuna gelene dek her birinde durakladı. Karşısındaki fotoğraf son Tết'te hep birlikte oturdukları kanepede çekilmiş olandı, Thanh'ın yıllar önce bir öfke anında parçaladığı.

"Biz gençken baban babama sürekli sizin fotoğraflarınızı yollardı. Sizinle öyle gururlanıyordu ki."

Anh konuşamayacak kadar duygulanmıştı, doğru dürüst teşekkür bile edemedi. Onun yerine Thach'ı bir kez daha kucakladı, fotoğrafları göğsüne bastırdı, gözyaşlarıyla ıslatmamaya özen gösterdi. Uçakta onları çocuklarına verdi. "Bunlar dedenizle nenenizin, teyze ve dayılarınızın fotoğrafları," dedi. Will ilk fotoğrafı kaptı; el ele tutuşmuş Mai ile Van'ın portresiydi. "Lily'yle Jane'e benziyorlar," dedi.

"Sen de ona benziyorsun," dedi Anh ona küçük bir oğlanın fotoğrafını göstererek; üzerinde mavi bir *áo dài*, yüzünde ciddi ve utangaç bir anlam vardı, sol elinde bilye dolu bir torbayla köyün hintincirinin önünde duruyordu.

"Bu Dao," dedi kadın. "Burada beş altı yaşlarında olmalı."

Anh, Thanh ve Minh külleri ta Heathrow'a kadar el çantalarında taşıdılar, oraya varınca da sırayla mukayyet olmayı kararlaştırdılar. Onları önce, ailenin en büyük erkeği sıfatıyla Minh aldı, evine götürdü. Anh vazoların varlığının onu etkilemesini ummadan edemedi; onlara bakmak içkisini ya da işte yapmaması gereken başka şeyleri azaltabilirdi belki. "Onlara göz kulak ol ama unutma, artık onlar da sana göz kulak oluyor," dedi Minh'e; bu sözlerinin altındaki anlamı kavrayacağına inanıyordu fakat adam dalgın dalgın başını salladı, tek kelimesini bile içselleştirmedi.

Taksi durağının önünde vedalaştılar, Anh çocuklar ve Tom'la bir taksiye binecekti, Thanh'la Minh de metroya.

"Yakında görüşürüz," dedi Thanh. "Çocukları okula dönmeden getiririm."

Böylece bütün aile Londra'da toplanmış oldu; artık hepsi Londra'da, bir aradaydılar, bir araya geldikleri her yer yuvalarıydı.

Dao

Mezarımı kazdıklarını görünce paniğe kapıldım, ta ki babam olup biteni açıklayana dek.

Bizi kutularımıza koydular, böylece ilk kez uçağa binmiş olduk.

Öyle garip bir duygu ki, bedeninizin sizsiz hareket ettiğini görmek.

Sesi geç gelen bir video izlemek gibi.

Ama tabutumu görünce, artık bu dünyada olmadığım

kafama iyice, ta derinden dank etti.

Saygon'a kocaman bir arabayla ve bir konvoyla vardık. Bu bizim sahnede boy gösterme vaktimiz, diye düşündüm; Mai ile Van da benim gibi heyecanlıydı.

Hissedemesem de içerinin çok sıcak olduğunu anlamıştım.

Tabutumun yandığını gördüm, alevlerin kapladığı
bedenimin de öyle.

Geriye bir tek,
bir avuç beyaz kül kaldı.

Başıboş dolanmaya da
oyunlar oynamaya da
ihtiyacım kalmamıştı.
Artık dinlenme vaktiydi.

Bir hayalet uzuv değilim artık.
Çok erken ölen, sevgili kardeş Dao'yum,
gerçek bir atayım.

Hâlâ huzur içinde yatmaktayız; bazen Minh'in, bazen Thanh'ın, bazen de Anh'ın evinde; ama bu öyle derin bir uyku ki bizi ancak tütsünün kokusu uyandırabiliyor. Uyanınca beni bir ziyafetin beklediğini biliyorum, kısık ateşte esmerleşmiş domuz eti ve yumurtalar, muşmula ve kırmızı *rambutan'lar*, sebzeli börekler, zencefil ve taze soğanla sote edilmiş karidesler, buharda pişmiş çipura balığı ve tavada çevire çevire kızartılmış gündüzsefası sapları.

Karnımız doyunca odaya son bir kez göz gezdiriyorum, kardeşlerime ve eşlerine, yeğenlerime bakıyorum ve gurur duyuyorum. Hepsine veda öpücüğü yolluyorum; sonra o uzun uykumuza dönüyoruz.

25

Nisan 2022 – Peckham, Londra

Yılın, yazın yaklaştığını hissettiren ilk haftasıydı; paltonuzu evde bırakabildiğiniz ilk hafta.

Anh, Dog Kennel Hill arazisindeki büyük Sainsbury Süpermarketi'ndeydi. Karides macunuyla istiridye sosu, biraz dana etiyle domuz pirzolası, kabak, dolmalık biber aldı, sonu gelmez koridorlarda kayboldu. Kasada iki buket de çiçek aldı, beyaz güller ve pembe zambak. Kasiyer, "Nerelisiniz?" diye sordu içten bir merakla; bu Anh'ın canını sıkmadı, tam tersine hoşuna gitti. "Ah, Vietnam ha? En sevdiğim mutfak. *Phở*'ya bayılırım."

Elbette. Şimdilerde herkes bayılıyordu buna. İçi bol malzemeli *bánh mìs* sandviçini, sebzeli böreği ve Vietnam kahvesini sevmeyen yoktu. Sorsanız, Anh size kırk yıl önce *phở* yemenin hiç de havalı bir şey olmadığını söylerdi. Ama bugünlerde gençlerin ve işinsanlarının Soho'dan Bank'e, Brixton'dan Notting Hill'e, her yerde eriştelerini şapır şupur hüplettiğini görüyordu. Peckham'da Bánh Bánh, Hackney'de Green Papaya, Camberwell'de Viet Café, Soho'da Cây Tre, Fitzrovia'da House of Hô, Chelsea'de Phat Phuc vardı. Her gün yenileri açılıyordu; bazıları iyi, bazıları o kadar da iyi sayılmaz. Bianh'la ve yıllar önce Hackney Konfeksiyon Fabrikası'nda edindiği sadık,

ondan kopmayan, çocuklarını birlikte büyüttükleri arkadaşlarıyla bu yeni açılan mekânları deniyordu.

Sonra, Covid salgınında bir anda yeniden düşman ilan edildiler; sokakta karşılaştığı insanlar yolunu değiştirmeden önce ağızlarını, burunlarını kapatıp "Kung Flu!"* diye haykırıyordu ona. Haberleri izledi, ona benzeyen kadınların hiçbir neden yokken dövüldüğünü, hedefi oldukları nefretin ve şiddetin şokuyla ağlayan, eli yüzü yaralı yetişkinler gördü. Bunu Jane'le konuştu; son birkaç yılda, ergenlik heyheyleri dinen, ruhu hafifleyen kızıyla iyice yakınlaşmışlardı. Jane'e önce, "Önemli değil. Maske takıyorum, dolayısıyla insanlar Asyalı olduğumu anlamıyor," dedi. Ama Jane, "Anne, sorun ağzında değil ki," diye karşılık verdi. Bunun üzerine bir süre, ailesi evden her çıktığında korkuya kapıldı. Kışın bile güneş gözlüğü taktı, konuşmamaya, Asyalılığını belli etmemeye çalıştı. Ama sonra, bunun bütün varlığında, yürüme, çantasını taşıma biçiminde bile saptanabildiğini, alnında "ASYALI" yazan bir damga olduğunu hisseder oldu.

Bu insanlara acıyordu. Cahilliklerine, zihinlerini bulandırıp kirleten önyargılarına, yanlış kanılarına üzülüyordu. Nefretlerini, korkularını hissediyor, kendisinin ve ailesinin onların bu duygularının hedefi, günah keçisi olduğunu seziyordu. Şahsıma yönelik bir şey değil, diye anımsatıyordu kendine. Yalnızca başka türlüsüne akılları ermiyor, hepsi bu. Yine de onlara içerlemeden edemiyordu; bulunduğu yere gelebilmek için çektikleri, yaşadığı güçlükler aklındaydı ve bu ülkedeki varlığının sonuna kadar meşru olduğunu biliyordu. Kimsenin işini elinden almamış, başı kanunla derde girmemiş, tüm kurallara uyup örnek bir vatandaş olmuştu ama işte insanların ona baktığında tek gördüğü ötekiliğiydi. Güzel şeylere odaklanmaya çalıştı: Birkaç haftada bir kapıdaki paspasa fırından yeni çıkmış

* Kung Fu'yu bozup İngilizce grip, hastalık anlamındaki "flu" kelimesini koyarak kelime oyunu yapıyorlar. (*ç.n.*)

bir somun ekmek bırakan komşulara, yazın çocuklarına artık büyüdükleri halde her seferinde bedava dondurma veren şarküteri dükkânındaki adama. Bu dünyada iyilik de var, diyordu kendine. Evet, görmeyi bilen için bolca iyilik var.

Anh çıkarken, Tom mangalı hazırlamaya girişmişti bile, eve döndüğünde kömürler yanıyor, alevler yükseliyordu. Kardeşleri Duc'la birlikte bahçede bira içmekteydi. Thanh'ın karısı koşuşturan çocuklarına göz kulak oluyor, onları ateşten uzak tutuyordu. Anh çiçekleri ambalajından çıkardı, suyla dolu uzun, cam bir vazoya yerleştirdi, Lily de vazoyu sofraya götürdü. "Çok güzeller, anne," dedi. Will onun aldıklarını boşaltmasına yardım etti, birlikte yemeği hazırlamaya koyuldular; Will etleri tuzlarken Anh da kabaklarla biberleri ince ince doğradı. Lily'yle Jane tabak destelerini dikkatle taşıyarak sofrayı kurdular, sonra da yiyecekleri pişirmeye başlasın diye babalarına götürdüler.

Thanh gitarını yanında getirmişti, Beatles, Françoise Hardy ve Elvis'ten birkaç parça çaldı, çocuklar şarkıya eşlik ederken Minh'le Duc gülümseyerek ve içkilerini yudumlayarak onları izledi. Mangaldan tütsülenen etin kokusu yükseldi, bahçeyi doldurdu, bu arada Tom alevleri özenle konuklardan uzağa yelliyordu. Anh masaya Maggi marka sosla bir kâse cips getirdi, kendine biraz portakal suyu doldurdu. "Anne, bırak çalışmayı," dedi Lily ona bir iskemle çekerken. "Gel otur artık."

Anh bu sahneyi keyifle süzerken, oturma odasındaki mihrapta yatan, çerçeveli fotoğrafları Bà'nınkiyle birlikte, portakallarla ve muşmulalarla çevrili olan anne babasını, Mai ile Van'ı, Dao ile Hoang'ı düşündü. Hainan'da ona *rambutan* veren kadını, karantinadaki komşularını, Isabel ve Bayan Jones'u, Sophie'yi,

Bay ve Bayan Evans'ı düşündü. Şimdi hepsinin de yaşlanmış, hatta belki de ölmüş olduğunu, kendisinin hayatta, hayatta ve de sağlıklı olduğunu, kızlarıyla oğlunun kendi hayatlarını kurduğunu, kocasının mangal başında, bahçedeki ailesine dana ve domuz eti pişirdiğini, güllerinin açtığını düşündü.

Harika bir şey, diye düşündü, hayatta olmak.

Geçen gün Joan Didion'ın *The White Album*'ünü [Beyaz Albüm] okuyordum. En bilinen deneme seçkisi *Slouching Towards Bethlehem* ama ben altmışlı yılların sonu, yetmişlerin başındaki Kaliforniya'ya odaklanan *The White Album*'ü yeğlerim. Ne zaman okusam, içimden bir yüzme havuzuna atlamak, aklıma da palmiyelerin kavurucu güneşi serinleten gölgeleri gelir. Kitaba adını veren deneme, "Yaşayabilmek için kendimize hikâyeler anlatırız," cümlesiyle başlar; bu söz zamanla zihinlere kazınmış, ünü cümlenin anlamını gölgelemiştir. Söz konusu deneme, tarikat lideri Charles Manson'ın müritleri tarafından işlenen Sharon Tate cinayetlerinin hemen ardından yazılmış. Didion paranoyayla ve karamsarlıkla dolup taşan, ölümlülüğünün farkına varması sağlanan, uyuşturucu ve alkole boğulmuş bir Hollywood'u tanımlıyor.

Daha birkaç hafta önce, annemle birlikte Quentin Tarantino'nun *Bir Zamanlar Hollywood'da* filmini izledik. Yönetmen filmde alternatif bir Hollywood gerçekliği kurguluyor; Manson'ın müritleri son anda onun yerine Sharon Tate'in komşularını öldürmeye karar veriyorlar. Ama komşular karşı koyuyor ve sonuçta katil adayları klasik Tarantino tarzı ölümlerle, köpek tarafından

parçalanarak, alev makinesiyle yakılarak falan can veriyor, Sharon Tate'le arkadaşları da kurtuluyor. Katiller canhıraş çığlıklar atarken, annem dumanı tüten çay fincanıyla gözlerini perdeleyip "Çok vahşi," dedi. "Bir dahaki sefer kimsenin ölmediği bir film seç." Bense daha çok Bruce Lee'nin filmdeki betimlenme tarzından rahatsız oldum; küstah, kibirli ve budala, beyaz bakış açısından çizilmiş gereksiz bir karikatür.

Ertesi gün Gül Bahçesi'ni görmek için Hyde Park'ta yürüyüşe çıktık. Polenler annemin alerjisini azdırıyordu, gözleri kızarmış, kaşınıyor, burnu akıyordu, ama yine de ağır ağır yürüyor, kiraz ağaçlarının ve çeşmelerin karşısında oyalanıyordu. "Yılın en sevdiğim zamanı," dedi. "Yenilenme, tazelenme mevsimi." Bahçeleri gezerek, sonra Londra'nın öteki yakasına geçerek saatlerce yürüdük; doktora dereceme ilişkin arada bir ortaya atılan sorunun ("Felsefe profesörlerini hâlâ işe aldıklarından emin misin?"), kız kardeşimin yeni erkek arkadaşıyla ilgili ("Bunu sonuncudan daha çok sevdim.") ya da Will'in aşk hayatına dair yorumun ("Ne zaman evlenme teklif edecek kıza?") dışında fazlaca konuşmadık.

Daha sonra Çin Mahallesi'ndeki Viet Food'a gidip *phở* ve *bánh xèo** yedik. "Vietnam'da da yemiştik bunlardan, hatırlıyor musun? Annem arada bir bize yapardı," dedi yemek çubuklarıyla tuttuğu karidesli krepi kaldırarak. "Onunkiler çok daha iyiydi ama bu da hiç fena sayılmaz." Bir bira ısmarladım, yüzünü buruşturdu, beni içerken görmeye hâlâ alışamamıştı, bira erkek kardeşlerinin, ondan önce de babasının içkisiydi. Eve taksiyle döndük, babam yatmaya hazırlanıyordu, bizi kapıda pijamasıyla karşıladı. Babam annemin bitki çayı için su kaynatırken ben ikisine de iyi geceler diledim ve yazmak üzere çalışma masama oturdum.

* Et ya da karidesli, sebzeli krep. (*ç.n.*)

"İntiharda, gerçekleştirilme biçimine bakarız, beş kişinin cinayetindeyse çıkarılacak toplumsal ya da ahlaki derse yoğunlaşırız," diyor Didion. "Bizler, özellikle de yazarsak, hiç benzeşmeyen, tamamen farklı imgelere yüklenen bir anlatı cümlesinden besleniriz."

Aradaki boşlukları doldururuz. Her küçük anda hikâyeler bulur, sonra da onları canıgönülden bir araya getiririz. Bilinmeyenin en kötü senaryo olmadığını hayal eder, anlamsızdan anlam çıkarmaya çalışırız. Şerden hayır çıkarmaların, "niçin"lerin, "peki ya"ların, "ne olmalıydı"ların peşini kovalarız. Bulmacayı çözmeye, zamana, mekâna ve belleğimizin en ücra köşelerine saçılmış parçaları birleştirmeye uğraşırız. Eh, bunu yapmanın, geçmişimizi işlemden geçirmenin en iyi yolu da onu yeniden yazmak değil mi?

Bir şeyi, ne olursa olsun herhangi bir şeyi yanlış anlama düşüncesi ödümü koparıyor, onun için de en basit bilgiyi bile kontrol ediyorum "70'lerde Vietnam'da pirinç nasıl pişirilirdi" gibi. Annemin anında yanıtlayacağı bir soru ama onu rahatsız etmek istemiyorum, YouTube'da bununla ilgili videolar bulup onları izliyorum.

Ayrıca klişeleri, basmakalıp şeyleri yinelemekten özenle kaçınıyorum, öyle ki kitapta Vietnam usulü buharda pişmiş pirinçten ilk kez söz edene dek haftalarca tereddüt ettim. *Phở*'yu, sebzeli böreği, manikür salonlarını, bana Çinliymişim gibi *"Ni hao"* diyen yabancıları yazmak istemiyorum, yine de bir noktada buna mecbur kalacağım çünkü hoşumuza gitsin gitmesin, onlar benim hikâyemin ayrılmaz parçaları.

Neyi koruyup neyi dışarıda bırakmam, neyi düzeltip neyi yok etmem gerektiğini merak ediyorum. Köyün adını değiştir. Kampları

değiştir. Ama dayının müzik aşkını koru. Evet, gitarını ve Beatles plaklarını koruyacağım. Fakat kişilerin isimlerini, mesleklerini değiştireceğim. Bir kurmacaya dönüştüreceğim. Ölümleri olduğu gibi koru. Kampta gömülen cesetleri koru. Evet, çekilen acıları koru. Ama abartma, aşırıya kaçma. Biraz neşe kat. Annemin karı ilk kez görme öyküsünü koru. Babamla tanışma şeklini de. Evet, biraz sevinç kat.

Proje az buçuk somutlaşınca, anneme gelişigüzel bir tavırla onun hikâyesinden esinlenen bir şey yazdığımı söyleyecek, *esinlenme* sözcüğünü vurgulayacağım ve gülümseyiverdiğini göreceğim.

Bana anlattığı tüm hikâyeleri düşüneceğim savaşın, dostane hayaletlerin hikâyeleri, beni avutmak, merakımı gidermek için anlattıkları. Bunları aynı zamanda kendine de anlattığını, bunların aramıza bir köprü kurduğunu fark edeceğim; onun, benim yüreğime düşmeden çok daha önce, çok daha uzun zamandır sımsıkı tutunduğu bir dileği dile getirdiğimi anlayacağım.

Kendimize, yaşayabilmek için hikâyeler anlatırız.
Kendimize, iyileşebilmek için hikâyeler anlatırız.

Jane Mai Van Leung, Londra, Mart 2023

TEŞEKKÜR

Matt Turner'a teşekkürlerimle; baştan beri romanıma inandığın için, yönlendirmelerin, nezaketin ve bağlılığın için – sen bulup bulabileceğim en iyi menajersin.

Harika editörlerim, 4th Estate'ten Kishani Widyaratna'ya, Henry Holt'tan Ruby-Rose Lee'ye. Zekice iç görüleriniz, sonsuz sabrınız ve hiç aksamayan desteğiniz için teşekkür ederim – ikinizle de çalışmak benim için bir ayrıcalıktı.

Bütün 4th Estate ekibine, özellikle Nicola Webb, Niriksha Bharadia, Nicole Jashapara, Eve Hutchings ve Magen Donaghy'ye, ilaveten Anne O'Brien, Martin Bryant, Helena Caldon ve Jacqui Caulton'a. Tutkunuza, o yoğun, mükemmel emeğinize teşekkür ederim, onlar olmadan bu kitap ortaya çıkamazdı. Muhteşem kapak deseni ve çizimi için Emma Pidsley ve Xuan Loc Xuan'a da teşekkürler.

Rogers, Coleridge & White'ın inanılmaz ekibine, özellikle Peter Straus, Sam Coates, Tristan Kendrick, Stephen Edwards, Katharina Volckmer, Aanya Dave, Natasia Patel ve Laurence Laluyaux'ya teşekkürler. *Gezgin Ruhlar*'ı daha ilk günlerinden büyük bir hararetle savunduğunuz, onu hayal bile edemeyeceğim kadar çok okura ulaştırdığınız için sağ olun.

Gezgin Ruhlar'a şans tanıyan Spread the Word ekibine, özellikle Bobby Nayyar ile Eva Lewin'e ve London Writers

Awards grubuna, Catherine Menon, Sukh Brar, Victoria Cano, Ashani Lewis, Shereen Akhtar ve Tommy Rowlands'a; kitabın başlangıç sürecinde bana sağladığınız can alıcı önemdeki, çok ihtiyaç duyduğum geri bildirime, tüm yardımlarınıza teşekkür ederim.

Kitabı ilk aşamalarında okuma ve destekleme inceliğini gösteren tüm yazarlara, kitapçılara, gazeteciler, blog yazarları ve Britanya ESEA kitap topluluğuna teşekkürlerimle – size öyle minnettarım ki.

Michal Shavit, Željka Marošević, Robin Robertson ve Jonathan Cape'teki meslektaşlarımın tamamına, verdikleri olağanüstü cesaret, sundukları bilgelik için.

Akıl sağlığımı korumamı sağlayan, moralimi düzelten, bütün süreç boyunca bana bilgece öğütler veren dostlarıma: Tom, Isabella, Greg, Dredheza, Maria, Hope, Mireille, Duc, Jan, Angélique, Daisy, Poppy ve daha niceleri – sağ olun.

Jack, yanımda olduğun için, böyle biri olduğun için teşekkür ederim.

Ve son olarak, bana duydukları sevgi ve inanç için aileme – Anne, Baba, Solange ve Florence: *Je vous aime fort.**

* (Fr.) Sizi çok seviyorum. (*ç.n.*)

Başkalarının gözünde yas tutmanın doğru, münasip bir yolu var: Ne çok az ne çok fazla. Ama yasın perdelerin gerisinde tutulan bir kısmı da var; sadece bize ve ölene ait bir kısım.

Son Amerikan birliğinin de Vietnam'ı terk etmesinin hemen sonrasında, bir gece üç kardeş Anh, Minh ve Thanh, anne babaları ve küçük kardeşlerinin de arkalarından geleceği umuduyla Hong Kong'a doğru tehlikeli bir yolculuğa çıkar. Ama hiçbir şey olması gerektiği gibi gitmez ve kardeşler koskoca dünyada yersiz, evsiz ve yapayalnız bulur kendini. Derken kader onları bir şekilde Thatcher'ın İngiltere'sine sürükler ve yeni bir hayat kurarlar. Anh faturaları ödemek için bir fabrikada çalışmaya, Minh aylak aylak dolaşmaya, en küçükleri Thanh ise arkadaşlarıyla vakit geçirmeye başlar. Ancak onlar büyüdükçe, hayatta kaldıkları için üzerlerine çöken suçluluk hissi de büyür. Aralarındaki sonsuz sevgi sayesinde ayakta kalmış bu üç yetimin yolları, verdikleri her kararla biraz daha ayrışır.

Akıl almaz zorluklarla sınanan bir ailenin yürek burkan hikâyesini anlatan *Gezgin Ruhlar*, yasın ve kardeşliğin romanı.

"Sevgi ve taviz vermeyen umuda dair son derece insani, türleri aşan bir yapıt." **Ocean Vuong**

Time • Goodreads • Debutiful • People
Yılın En İyi Kitapları Seçkisi

Andrew Carnegie Medal, Women's Prize
ve **Waterstones İlk Roman Ödülü**
2023 Adayı

domingo
www.domingo.com.tr

978-605-198-371-4